

ОДЕСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Ю. В. Лисюк

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї

Одеса - 2007

УДК 352/354:343.54(477)

Лисюк Ю.В. Протидія насильству в сім'ї. - Одеса: Одеський юридичний інститут ХНУВС, 2007. – 164 с.

Рецензенти: **Комзюк А. Т.** доктор юридичних наук, професор
Берlach А. І. доктор юридичних наук, професор

У монографії проаналізовано проблеми організації діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування по протидії насильству в сім'ї, форм та методів діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї. Подано науково обґрунтовані пропозиції щодо застосування відповідних форм та методів в їх діяльності та вдосконалення.

Розраховано на студентів (курсantів), аспірантів (ад'юнктів), викладачів юридичних факультетів, а також практичних працівників правоохоронних органів та всіх, хто зацікавлений проблемами адміністративного права та адміністративної діяльності.

*Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Одеського юридичного інституту ХНУВС
Протокол № 5 від 30 січня 2007 р.*

© Ю. В. Лисюк, 2007

Наукове видання

Лисюк Юрій Валерійович

ПРОТИДІЯ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї

Комп'ютерна верстка Г.Д. Торчук
Коректор В.В. Чухрій

Підписано до друку 30.01.07. Формат 60х90/16
Папір друкарський. Обсяг 9,5 д.а. Наклад 100 прим. Зам. №04/07
Видавнича організація Одеський юридичний інститут ХНУВС
(Свідоцтво ОД №25 від 15.07.2003 р.)
м. Одеса, вул. Успенська, 1
тел. (0482) 28-28-84

197. Про Затвердження Положення про громадського помічника в сільській місцевості: Наказ МВС України від 25.07.2005 р. № 595.
198. Лазор О. Я., Лазор О. Д. Місцеве самоврядування. Вітчизняний та зарубіжний досвід. Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене. – К.: Дакор, 2005. – 560 с.
199. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. – Мюнхен, 1963.
200. Колпаков В.К. Адміністративне право України: Підручник – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
201. Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право). – К.: Атіка, 2000. – 304 с.
202. Институты самоуправления: Историко-правовое исследование / В.Г. Графский, Н.Н. Ефремова, В. И. Карпец и др. – М.: Наука, 1995. – с. 5.
203. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. – Львів: Літопис, 2002. – С. 12.
204. Шумякова Н. В. Муниципальное управление: Учеб. пособие. – М.: Экзамен, 2002. – С. 34-35.
205. Пешин Н. Л. Муниципальное право: Схемы и комментарии: учебное пособие. – М.: Статут, 2001. – С. 51.
206. Постовой Н. В. Муниципальное право России. – М.: Новый Юрист, 1998. - С. 274.
207. Кравченко В. В., Піддик М. В. Муніципальне право України. Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2003. – 672 с.
208. Корнієнко М. І. Муніципальне право України. Концептуальні та організаційно-правові питання. Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2005.
209. Барабашев Г. В. Местное самоуправление – трудное дитя России // Сегодня. – 1992. - № 1.
210. Смірнова Т. С. Теоретичні засади місцевого самоврядування в Україні. Автореф... канд. юрид. наук. – К., 1998. – 20 с.
211. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р., № 2625-III.
212. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р., № 2460-XII.
213. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 р. № 1835-III.
214. Про Програму “Українська сім’я”: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 р. № 243.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Загальна характеристика різних проявів насильства в сім’ї та відповідних заходів протидії йому.....	7
1.1. Насильство в сім’ї як об’єкт організаційно-правового впливу.....	7
1.2. Правові засади протидії насильству в сім’ї.....	36
1.3. Особливості форм та методів протидії насильству в сім’ї....	53
Розділ 2. Діяльність органів виконавчої влади та громадських організацій щодо протидії насильству в сім’ї	69
2.1. Напрямки державної політики щодо сім’ї та її реалізація органами виконавчої влади як чинника протидії насильству в сім’ї.....	69
2.2. Організація діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження та протидії насильству в сім’ї.....	92
2.3. Організація діяльності органів місцевого самоврядування та громадських організацій по протидії насильству в сім’ї.....	119
Висновки.....	146
Використана література.....	151

ВСТУП

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується курсом на створення правової, соціально орієнтованої держави, який передбачає вирішення економічних і соціальних проблем, розширення прав та свобод громадян, подальшу демократизацію суспільства. Реалізація цього курсу неможлива без забезпечення надійної охорони конституційних прав, свобод та особистої безпеки людини та громадян, підвищення ефективності боротьби з правопорушеннями, у тому числі насильством в сім'ї.

Проблема насильства в сім'ї була глибоко замаскована в українській культурі і тільки нещодавно почала привертати увагу органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та всього суспільства. Проблема насильства в сім'ї погіршується тим, що воно стає складовою сімейного життя, це тому, що органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронні органи на місцях та громадськість дедалі частіше трактують побутове насильство як "приватну сімейну справу", що не потребує юридичного та адміністративного втручання.

Потерпілими від насильства в сім'ї стають жінки, діти, особи похилого віку, яких щороку в Україні стає дедалі більше, а адекватної реакції з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, на жаль, сьогодні в державі немає.

На сьогодні, саме діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів викликає багато нарікань у багатьох сферах їх діяльності, особливо це відчутне щодо проблем протидії насильству в сім'ї, оскільки діяльність цих органів досі не достатньо активізована у напрямку захисту сім'ї від неправних посягань, протидії насильству в сім'ї.

Національна статистика з кримінальних злочинів показує, що майже у 75% перших випадків застосування насильства починалось з насильства, яке не мало кримінального характеру (за даними інституту соціологічних досліджень НАН України). Практичне застосування заходів щодо протидії насильству в сім'ї, так офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, офіційного попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї, захисного припису та притягнення осіб, які вчиняють насильство в сім'ї до адміністративної відповідальності, досить часто ускладнюється із-за недосконалості нормативної бази,

181. Гозман Л. Я. Процессы межличностного восприятия в семье // Межличностное восприятие в группе. - М., МГУ, 1981.

182. Дармодехин С. В. Основные направления государственной семейной политики. Национальный план действий в отношении семьи на среднесрочный период. Научный проект. - М., 1996.

183. Жилищные проблемы семей и расходы на жилищно-коммунальные услуги. - М.: НИИ семьи, 1997.

184. Голов А. А. Постоянные страхи россиян // Экономические и социальные перемены: мониторинг общественного мнения. Информационный бюлль. ВЦИОМ. - 1995., № 2.

185. Posadskaya A. Gender dynamics of economics and political change: efficiency, equality and women in Democratic reform and the position of women in transitional economies at 18 (Valentine M. Moghadam ed., Oxford: Clarendon Press 1993). 315 с.

186. Dobash, R. E. , Dobash R. P. Violence against wives: A case against patriarchy. N.Y.C.: Free Press, 1979. 150 с.

187. Straus, M. A. Gelles, R. J. & Steinmetz, S. Behind closed doors: Violence in the American family. - N. Y., 1980. 420 с.

188. Patterson, G. R. A performance theory for coercive family interactions. In R. Cairns, Social interaction: methods, analysis, and illustration. Hillsdale, - N. J.: Erlbaum, 1979. 160 с.

189. Лихолоб В. Г. Правовые и нравственные вопросы предупреждения преступности органами внутренних дел. - К., 1992. - 119 с.

190. Административное право. Учебник / Под ред. Ю. М. Козлова, Л. Л. Попова. - М., 1999.

191. Голоднюк М. Н. Предупреждение преступности. Учебное пособие. - М., 1990.

192. Джужа О.М. Кримінологія і профілактика злочинів. Курс лекцій (Особлива частина). К., 2000. -133 с.

193. Литвинова Г. П., Литвинов О. М. Профілактика злочинів. Управлінський аспект // Нормативно-правові аспекти та коментарі. - Херсон, 2001.

194. Комзюк А.Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації: Монографія. - Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2002. - 336 с.

195. Васильев А.С. Административное право Украины (Общая часть). Учебное пособие. - Харьков: Одиссей, 2001. - 288 с.

196. Про Затвердження Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.1995 р. № 502.

університету внутрішніх справ. 2003. – 308 с.

163. Бельский К. С. Полицейское право: Лекционный курс. – М.: Дело и Сервис, 2004. – 816 с.

164. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество. – М., 1969.

165. Тихомиров С. В. Административное право Российской Федерации. Учебное пособие. – М.: Юрлитинформ, 2003. – 608 с.

166. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Административное право Украины: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

167. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 № 3/235.

168. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.

169. Административное право Украины (Общая часть): Учебное пособие. – Харьков, 1999. – с. 91.

170. Богуцкий В. В. Акты государственного управления: Текст лекций. – Харьков, 1996. – с. 4.

171. Советское административное право: Учебник / Под ред. Р. С. Павловского. – К., 1986. – с. 164.

172. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник / За ред. І. П. Голосніченка, Я. Ю. Кондратьєва. – К., 1995. – с. 103.

173. Административное право / Под ред. М. И. Еропкина. – М., 1971. – С. 55.

174. Коваль Л. В. Адміністративне право України. – К., 1994. – С. 66.

175. Овсянко Д. М. Административное право: Учебное пособие. – М., 1997. – С. 108.

176. Советское административное право: Учебник / Под общ. ред. В. И. Поповой, М. С. Студеникиной. – М., 1982. – С. 59.

177. Козлов Ю. М. Советское административное право: Учебное пособие. – М., 1984. – С. 234.

178. Коренев А. П. Нормы административного права и их применение. – М., 1978.

179. Бахрах Д. Н. Форма государственного управления // Советское государство и право. - 1983. - № 4.

180. Гозман Л. Я., Алешина Ю. Е. Социально-психологические исследования семьи: проблемы и перспективы // Вестник Моск. Ун-та. Сер. 14. Психология. – 1985. - № 4.

що потребує в наш час її серйозного удосконалення.

Проблеми діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї в адміністративно-правовій науці спеціально не вивчались, в існуючих працях науковців (О.М. Бандурка, Дж. Волен, Ф.К. Думко, Г. Еквіно, Е. Кронін, О.В. Негодченко, В. Регульський, Дж. Робертсон, К. Суза та ін.) ці аспекти досліджувались фрагментарно або в рамках ширшої проблематики, без комплексного підходу, тому визначення організаційно-правових аспектів, форм та методів, детальної характеристики діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадських організацій щодо протидії насильству в сім'ї, розробка аргументованих пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення цієї діяльності мають велике як теоретичне, так і практичне значення.

Отже, проблеми організаційно-правових аспектів діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї в наш час набувають особливого змісту та актуальності і потребують глибокого та всебічного наукового дослідження на монографічному рівні.

Науково-теоретичною основою написання монографії склали наукові праці фахівців у галузі загальної теорії держави і права, соціології, конституційного права, теорії управління та адміністративного права, інших галузевих правових наук, в тому числі зарубіжних вчених: В.Б. Авер'янова, О.І. Алексєєва, Т. Алексєєнко, А. А. Аносенкова, Р.А. Ануфрієва, Д.Н. Бахраха, Ю.П. Битяка, А.С. Васильєва, К.М. Волкова, Л.Д. Гаухмана, А.А. Гусейнова, Є.В. Додіна, Г.Г. Еквіно, А.Є. Жалінського, Ю. Кангіна, С.В. Ківалова, О. Кінаха, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Е. Кроніна, О.І. Остапенка, О.П. Рябченко, Л. Сєдова, О.Ф. Скакуна, Л.В. Сохань, Б.Г. Херсонського, Ю.С. Шемчушенка, В.К. Шкарупи, Х. П. Ярмачі та ін.

Нормативною основою роботи є Конституція України, чинні законодавчі та інші нормативно-правові акти, у тому числі інших держав, цивільна, кримінально-правова, адміністративно-правова, загальнонаукова література.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні форми звітності вчинених побутових злочинів по лінії МВС України, матеріали статистики відділу у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації Одеської області, матеріали соціологічного опитування у Південному регіоні України у 2005 р. серед працівників органів внутрішніх справ, предста-

вників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо проблеми протидії насильству в сім'ї. Автором використано також особистий досвід практичної роботи у реалізації Громадської програми співробітництва по запобіганню насильству в сім'ї, яка проводилась міжнародною некомерційною організацією "Проект Гармонія" в Україні з 1999-2003 рр.

Подана робота є першим комплексним монографічним дослідженням проблем організації діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї, форм та методів діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування по протидії насильству в сім'ї, що розширює наукове уявлення про природу аналізованого явища, форми прояву насильства, його основні тенденції, а також організацію діяльності по протидії різним проявам насильства в сім'ї. В роботі запропоновано низку нових наукових положень та висновків.

145. Кузнецова Н. Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М.: МГУ, 1984. – с. 47.

146. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 203 с.

147. Мошак Г.Г. Преступления в семье: истоки и профилактика. – Кишинев, 1989. – 156 с.

148. Ревин В. П. Организационно-тактические проблемы профилактики преступлений, совершаемых в сфере бытовых отношений. Автореф... канд. юрид. наук. - М.: Академия МВД СССР. 1982. – 17 с.

149. Шестаков Д. А. Криминологические проблемы семейных отношений. Автореф... д-ра юрид. наук. – Л.: ЛГУ, 1986. – 17 с.

150. State Responses to Domestic Violence. WLDI. Washington. D. C 1996. – р. 17.

151. Криминология. – М.: Юрист, 1995. – 415 с.

152. Криминология. – М.: Издательская группа ИНФРА-М - НОР-МА, 1997. – 784 с.

153. Криминология. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 415 с.

154. Побегайло Э. Ф. Криминологическая характеристика лиц, совершивших тяжкие насильственные преступления. – М., 1976. – 60 с.

155. Петров В. В. Криминологические проблемы предупреждения преступлений, совершаемых в сфере семейно-бытовых отношений. Автореф... канд. юрид. наук. – М., 1981. – 21 с.

156. Закалюк А.П. Проблемы организации индивидуальной профилактики преступлений и участия в ней общественности // Проблемы деятельности опорных пунктов охраны правопорядка в свете решений и материалов XXV съезда КПСС: Сб. мат. научно-практ. конф. (Киев, КВШ МВД СССР 2 декабря 1976 г.). – К., 1977. – С. 23.

157. Закалюк А. П. Теория и практика индивидуального прогнозирования и профилактики преступного поведения: Автореф... д-ра юрид. наук. – Харьков, 1987. – 28 с.

158. Громадська програма запобігання насильства в сім'ї. Розділ 5. – К. - Одеса, 1999. 28 с.

159. Справочник работника милиции / Под общ. ред. проф. П.И. Орлова. – Харьков, 1998. – 225 с.

160. Рішення Колегії МВС України від 29.02.96 р.

161. Габричидзе Б. Н., Чернявский А. Г. Административное право Российской Федерации. Учебник для вузов. – М.: Дело и Сервис, 2001. – 625 с.

162. Організаційно-правові засади управління спеціальними підрозділами МВС України по боротьбі з організованою злочинністю: Монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків: Вид-во Національного

- № 3. - С. 72-82.

127. Гусейнов А.А. Моральная демагогия как форма апологии насилия // Вопросы философии. – 1995. - №5. - С. 5-12.

128. Огурцов А.П. Наука и тоталитарная власть // Философские исследования. – 1993. - № 3-4. – 504 с.

129. Ковалев А.М. Азбука дипломатии. – перераб. и доп. – М.: Интерпракс, 1993. – 239 с.

130. Партнерські взаємовідносини між населенням та міліцією: Підручник / Бандурка О.М. та ін. – Харків: Вид-во Національного університету внутрішніх справ, 2003. – 480 с.

131. Social Work Speaks. – NASW PRESS, 1997. – 89 p.

132. Barnett, O. W. and Fagan, R. W. Alcohol use in male spouse abusers and their female partners. Journal of family violence, 1993. 25 p.

133. Сысенко В.А. Супружеские конфликты. - 2-е изд., перераб., доп. - М.: Мысль, 1989. – 175 с.

134. Бандурка А.М., Соболев В.А. Динамика безработности и преступности среди молодежи Украины // Проблемы отклоняющегося поведения личности в подростковом возрасте: Мат. российско-украинской научно-практ. конф. – Ч. 1. – Белгород, 1997. – С. 35-39.

135. Святенко Г.В., Волинець Л.С., Луценко Є.М. та ін. Батьки і діти: соціальне самопочуття дітей в українських сім'ях. Український інститут соціальних досліджень. – К.: Логос, 2000. – 92 с.

136. Белокопытова А. М. Криминальная активность молодежи как социальная проблема // Проблемы отклоняющегося поведения личности в подростковом возрасте: Мат. российско-украинской научно-практ. конф. – ч. 1. – Белгород, 1997. – С. 71-76.

137. Харчев А.Г., Мацковский М.С. Современная семья и ее проблемы. – М.: статистика, 1978. – 223 с.

138. Dollard J., et al. Frustration and aggression. New Haven, 1939. - p. 11.

139. Dobash, R.P., Dobash R.E., Wilson, M., & Daly, M. (1992). The myth of sexual symmetry in marital violence. Social problems. 39. p. 71-91.

140. Дмитренко М. І., Тропін М. В., Власов П. О. Попередження насильства в сім'ї. – Дніпропетровськ, 2001. – 50 с.

141. Criminal Justice and Behavior (1994) 21,1: entire issue. 485 с.

142. Finkelhor, D. A sourcebook on child sexual abuse. Beverly Hills, CA: Sage, 1986. 320 с.

143. Асанова Н.К. Руководство по предупреждению насилия над детьми. – М.: ВЛАДОС, 1997. – 512 с.

144. Kendall-Tackett, K.A., Williams, L.M., and Finkelhor, D. Impact of sexual abuse on children: a review and synthesis of recent empirical studies // Psychological bulletin. – 1993. - p. 164.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІЗНИХ ПРОЯВІВ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї ТА ВІДПОВІДНИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЙОМУ

1.1. Насильство в сім'ї як об'єкт організаційно-правового впливу

Створення в Україні правової соціальної, демократичної держави викликає необхідність забезпечення та захисту основних прав і свобод людини, особливо в сфері сімейних відносин по проблемі насильства в сім'ї.

Незважаючи на підвищений інтерес до теми насильства в сім'ї з боку представників багатьох галузей науки, на нашу думку, у сучасній теорії і практиці досі не визначено в якому напрямку розглядати насильство в сім'ї і як його ідентифікувати. Вивчення проблеми насильства в сім'ї досі має прикладний, найчастіше популярно-просвітницький характер, що й зумовлює складність у формуванні наукового підходу до розгляду насильства в сім'ї. Відносно невелика кількість теоретико-методологічних праць у сфері вивчення насильства в сім'ї, особливо на території країн колишнього Радянського Союзу, пов'язана з тим, що насильство як об'єкт наукового вивчення нерідко ототожнюється з агресією [137, 138, 139].

Тривалий час проблема насильства в сім'ї не була предметом спеціального дослідження юристів, психологів, соціологів і соціальних працівників. У Радянському Союзі насильство в сім'ї було “закритим” питанням. Ним займалися тільки кримінологи й інші фахівці при вивченні злочинів, вчинених у сімейно-побутовій сфері [145, 146, 147, 148, 149]. Зрештою, як проблема вона не стояла, оскільки офіційна партійна ідеологія не визнавала існування насильства в сім'ї, проголошуючи “радянську” сім'ю зразковою. Соціальна значущість проблеми насильства в сім'ї актуалізує необхідність обговорення юридичних аспектів даного феномена. Так останні дослідження наводять на думку, що ця “колиска виховання” [4, с. 11] може бути також і “колискою насильства” [4, с. 11].

Причиною такого стану не розробленості цієї проблеми, на думку А. Ф. Крижанівського, є “ідеологічні питання” щодо “радянської сім'ї”, як найпередовішої і найкращої у світі, що виключало навіть найменше припущення, що в ній можливе якесь насильство [29, с.

95].

На нашу думку, однією з причин, що не давала можливості досліджувати прояви насильства в сім'ї є поняття “приватне життя особистості”, яке, на жаль, так само виключено з поля зору наукового пізнання, яке слугувало своєрідним “табу” щодо втручання в сімейні відносини.

Насильство в сім'ї - не тільки об'єкт наукових пошуків, але й, насамперед, інструмент і результат суспільних відносин. Цей інструмент має таку ж тривалу історію, як і все людство. Тому навіть релігія не залишилася осторонь від розгляду проблематики насильства. Більше того, за словами американського соціолога Галтунга Д., релігія нерідко сама виступає як одна з форм насильства над людиною - так званим культурним насильством [114]. Різноманітні релігійні течії по-різному формували ставлення до застосування насильницьких методів у процесі комунікації. Нерідко суперечливість поглядів і переконань виникала всередині однієї релігійної течії. Так суперечливе ставлення до насильства міститься у священних книгах християнської релігії - Старому і Новому Завітах [115]. Найбільш послідовними в оцінці силових та ненасильницьких засобів є буддизм і індуїзм. Для них не прийнятне насильство, особливо - війна, вони базуються на загальній любові людей. Відповідно до буддизму, перебороти зло можна тільки, будуючи своє життя на любові до ближнього, “тому що ніколи в цьому світі ненависть не зупинити ненавистю, тільки з відсутністю ненависті припиняється і вона” [116].

Перший тип об'єднує ті концепції, що виводять насильство з природи людини. При цьому припускається, що існують вроджені схильності, інстинкти, що підштовхують людину до насильства. Насамперед, це психологічні і соціобіологічні підходи, соціалдарвінізм і деякі політологічні напрямки, які беруть за постулат біологічну, генетичну та еволюційну схильність людини до актів агресивної поведінки [117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124].

Однак з часом, ситуація все більше погіршується тим, що насильство поступово становиться складовою сімейного життя. Так, законодавство України не гарантує потерпілим від насильства в сім'ї захист від нього, фактично на практиці органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронні органи та громадськість часто трактують побутове насильство як “приватну сімейну справу”, що не потребує юридичного та адміністративного втручання.

Проблема насильства в сім'ї загалом виступає предметом дослі-

ганів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві. - Львів, 2000. - С. 110-113.

108. Конопельский В.Я. Права людини в Україні (огляд законодавчої бази) // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах. - Одеса, 2000. - С. 110-114.

109. Большая советская энциклопедия. - Т. 17. - М.: Наука. 1978. - с. 297.

110. Политология. Энциклопедический словарь. - М.: БиГ-Н, 1993. - с. 431.

111. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. - К.: ДЦССМ, 2002, с. 536 // Соціальна робота. Книга 4, с. 535.

112. Тихомирова Л. В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия / Под ред. М. Ю.Тихомирова. - М., 1997. - 526 с.

113. Российский энциклопедический словарь. - М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. - С. 134.

114. Галтунг Д. Культурное насилие // Социальные конфликты: экспертиза, прогнозирование, технологии разрешения. - Вып. 8. - М., 1995. - С. 34-37.

115. Библия, гл. V, п. 18-22.

116. Принципы ненасилия. - М.: Наука, 1991. - 89 с.

117. Sanders D. Patterns of Political Instability. NY., 1981. p. 11-13.

118. Wilson E. Sociobiology: the new synthesis.- Cambridge (Mass.) etc., 1975. - P. 119.

119. Sprey J. Sociobiology and the study of family conflict// Fislinger E.E. - Newbury Park etc., 1988. - P. 153.

120. Burgess L.R., Kurland A.J., Pensky E.E. Ultimate and proximate determinants of child maltreatment: natural selection, ecological instability and coercive interpersonal contingencies // Sociobiological perspectives on human development. - N.Y. 1988. - P. 308.

121. Freud S. Civilization and its discontents. Standart edition, vol. 21. - London, 1930. - P. 151.

122. Спенсер Г. Хорошее и дурное поведение (Развитие поведения и поведение вообще): Пер. с англ. - СПб., Паровая типогр. А.Л. Трунова и Ко., 1899. - 122 с.

123. Вольтман Л. Политическая антропология. - СПб., 1905. - 459 с.

124. Вохлинцова Р.М. Насилие в условиях социальной деструкции // Социологические очерки. - М., 1991 - Вып. 1. - С. 103-104.

125. Губин В.Д. Русская культура и феномен насилия // Вопросы философии. - 1995. - №5. - С. 5-6.

126. Гусейнов А.А. Этика ненасилия // Вопросы философии. - 1992.

Указ Президента України від 28.01.2000, № 113/2000.

92. Про Державну програму запобігання дитячій бездоглядності на 2003 - 2005 роки: Указ Президента України від 21.02.2003, № 154/2003.

93. Про Типове положення про притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх: Постанова Кабінету Міністрів від 09.06.1997, № 565.

94. Про порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 16.01.2004, № 5/34/24/11.

95. Європейська соціальна хартія, Страсбург, 3.05.1996, вступила в силу 01.07.1999.

96. Про опіку та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999, № 34/166/131/88.

97. Про затвердження Положення про центр медико-соціальної реабілітації неповнолітніх: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.09.1996, № 1072.

98. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Указ Президента України від 24.05.2000, № 717/2000.

99. Про Національну програму "Діти України": Указ Президента України від 18.01.1996, № 63/96

100. Про затвердження Державної програми відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року: Постанова Кабінету Міністрів від 16.01.2003, № 33.

101. Про Державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам: Закон України від 16.11.2000, № 2109-III.

102. Бахрах Д. Н. Административное право России: Учебник для вузов. – М., 2000. – 624 с.

103. Битяк Ю. П. Адміністративне право України: Підручник. – Харків: Право., 2001. – 528 с.

104. Ківалов С. В. Адміністративне право України: Підручник. - Одеса: Юридична література, 2003. - 892 с.

105. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія. – Львів, 1995.

106. Матеріали Четвертої Всесвітньої конференції Організації Об'єднаних Націй зі становища жінок. – Пекін, 1995. 31 с.

107. Самолєвська Н. Співпраця неурядових жіночих організацій з правоохоронними органами у сфері запобігання домашньому насильству // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Роль ор-

дження юридичних наук [29]. Різні форми насильства в сім'ї останнім часом виступили предметом дослідження багатьох зарубіжних учених (Дж. Волен, Г. Еквіна, Е. Кронін, Дж. Робертсон, К. Суза та ін.).

На жаль, у вітчизняній літературі цей аспект насильства не досліджувався зовсім. Є лише окремі статистичні дані прояву насильства в сім'ї у криміналістичній літературі [29], окремі статті юристів, філософів, соціологів і психологів (Т. Алексеєнко, Н. І. Гончарова, О. Ф. Долженков, В. Н. Дремін, М. П. Коваль, Н. М. Крестовська, А. Ф. Крижанівський, І. Г. Поплавський, Б. Г. Херсонський, В. В. Шевчук, Х. П. Ярмачі та ін.).

Приватне життя розглядається вченими (Р. А. Ануфрієва, Ю. Кангін, О. В. Косарецька, Л. Сєдов, Л. В. Сохань та ін.) як феномен, що відбиває загальні соціальні цінності і норми, є відносно "автономною специфічною сферою буття людини зі своїми нормами, цінностями, пріоритетами, соціально-психологічною сутністю" [29, с. 86].

Особисте життя людини, за словами Ю. Кангіна, "обіймає два аспекти – інтимне і таємне, в які вплетені досить тонкі структури особистості", таємне життя "охоплює вчинки, дії, думки, почуття особистості, які людина не відкриває не тільки іншим, а, навіть, і сама собі" [29, с. 86]. Саме ця таємно-інтимна сторона життя окремих людей, членів сім'ї призводить до насильницьких дій до своїх рідних і близьких навіть у благополучних сім'ях.

Проблема насильства в сім'ї - це не тільки проблема нашої держави, але й усього світу. Серйозна увага проблемі насильства в сім'ї приділялася в матеріалах VIII Конгресу ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками, причому, саме у сфері міжнародного співробітництва. ООН наполегливо закликає держав-членів розпочати або продовжити вивчення, розроблення і здійснення багатодисциплінарної політики, заходів та стратегій, у рамках системи кримінального правосуддя та поза ним, стосовно насильства в сім'ї у всіх його аспектах: юридичних, правоохоронних, судових, соціальних, освітніх, педагогічних, психологічних, економічних, пов'язаних з охороною здоров'я та життя у зв'язку з цим усіх можливих заходів, зокрема для: вирішення проблеми насильства в сім'ї; забезпечення справедливого ставлення до жертв насильства в сім'ї та надання їм ефективної допомоги; підвищення рівня інформованості і розуміння того, що стосується насильства в сім'ї, зок-

рема шляхом активізації підготовки співробітників кримінальної юстиції та інших відповідних установ з цих питань; забезпечення належного ставлення до правопорушників [38]. При цьому, слід мати на увазі, що проблема насильства в сім'ї в культурі кожної країни вирішується по-своєму, а це значить, що на міжнародному рівні її треба вирішувати з урахуванням національних, культурних, релігійних та інших особливостей, притаманних кожній з цих країн.

Насильство в сім'ї було глибоко замасковано в українській культурі і тільки нещодавно привернуло увагу органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та всього суспільства. Будь-яка статистика у загальнодержавному чи регіональному масштабі в цій галузі відсутня. Різноманітні види насильства залишаються, здебільшого, "прихованими". Водночас наявні у державі статистичні форми звітності по лінії МВС спеціально не відокремлюють злочинів, вчинених на ґрунті сімейних взаємин, а розглядають факти їх вияву в сукупності з суто побутовими. Проте дані кримінологічних досліджень дозволяють зробити висновок, що в числі побутових злочинів суто сімейні становлять до 80 %. Встановлено, що майже дві третини сімейно-побутових злочинів супроводжувались фізичним насильством над жертвою [152]. Однак, на сьогодні вже існують певні досягнення у дослідженні та деякі статистичні дані щодо проблеми насильства в сім'ї в Україні та у деяких країнах світу, які необхідно нижче розглянути та проаналізувати.

Так, близько 68% жінок та дітей в Україні зазнають знущання в сім'ї, в тому числі 20% - "як правило" або "часто" (в основному це побиття з боку чоловіка або батька). Дослідження інституту соціологічних досліджень НАН України [16]. 71 % респонденток у віці від 15 до 25 років, опитаних Західноукраїнським центром "Жіноча перспектива", заявили, що бодай раз у житті зазнавали насильства. Згідно з даними Інституту соціальних досліджень, майже 60% жінок, які страждають від фізичного насильства в сім'ї, потерпають і від сексуального насильства. Лише 2% з них розпочинають судові процеси [20]. Приблизно 30% жінок, які звертаються по юридичну допомогу, є жертвами насильства в сім'ї. 12% опитаних молодих жінок стають жертвами фізичного насильства хоча б раз у своєму сімейному житті, 2% дуже часто [16]. "Більшість справ про розлучення порушуються в результаті домашнього насильства; 95% справ про розлучення викликані словесною образою і побиттям" [17]. За офіційними даними, кожен 4-й чоловік б'є свою жінку [18]. Національна статистика з кримінальних

Ради України від 17.09.1999, № 1063-XIV.

75. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990. //Відомості Верховної Ради, 1991, N 4.

76. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України.-2-ге вид., переробл. та доповн. / Відп. ред. С.С. Яценко.-К.: А.С.К., 2003.- 976 с.

77. Кодекс Украины про административные правонарушения. – Харьков: Одиссей, 1996. - 273 с.

78. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України: Наказ МВС України від 20.10.2003, № 1212.

79. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх: Закон України від 24.01.1995, № 20/95-ВР.

80. Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу: Постанова Кабінету Міністрів від 26 квітня 2003 р. № 616.

81. Коваль Л. Адміністративне право України. Курс лекцій (Загальна частина). - К.: Основи, 1994. – 144 с.

82. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. // Офіційний вісник України. – 1997. - № 25.

83. Про затвердження типових положень про управління у справах сім'ї та молоді обласної, Севастопольської міської державної адміністрації, про відділ у справах сім'ї та молоді районної, районної у м. Севастополі державної адміністрації: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2003, № 245.

84. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001, № 2402-III.

85. Про Довгострокову програму поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.1992, № 431.

86. Про молодіжні та дитячі організації: Закон України від 01.12.1998, № 281-XIV.

87. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001, № 2558-III.

88. Про затвердження заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків: Указ Президента України від 17.10.1997, № 1153/97.

89. Про Типове Положення про дитячий будинок-інтернат: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2001, № 549

90. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002, № 564.

91. Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності:

54. Billy of violence in family of Guyana, 1994. [Online]. <http://omniknow.com>
55. Billy of violence in family of Malaysia, 1993. [Online]. <http://www.hotpeachpages.net/lang/index.html>
56. Act of violence in family of Barbados, 1992. [Online]. <http://hrlibrary.ngo.ru/commission/thematic52/53-wom.htm>
57. Billy of violence in family of Great Britain, 1995. [Online]. <http://christianparty.8m.com/ca.htm>
58. Law of violence in family of Trinidad and Tobago, 1991. [Online]. <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2002/18346.htm>
59. Law of (preventing and defending victims from) violence in family of Cyprus, 1994. [Online]. <http://www.hotpeachpages.net/europe/europe1.html>
60. Finn P. and Colson S. Civil protection orders: legislation, current court practises and enforcement. U. S. Department of justice, National institute of justice, 1990. - 380 c.
61. Law of prevention of violence in family of Israel, 1991. [Online]. <http://www.hrw.ru>
62. Act of violence in family of Illinois state, 1986. [Online]. <http://www.amnesty.org.ru/actforwomen/global-index-eng>
63. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України, 1992. - № 48. - Ст. 650.
64. Украинский советский энциклопедический словарь: В 3-х т. / Ответ. ред. А. В. Кудрицкий. - К., 1989. - Т. 3. - с. 167.
65. Сімейний кодекс України. - К., 2002.
66. Бошко В. И. Очерки советского семейного права. Перераб. и дополн. д.ю.н., проф. В. А. Рясенцовым. - К., 1952. - 80 с.
67. Советское семейное право / Под ред. В. А. Рясенцева. - М., 1982. - 347 с.
68. Маслов В. Ф., Подопрігора З. А., Пушкин А. А. Действующее законодательство о браке и семье. - Харьков, 1972. - 123 с.
69. Шевченко Я. Н. Совершенствование законодательства о браке и семье: Теоретические проблемы соотношения гражданского и семейного законодательства. - К., 1986. - с. 7-8.
70. Ершова Н. М. Вопросы семьи в гражданском праве. - М., 1977.
71. Королев Ю. А. Конституция СССР - правовая основа построения брачно-семейных отношений. - М., 1981. - с. 17.
72. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К.: Юрінком Інтер, 1996. - 80 с.
73. Про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту: Указ Президента України від 18.08.2005 № 1176/2005.
74. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної

злочинів показує, що майже у 75% випадків застосування насильства між подружжям партнери були розлучені чи жили окремо [19].

Загнана всередину сім'ї проблема сімейного насильства нерідко переростає в ще більшу - безкарність, штовхає насильника, домашнього хулігана на вбивство. За оцінками юристів саме серед родичів відбувається близько 40% всіх зареєстрованих вбивств, причому на одне вбивство чоловіка дружиною припадає сім вбивств дружин їхніми чоловіками. Спеціалісти підкреслюють, що жінки здебільшого вдаються до вбивства задля самооборони або доведені до відчаю пияцтвом чоловіка, побоями, знущанням над дітьми [21].

Кожна десята дівчина в Україні зазнала наруги; третина підлітків, які зазнали насильства в сім'ї, мають намір покінчити життя самогубством; близько 60% жінок, які страждають від фізичного насильства в сім'ї, зазнають також і сексуального насильства [20].

Щорічно понад 3 млн. дітей спостерігають за актами насильства в сім'ї або є вимушеними їх учасниками, діти скривджених матерів у 6 разів частіше намагаються вчинити суїцид, 50% їх схильні до зловживань наркотиками та алкоголем, майже 100% матерів, які зазнали насильства, народили дітей хворими (переважно з неврозами, заїканням, енурезом, церебральним паралічем, з порушеннями психіки) [23].

Як правило, 35% жінок, що потрапили до лікарні "швидкої допомоги", зараз перебувають там із причин отримання нових тілесних ушкоджень, пов'язаних із знущаннями, що тривають; 25-40% жінок було побито під час їх вагітності. Близько мільйона жінок та дітей щороку потребують медичної допомоги після знущань у сім'ї [22].

Лікарі швидкої допомоги з різних міст України стверджують, що від 30% до 50% відвідувачів швидкої допомоги причетні до насильства з боку партнера. У Львові судовий лікар, який робить медичне освідчення в кримінальних справах, вказував, що близько 30% ушкоджень жінок відбувається внаслідок інцидентів насильства в сім'ї. Недержавні організації забезпечують деякі кризові центри і гарячі лінії для жертв. У Дніпропетровську за перші три місяці 2000 р. центр отримав 1110 гарячих викликів. З них 116 - щодо насильства, а 224 - щодо особистих проблем. У Львові гаряча лінія жіночого центру отримала 659 викликів у перші шість місяців 2000 р. 50 були зареєстровані як насильство, а 155 - як міжособистісні проблеми.

Іншими джерелами даних про проблему насильства в сім'ї може бути судова практика. Близько 50% справ про розлучення, які роз-

глядались у її суді, були пов'язані з насильством. Хоча є дуже мало даних, які вказують на конкретну статистику із цього питання, але стає зрозумілим, що насильство в сім'ї - властива риса для української культури.

Ми можемо стверджувати, що лише зафіксована кількість фізичного насильства над жінками та дітьми зменшилась з 1993 до 1997 рр. від 2,078 до 1,5. Щодо сексуальних зґвалтувань, то кількість зареєстрованих злочинів зменшилась від 912 до 822, але починаючи з 1997 р. ці показники постійно зростають та мають тенденцію до збільшення числа насильств в сім'ї.

В. С. Шумбурський та Л. Романюк показують, що насильство в сім'ї - це надзвичайно важка справа для жінок. Наприклад, у їх дослідженні 21% опитаних (n = 1,000) відповіли, що були фізично побиті своїми чоловіками, 14% - кимсь іншим і 25% зазнали сексуального насильства ще в дитинстві. Понад 10% жінок зазнали сексуального насильства і 4% вказали, що були вимушені стати проститутками. Це вказує на насильство в сім'ї, як на загальну проблему для України: особистий конфлікт відбувається частіше усередині сім'ї, ніж за її межами [11].

Треба звернути увагу на ті дані, які були отримані нижче під час досліджень влітку 2000 р. в Одесі та характеризують стан справ у південному регіоні України щодо насильства в сім'ї. Так, з 915 жінок, до яких звертались дослідники, 34,6%, або 317, зізнались, що були жертвами насильства протягом свого життя. Близько 43% жінок не були жертвами, розглядаючи фізичне покарання з боку батьків: 30% не зазнали фізичних покарань під час свого життя, 22% зазнали насилля з боку одного з батьків і 26% заявили про насилля з боку обох батьків. Судячи з інших досліджень, ми маємо сказати, що рівень насильства в сім'ї в Україні, набагато вищий ніж той, наприклад, що є типовим для Сполучених Штатів Америки та Великобританії.

За даними американських учених [29], насильство в сім'ї є досить серйозною і поширеною проблемою у США. Ось деякі ілюстративні дані: близько 97% жертв насильства в сім'ї - жінки (Департамент юстиції США); кожні 9 секунд б'ють жінку; понад 4 млн. жінок б'ють щороку (Фонд запобігання насильству в сім'ї); у середньому щодня 4-х жінок убивають унаслідок насильства в сім'ї; кожна друга жінка впродовж життя потрапляє в ситуацію, пов'язану з насильством (Проект юридичного факультету Гарвардського університету із захисту жінок - жертв насильства); 50% усіх бездомних жінок і дітей рятуються від насильства в сім'ї і т. п. [29].

людського чи принижуючого ставлення чи покарання. 23 I.L.M., 1027, (1984).

36. Загальна рекомендація № 19 Комісії ООН у справах ліквідації всіх форм дискримінації жінок. 15. (1992).

37. Criminal code of French, 1992. [Online]. <http://www.iatp.md/usmlaw/predlst.html>

38. Декларація про викорінення насильства щодо жінок. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1993.

39. Енциклопедія соціальної праці. – т. 3. - М., 1994. – С. 130

40. Ізраєлян Е. В. Насильство у відношенні жінок: пошук шляхів викорінення (з досвіду Канади) США: економіка, політика, ідеологія. – 1996. - № 3.

41. Constitution of Brazil, 1988. [Online]. <http://www.hrw.ru/reports98/brazil/Brazil-03.htm>

42. Constitution of Columbia, 1991. [Online]. <http://www.qsl.net/nc7p/bylaws.html>

43. Constitution of Ethiopia, 1994. [Online]. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/2859.htm>

44. Constitution of Vietnam, 1980. [Online]. <http://www.hrw.ru>

45. Criminal code of India, 1990. [Online]. <http://www.hrw.ru/reports/1999/india/India994-10.htm>

46. Criminal code of Peru, 1991. [Online]. <http://hrlibrary.ngo.ru/cases/83-01.html>

47. About prevention of violence in family of SAR, 1993. [Online]. <http://www.hrw.ru>

48. Law of prevention violence of women and violence in family of Ecuador, 1995. [Online]. <http://hrlibrary.ngo.ru/iachr/country-reports/ecuador1997-ch11.html>

49. Act of sexual crimes and violence in family of Bahamas, 1991. [Online]. <http://www.amnesty.org.ru/library/index/engamr140052003>

50. Ordinance of violence in family of Hong Kong, 1986. [Online]. <http://www.apswc2005.org/presented.htm>

51. Act № 54 of Puerto-Ricko, 1989. [Online]. <http://portal.grsu.by/portal/LIBRARY/CD1/crights/women/violence/violenli.htm>

52. Act of (commensurate judicially in case) violence in family of Puerto-Rico, 1994. [Online]. <http://portal.grsu.by/portal/LIBRARY/CD1/crights/women/violence/violenli.htm>

53. Klein C. F. and L. E. Orloff, Providing legal protection for battered women: an analysis of state statutes and case law., In: Hofstra Law Review, Vol.21, No 4 Summer., NY, 1993. pp. 801,814.

досліджень, наукова доповідь. - К., 1998.-

17. Domestic violence in Ukraine. A report by Minnesota advocates for human rights. MAHR, Minneapolis, MN, 2000, 51 с.

18. Про домашнє насильство в Україні // Вчимося розуміти одне одного. Бюлетень № 1. Видання Організації Молодих Християнських Жінок України. – К., 2002. 11 с.

19. Жінки України – проти насильства: Харківська громадська організація “Світ жінок”. – Харків, 2000.

20. Максимович Л., Гук Л. Проблема насильства: стратегія запобігання, перспективи подолання // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві. – Львів, 2000. – С. 156 - 162.

21. Центр по проблемам женщин, семьи та гендерных исследований при институте молодежи, “Кризисный центр для женщин: опыты создания и работы”. – М.: Просвещение, 1998. -

22. Громадська програма запобігання насильства в сім’ї. Проект Гармонія. Львів, 2000. 91 с.

23. Мороз Л. Насильство в сім’ї як соціально-правова система // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві. – Львів, 2000. - С. 125-128.

24. Энциклопедия социальной работы. - т. 2. – М., 1994. - С. 105

25. Курс криминології. - ч. 2. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С. 85.

26. Курс советской криминологии. Предупреждение преступности. – М., 1986. – с. 174.

27. Жалинский А. Э. Насильственная преступность и уголовная политика // Советское государство и право. – 1991. - № 4.-

28. Гаухман Л. Д. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственными преступлениями в СССР. – Саратов, 1981. – 76 с.

29. Громадська програма співробітництва по запобіганню насильству в сім’ї: Матеріали 1-го науково-практичного семінару (Одеса, 25 лютого – 6 березня 1999 р.) / За ред. Ф.К. Думка. – Одеса: ОІВС, 1999. – 125 с.

30. Философский энциклопедический словарь. – М: Сов. энциклопедия, 1983. – 837 с.

31. Юридичний енциклопедичний словник. - К: Юрінком, 1998. - 187 с.

32. Гусейнов А. А. Ненасилие и перспективы общества // Этика ненасилия. М., 1997. – С. 15-20.

33. Юридична енциклопедія. – т. 4. – К.: Українська енциклопедія, 2002. – С. 68.

34. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – СПб.: Литер., 1997. – 346 с.

35. Конвенція про заборону катувань та інших форм жорстокого, не-

За даними К. Суза, насильство в сім’ї впливає на дітей і підлітків. Так понад 3 млн. дітей в США щороку спостерігають акти насильства в сім’ї. Діти матерів, що зазнали знущань, у шість разів частіше намагаються покінчити життя самогубством, 50% дітей схильні до зловживань наркотиками та алкоголем. Третина підлітків та молодих людей зазнали насилля в інтимних стосунках [29, с. 78]. Щорічно в США мають місце від 150 тис. до 200 тис. випадків сексуальних посягань до дітей, що реєструються офіційною статистикою [141].

За даними іншого американського вченого Дж. Робертсона, результати впливу насильства в сім’ї на дітей є такими: 3,3 млн. дітей у віці від 3 до 17 років щорічно наражаються на ризик спостерігати жорстоке поводження зі своїми матерями; 70% чоловіків, що чинять насильство зі своїми партнерками, жорстоко поведуться зі своїми дітьми; 63% підлітків-правопорушників, засуджених за вбивство, раніше скоїли вбивство тих, хто бив їхню матір; 62% синів у віці 14 років постраждали, намагаючись захистити своїх матерів від насильства з боку їхнього партнера; 74% злочинів підлітків проти особистості вчинено дітьми, які були виховані в сім’ях, де відбувається насильство [29, с. 42].

У Великобританії від 10% до 30% дорослих жінок стають жертвами сексуального насильства в дитинстві, причому тільки в 25% випадків кривдник був невідомий дитині [142]. Зростання насильства над дітьми виявляє зв’язок із загальним зростанням насильства в суспільстві, зростанням насильницьких злочинів, делінквентності, суїцидів і нещасних випадків із летальним кінцем [143]. Роботи Дж. Ландиса, Дж. Ганьона, Д. Фінклера показують, що сексуальні контакти дітей із дорослими досить поширені і кількість сексуальних злочинів проти дітей в останні роки продовжує зростати в усьому світі [142, 144].

Розглянувши статистику по проблемі насильства в сім’ї в Україні та інших держав, надалі необхідно більш акцентувати увагу на ті статистичні дані, які були оприлюднені в останні роки в Україні, але на жаль вони не стали кращими. Так у сім’ях, де вчиняють насильство над матір’ю, діти ростуть агресивними і жорстокими, п’ють, вживають наркотики, жебракують. Більше ніж 24% відчували насильство з одного джерела, 25% - з двох джерел, 16% - з трьох джерел і 13% - з чотирьох джерел і більше. Близько 78% повідомили про насильство в дитинстві з одного з вищезазначених джерел. Крім сексуального насильства до 18 років, цей критерій не охоплює насильницькі дії інших кривдників крім батьків. Отже, ступінь переслідування дітей могла би

бути навіть вище, якщо б в первісному дослідженні були розглянуті альтернативні джерела переслідування в дитинстві.

Аналізуючи дані, ми бачимо, що 53% жінок зазнали сексуальне насильство до 18 років. Більше 33% не зазнали сексуального насильства протягом свого життя. Це дослідження виявило, що рівень переслідування жінок до 18 років, які зазнали сексуального насильства на Україні, складає 25% [11]. Дослідження сексуального насильства після 18 років дає такі результати: 50% зазнали насильства, 32% не зазнали сексуального насильства. (Статистика з насильства в сім'ї в Одеській області у 2003 р. наведено у таблиці 1, дод. А).

Статистика з насильства в сім'ї у 2003 році по Одеській області

Район, місто	Кількість неблагополучних сімей, які перебувають на профілактичному обліку	У тому числі в яких виховуються неблагополучні діти	Кількість неповнолітніх, які перебувають на профілактичному обліку в КМСН	Кількість неповнолітніх, які перебувають у виховних колоніях	Кількість неповнолітніх, які звільнились із виховних колоній	Кількість молоді віком від 14-18 років	
						Перебувають в місцях позбавлення волі	Звільнені з місць позбавлення волі
Київський РВ ОМУ	361	344	77				363
Малиновський РВ ОМУ	358	350	95				345
Приморський РВ ОМУ	231	212	32				288
Суворовський РВ ОМУ	349	332	36				478
Ананьївський РВ	117	111	57				42
Арцизький РВ	202	197	58				182
Балтський РВ	192	160	38				59
Біляївський РВ	229	225	77				227
Березівський РВ	174	148	61				70
Б-Дністровський РВ	301	289	81				208
Болградський РВ	123	91	43				150
Великомихайлівський РВ	236	226	67				42
Іванівський РВ	150	135	39				38
Ізмаїльський РВ	218	189	111				107
Кілійський РВ	122	112	130				96
Кодимський РВ	131	116	52				60
Комінтернівський РВ	149	137	43				159

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – т. 4. – М.: Русский язык, 1982. – 683 с.
2. О борьбе с семейным насилием и мерах социально-правовой защиты потерпевших от насилия: Закон Киргизской Республики. – Бишкек, - 13 с.
3. Новий тлумачний словник української мови. У 4-х т. - т. 3. – К.: Аконті, 1999. – 927 с.
4. Гледис А. В., Мишель Б., Маргарет А. Насилие в семье. Как бороться с ним государству. Что имеем и что нужно сделать. – М.: Глас, 1999. – 190 с.
5. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 10. - Ст.70.
6. Громадська програма запобігання насильства в сім'ї. Проект Гармонія. – К., 2000. – 91 с.
7. Шкурлат М., Кустова О. Запобігання домашньому насильству і торгівлі жінками. Підручник з проведення тренінгів. Видання Winrock International. – К., 2001. – 256 с.
8. Об основах социально-правовой защиты от насилия в семье: Федеральный Закон Российской Федерации, - 14 с.
9. Безопасность и семья. Статистика по совершению преступлений по г. Москва. – М., 1999. – 7 с.
10. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. – т. 2. – М.: Русский язык, 1981. – 481 с.
11. Шумборський В., Романюк Л. Гендерні проблеми в громадському та політичному розвитку України // Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. - К., 1999. - С. 217 – 223.
12. Davies, M. (Ed.). Women and violence: Realities and responses worldwide. London: Zed Books Ltd., 1994. - 260 с.
13. Connors, J. F. Violence against women in the family. New York: United Nations Office at Vienna Centre for Social Development and Humanitarian Affairs, 1989. – 370 с.
14. Women's International Network. A global view of violence against women. WIN News, 1996. – P. 51 – 56.
15. Banwell, S., Barclay, E., Duban, E., & Phillips, R. Domestic violence in Ukraine. Minneapolis, MN: Minnesota Advocates for Human Rights, 2000., [Online]. <http://www.mnadvocated.org>
16. “Проблеми розвитку демократії та забезпечення рівних прав для жінок і чоловіків в Україні трансформаційного періоду”. Міністерство України у справах сім'ї та молоді. Український інститут соціальних

ходів з попередження та протидії насильству в сім'ї, так органами прокуратури та суду;

- ст. 4 "Підстави для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї" цього закону доповнити додатковою підставою для вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї - у разі систематичної (трьох і більше випадків) віктимної поведінки члена сім'ї, внаслідок якої створюється ситуація, що може призвести до вчинення насильства в сім'ї;

- доповнити цей закон окремим розділом який би визначав комплекс відповідних заходів щодо оскарження винесених службами дільничних інспекторів та кримінальної міліції у справах неповнолітніх офіційних попереджень про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та захисних приписів;

Таким чином, реальне вирішення проблеми протидії насильству в сім'ї залежатиме від наявності відповідного правового забезпечення, постійної взаємодії державних органів і громадських об'єднань, організацію широкої просвітницької роботи, спрямованої на формування свідомого неприйняття будь-яких випадків насильства в сім'ї і їх категоричне засудження.

Котовський МРВ	236	232	58				95
Красноокнянський РВ	130	122	54				30
Любашівський РВ	127	106	50				38
Миколаївський РВ	92	81	29				34
Овідіопольський РВ	179	165	61				120
Роздільнянський РВ	165	136	99				101
Ренійський РВ	171	166	77				110
Савранський РВ	65	59	20				20
Саратський РВ	254	248	12				62
Татутинський РВ	214	214	47				40
Татарбунарський РВ	181	177	82				75
Фрунзівський РВ	176	167	79				31
Ширяєвський РВ	162	143	53				62
Б-Дністровський МВ	66	65	104				153
Ізмаїльський МВ	124	122	93				266
Іллічівський МВ	107	92	29				130
Теплодарський МВ	12	7	6				20
Южненський МВ	42	15	34				39
Всього по області	6146	5691	2011				4358

Виходячи з вищенаведених статистичних даних, можна зробити висновок, що за останні 3 роки кількість вчинення насильства в сім'ї збільшилась у 3,5 рази, більше 30% усіх насильницьких злочинів відбувається у сім'ї, близько 70% жінок та дітей в Україні зазнають знущання в сім'ї, більше того, кожен 4-й чоловік в сім'ї б'є свою жінку та кожна десята дівчина в Україні зазнає наруги. На жаль, лише 2% всіх випадків насильства в сім'ї закінчуються судовим розглядом. Ці статистичні дані свідчать про те, що проблема насильства в сім'ї в Україні є достатньо розповсюдженою та кількість вчинення насильства в сім'ї стрімко зростає щороку.

З огляду на вищенаведене, надалі необхідно більш детально зосередитись на визначенні сім'ї. Сім'я як наукова дефініція є об'єктом дослідження багатьох наук: соціології, філософії, права, психології, демографії, педагогіки, економіки тощо. Кожна з цих наук вивчає відповідно до предмета специфічні сторони функціонування і розвитку сім'ї: соціологія вивчає сім'ю як соціальний інститут, що заснований на шлюбі і виконує певні соціальні функції, право вивчає сім'ю як недопущення порушення прав та основних свобод людини.

Поняття “сім’я” зазвичай асоціюється з безпечним закутком, який захищає від тиску зовнішнього світу. У тлумачному словнику В. Даля сім’я визначається як “сукупність близьких родичів, які проживають разом” [1, 173], “це особи, пов’язані між собою шлюбом, фактом усиновлення (удочеріння) та іншими формами прийняття дітей на виховання, які разом проживають, або проживають разом після припинення шлюбу” [2, с. 2], у новому тлумачному словнику української мови сім’я трактується як “група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей, родичів, які живуть разом” [3, с. 216].

Однак ми вважаємо, що треба більш детально зупинитися на понятті “сім’я”, що вживається в соціологічному та правовому значеннях. Сім’я в соціологічному значенні - це заснована на шлюбі чи кровному спорідненні невелика група людей, члени якої пов’язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою [64]. Стосовно визначення сім’ї в юридичному значенні, то в Сімейному кодексі України (далі – СК) воно відсутнє, у ст. 3 лише зазначається, що сім’я є первинним та основним осередком суспільства [65]. Зазначене визначення не є досить вдалим, адже не розкриває його змісту, ознак, а лише визначає місце сім’ї в суспільстві.

В. І. Бошко стверджує, що сім’я – це спілка осіб, пов’язаних шлюбом чи родинністю [66]. В. А. Рясенцев говорить про те, що сім’я – це спілка осіб, заснована на вільному і рівноправному шлюбі, близькій родинності, усиновленні чи іншій формі виховання дитини і яка характеризується спільністю життя та інтересів цих осіб, наділених відповідними правами і обов’язками [67]. За думкою В. Ф. Маслова, З. А. Підпригори, А. А. Пушкіна сім’я - це об’єднання осіб, що природно формується в реальному житті, ґрунтується на шлюбі, спорідненості, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами і характеризується спільністю духовного, матеріального життя та інтересів, що забезпечують продовження роду і виховання дітей [68]. Я. Н. Шевченко вважає, що сім’я – це цілісне соціальне утворення, що характеризується внутрішньою єдністю і зчепленням частин в єдине ціле [69]. Іншої думки дотримується Н. М. Єршова, яка стверджує, що сім’я – це первинний і багатогранний осередок нашого суспільства [70]. Ю. А. Корольов наводить поняття сім’ї як активної соціальної групи, побудованої на шлюбі чи на родинних відносинах [71].

Сім’я, що є найменшим осередком суспільства, постійно відчуває на

міністративне затримання” цього кодексу доповнити у частині надання правомочним органам (посадовим особам) право адміністративного затримання осіб, які вчиняють насильство в сім’ї;

- ст. 263 “Строки адміністративного затримання” цього кодексу доповнити встановивши строк адміністративного затримання осіб, які вчиняють насильство в сім’ї до розгляду суддею цієї справи;

- ч. 2. ст. 277 “Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення” цього кодексу доповнити ст. 173² “Про вчинення насильства в сім’ї або невиконання захисного припису” встановивши строк розгляду заяв щодо вчинення насильства в сім’ї протягом доби;

- ч. 2 ст. 268 “Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності” цього кодексу доповнити статтею 173² “Про вчинення насильства в сім’ї або невиконання захисного припису” надавши право органам внутрішніх справ приводу особи, яка не з’являється до ОВС чи суду за вчинення насильства в сім’ї.

8. Зроблено висновок про те, що необхідно внести ряд конкретних пропозицій щодо удосконалення правового регулювання протидії насильству в сім’ї, так:

- внести зміни до закону України “Про попередження насильства в сім’ї”, так:

- ст. 1 “Визначення термінів” цього закону доповнити поняттям протидії насильству в сім’ї - це комплекс соціальних та спеціальних заходів, які здійснюються органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами спрямованими на виявлення, попередження та припинення насильства в сім’ї, недопущення їх у майбутньому, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім’ї;

- у ст. 1 “Визначення термінів” цього закону розширити коло відносин, зокрема, не тільки членами сім’ї, а й колишніми чоловіком та дружиною, що проживають разом чи проживали разом, тими, що за взаємною згодою мають або мали інтимні стосунки, що мають спільних дітей;

- ст. 3 “Органи та установи, на які покладається здійснення заходів з попередження насильства в сім’ї” цього закону доповнити більш широким колом суб’єктів, на які покладається здійснення за-

нення заходів по протидії насильству в сім'ї. Для цього органи виконавчої влади та місцевого самоврядування здійснюють цілий комплекс організаційних, інформаційних, наукових, інших заходів, спрямованих на рішення проблеми протидії насильству в сім'ї, зміцнення сімейних цінностей і сімейного способу життя, активізацію конкретної роботи з підтримки сім'ї у регіонах та захисту від насильства в сім'ї. А також, визначено, що основними партнерами органів виконавчої влади та місцевого самоврядування стають спеціально створені громадські організації по протидії насильству в сім'ї.

6. Надано детальну характеристику організації діяльності органів внутрішніх справ, так служб дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх та карного розшуку органів внутрішніх справ, які здійснюють заходи з попередження та протидії насильству в сім'ї.

7. Зроблено висновок про те, що необхідно внести ряд конкретних рекомендацій щодо поліпшення практичного здійснення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування діяльності по протидії насильству в сім'ї:

- внести зміни до закону України “Про міліцію”, створивши служби місцевої міліції у справах неповнолітніх, які б переймалися проблемами неповнолітніх, попередженням та протидією насильству в сім'ї, як з боку неповнолітніх, так і відносно них.

- внести зміни до закону України “Про місцеве самоврядування”, надати можливість жертвам насильства в сім'ї проживати в іншому місті (у гуртожитку, спеціальному приміщенні) для перебування осіб, що потерпіли від насильства в сім'ї.

- внести зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, так:

- ст. 255 “Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення” цього кодексу доповнити у частині надання право громадським помічникам дільничних інспекторів міліції на громадських засадах складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 173² “Про вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису”;

- ст. 262 “Органи (посадові особи), правомочні здійснювати ад-

собі безпосередньо або опосередковано ті зміни, що відбуваються в країні, і, відповідно, сама позначається на розвитку суспільства. Останніми роками стало значно помітним збіднення переважної частини сімей, помітно зросла виробнича та побутова зайнятість дорослих членів сім'ї, безробіття деяких батьків при зміні професії чи місця роботи. Наслідком усього цього є падіння рівня життя сімей, тривожна атмосфера в домі, зростання конфліктності у взаєминах, жорстокість у ставленні до дітей. Насильство в сім'ї стає трагедією для багатьох людей і руйнує фундамент безпеки суспільства [133, 134, 135, 136].

Насильство відбувається у різних сферах, які по своїй суті є тим простором, де мають місце різні прояви насильства стосовно жінок, дітей та осіб похилого віку. Для того щоб мати явлення про проблему насильства в цілому необхідно розглянути три основні сфери насильства, такі як сім'я, громада та держава [4].

Найбільш вразливою та наш погляд головною сферою насильства є сім'я. Найбільше у сім'ї від насильства страждають жінки, тому треба більш детально розглянути насильство по відношенню до жінок, отже навіть ще не народившись, жінки вже є незахищеними щодо насильства - тести на визначення статі майбутньої дитини тепер стали засобом, який уможливило вибіркові аборти зародків жіночої статі. Часто в дитячі роки її позбавляють їжі та лікування на користь братів, а її матір систематично дисциплінують методом побиття, аби краще виконувала свої домашні обов'язки щодо чоловіка і сім'ї. Завдяки складній взаємодії культурних та економічних рухів, спрямованих проти добробуту жінок, у світі фактично існують регіони, де співвідношення жінок і чоловіків є різко розбалансованим. Велика кількість випадків кровозмішення та сексуального насильства в сім'ї в індустріально розвинених країнах суперечить припущенню, що успішний економічний розвиток є вирішальним фактором обмеження несправедливого ставлення до жінки. І, нарешті, емоційне насильство, від якого потерпає величезна кількість жінок. Часто воно буває непомітним для оточуючих, але може мати більш страшні й потворні форми, ніж навіть фізичне насильство. Воно може набувати різних проявів: погрози за невміння пристосуватися до прийнятих норм поведінки, обмеження, примусові шлюби, які влаштовуються родиною без згоди нареченої. Все це призводить до зростання кількості самогубств серед потерпілих від насильства в сім'ї, які виявляються нездатними перенести завдану їм образу, є ще однією стороною того відчуття безвиході, яке постає внаслідок насильства в сім'ї [4, с. 28-29].

Необхідно зазначити, що насильство в сім'ї проявляється не тільки по відношенню до жінок, а й по відношенню до дітей та осіб похилого віку, однак, воно становить не таку велику частину вчинення насильства в сім'ї, як до жінок. Але все ж таки, ця частина проявів насильства в сім'ї по відношенню до дітей та осіб похилого віку має постійну тенденцію до збільшення та набуває різних проявів.

На нашу думку, сім'я є головною сферою насильства щодо жінок, дітей та осіб похилого віку, тому що саме в сім'ї зароджується поведінка людини (дитини), яка потім проявляється у майбутньому, а це, перш за все, залежить від тих взаємин, у яких перебувають її батьки.

Переходячи до другої сфери насильства тобто, громади, необхідно більше акцентувати увагу на вчинення насильства по відношенню до жінок на ґрунті релігійної та расової приналежності. Громада (суспільство) – це група, об'єднаної спільною соціальною, культурною, релігійною, етнічною чи расовою приналежністю, яка для її членів є джерелом власної ідентифікації та визначальних цінностей, - слід відзначити її вирішальну роль у закріпленні існуючої сімейної структури і позиції жінки, дітей та чоловіків у межах цієї структури. Групи за соціальною приналежністю, які є далекими від визначення відносин в ідеальній сім'ї і, також можуть підтримувати певні форми насильства. Вона підтримує шкідливі й відсталі “традиції”, різні форми вчинення насильства над жінками (побиття, фізичне покарання). Обрізання у жінок, точніше буде називати його “скаліченням геніталій”, не лише відбувається за моральної підтримки культурної громади, але й здійснюється особами, які вважаються уповноваженими цієї громади, - скажімо, місцевими цілителями та повитухами. Насильство у громаді здійснюється в межах інституцій, які у цьому випадку є не просто загальним злом, але й виступають у ролі рушіїв насильства. Приміром, акти спалення відьом - чи йдеться про Массачусетс колоніальних часів, а чи про сучасний індійський штат Біхар - відбуваються у громаді. Тими, хто здійснює ці акти, є члени цієї громади. І в даному випадку неважливо, чи безпосередній виконавець отримував офіційне повноваження - адже громада (релігійна, політична тощо) цілком виправдовує його поведінку [4, с. 30-32]. Різні форми фізичного покарання, включно із зґвалтування також є видами насильства, що застосовується до жінок для збереження етнічної чи релігійної єдності [150, с. 17, с. 112]. Нарешті, ще однією

не, сексуальне, психологічне, економічне, а також виділено ще одну форму насильства в сім'ї, це примус.

2. Визначено, що закони про боротьбу з насильством проти жінок і насильством в сім'ї Еквадору, Білль про насильство в сім'ї Гаїани та Великобританії, та законодавство США є найдосконалішими, з самого початку визначали свою специфічну мету, не забуваючи водночас і про внутрішньосімейне насильство. Зроблено висновок про те, що діюча нормативно-правова база України щодо протидії насильству в сім'ї потребує серйозного та негайного вдосконалення.

3. Надані авторські поняття форм та методів державного управління:

- форма - це зовнішнє вираження конкретних однорідних дій державних органів та їх структурних підрозділів, служб, їх посадових осіб, які мають управлінський характер та здійснюються в межах наданої компетенції з метою реалізації функцій державного управління.

- метод - це визначені правом конкретні прийоми і засоби діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів і їх посадових осіб, що здійснюються в рамках їхньої компетенції та викликають юридичні наслідки.

Зроблено висновок про те, що основними формами протидії насильству є організаційна допомога з боку органів виконавчої влади громадським формуванням по протидії насильству в сім'ї, взаємодія органів внутрішніх справ з іншими службами ОВС, засобами масової інформації, громадськістю, неурядовими жіночими організаціями; основними методами є переконання та примус.

4. Визначено, що напрямки державної політики щодо сім'ї та її реалізація органами виконавчої влади направлена на створення належних умов для життєдіяльності сім'ї в Україні, на здійснення цілісної системи заходів щодо протидії насильству в сім'ї із максимальним урахуванням нових реалій: ринкової економіки, соціального партнерства, політичної демократії, що покликане зробити життя суспільства та кожної окремої сім'ї повноправним і ефективним.

5. Визначено, що одними із основних напрямків організації діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування є здійс-

ВИСНОВКИ

Детально розглянувши та проаналізувавши діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадських організацій щодо протидії насильству в сім'ї ми дійшли наступних висновків:

1. Визначені авторські поняття сім'ї, насильства, насильства, як соціального явища, насильства в сім'ї, протидії насильству в сім'ї:

- сім'я - це об'єднання осіб, що природно формується в реальному житті, засноване на вільному і рівноправному шлюбі, близькій родинності, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами і характеризується спільністю духовного, матеріального життя та інтересів, члени якої наділені відповідними правами і обов'язками, що забезпечують продовження роду і виховання дітей.

- насильство - це будь-який умисний фізичний, психологічний, економічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє фізичну, моральну чи майнову шкоду або містить у собі загрозу цієї шкоди.

- насильство, як соціального явища - це умисна дія, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка пряма пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі.

- насильство в сім'ї - це будь-які реальні, умисні дії фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, які вчиняються свідомо або несвідомо щодо членів сім'ї, що порушують конституційні права і свободи членів сім'ї як людини та громадянина, вражають фізичні і духовні потенції людини, завдають моральну шкоду життю, його фізичному чи психічному здоров'ю та працездатності потерпілої особи.

- протидія насильству в сім'ї - це комплекс соціальних та спеціальних заходів, які здійснюються органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами спрямованими на виявлення, попередження та припинення насильства в сім'ї, недопущення їх у майбутньому, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї.

Окремо визначені основні форми здійснення насильства - фізич-

формою насильства, яке застосовується сьогодні в багатьох регіонах світу, де палають етнічні конфлікти, є згвалтування та знущання над жінками.

Також не можна не сказати, що сферою насильства проти жінок є місце роботи - як на державній, так і на приватній службі. Переслідування і сексуальний примус поруч з іншими формами насильства, пов'язаними з експлуатацією незахищеного статусу жінки-працівника, є загальним явищем в усьому світі. Через свою ізоляваність і брак правового захисту під загрозою насильства перебувають передусім жінки, зайняті в неофіційному секторі. Правові гарантії безпеки принаймні номінально доступні працівникам офіційного сектора, часом є абсолютно недосяжними для них. Приклад насильства над жінками на роботі пов'язаний з комерціалізацією жіночої сексуальності у формі організованої проституції та торгівлі жінками [4, с. 29-30].

Підсумовуючи можна сказати, що ця сфера насильства є не менш важливою, ніж сама сім'я, тому що саме громада повинна належним чином реагувати на будь-які прояви насильства та відповідним чином проводити політику щодо недопущення цих дій у майбутньому.

Третя сфера насильства перебуває на рівні самої держави. Хоча відповідальність держави за поведінку її представників, що порушують права людини позбавлених волі осіб, чітко закріплена у правозахисних законах і практиці, надто важко віднайти механізми державної підзвітності у таких питаннях, як насильство. Так склалося, що жінки, діти та особи похилого віку в Україні слабо захищені від різного роду проявів насильства в сім'ї, оскільки наша держава не здійснює належну політику щодо захисту від насильства в сім'ї та закони, які приймаються, у нашій державі, не достатньо забезпечують їх належними способами захисту. Донедавна більшість країн розглядала насильство в сім'ї як приватну за своєю суттю справу, яка здійснюється не представниками держави, за поведінку яких вони відповідальності не несуть. Також, держава винна у збереженні насильства через неухваленість та недогляд - і це стає дедалі очевиднішим - завдяки її неспроможності надати жінкам, дітям та особам похилого віку належні засоби захисту. Відповідно до цієї концепції, держава заслуговує на осуд через те, що не ухвалює належних законів і не проводить відповідної політики щодо захисту їх, приміром, від побиття вдома. Тож держава є не лише сферою насильства, але й стороннім виконавцем цього насильства. Важливим є

розуміння посередництва у здійсненні насильства, і не лише на рівні держави, але також і на інших рівнях.

На нашу думку, держава та її органи, як і громада, повинна проводити належну державну політику щодо недопущення будь-яких проявів насильства щодо жінок, дітей, осіб похилого віку, цілеспрямовано направляти свої дії на різні версти населення, оскільки держава є тією сферою, на яку покладена відповідальність за порушення прав, свобод людини, а саме профілактику та недопущення цих дій у майбутньому.

Окрему увагу, необхідно звернути на види злочинної поведінки, які пов'язані з застосуванням насильства, такі як позбавлення життя, заподіяння тілесних ушкоджень, посягання на статеву недоторканість, захоплення заручників, вимагання й інші способи позбавлення майна, катування і застосування незаконних методів впливу стосовно затриманих і підслідних, перевищення влади, позбавлення різноманітних прав і свобод, жорстоке поводження з дітьми тощо.

Вищеперелічені види насильства в юридичній літературі прийнято називати “насильницькими злочинами” [25, с. 85]. Але й до цього часу існує невизначеність що відноситься до кола цих злочинів, а що ні. Так окремі автори до групи насильницьких злочинів відносять лише умисні вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження та хуліганство, які утворюють самостійний у кримінологічному плані “блок” насильницьких злочинів [26, с. 174]. З цього приводу А. Є. Жалінський справедливо зазначає, що в цій зовнішньо тривіальній тезі досить багато дивного. Чому сюди б не включити менш тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування тощо? [27]

Інші вчені до насильницьких злочинів відносять хуліганство, тілесні ушкодження, убивства та зґвалтування. Дехто доповнює цей перелік катуванням або розуміє під насильницькими всі злочини, пов'язані з насильством чи погрозою його застосування [28, с. 11]. Л. Д. Гаухман, розглядаючи цю проблему в кримінально-правовому аспекті, не обмежує її рамками лише фізичного насильства, а вважає, що насильницький спосіб учинення злочину містить також і погрозу застосування насильства [28, с. 29].

С. Б. Алімов звертає увагу на те, що велика кількість тяжких насильницьких злочинів (умисних вбивств, умисних тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань) вчиняється за місцем проживання громадян, у квартирах, сфері сімейно-побутових відносин [151, с. 345-356].

Розглянувши та проаналізувавши діяльність органів місцевого самоврядування та громадських організацій ми дійшли наступних висновків:

На нашу думку, доцільно було б внести зміни до закону України “Про міліцію” створивши служби місцевої міліції у справах неповнолітніх, яка б переймалася проблемами неповнолітніх і протидією насильству в сім'ї як із боку неповнолітніх, так і відносно них.

На наш погляд, треба внести пропозицію, щодо внесення змін до закону України “Про місцеве самоврядування” з вирішенням питання надання можливості жертві насильства в сім'ї проживати в іншому місті (у гуртожитку, спеціальному приміщенні) для перебування осіб, що потерпіли від насильства в сім'ї.

прес-клубів на актуальні теми, видання та поширення інформаційного бюлетеня “Час жінки”, проведення соціологічних досліджень та аналізу, співпраця з органами влади по проблемі насильства в сім’ї та покращення умов ведення жіночого бізнесу, реалізація соціальних програм.

Також необхідно звернути увагу на діяльність неприбуткових організацій м. Одеси, які активно попереджають та протидіють насильству в сім’ї в цьому регіоні. Одеська благодійна неприбуткова організація “Коаліція по запобіганню насильства в сім’ї” зареєстрована у 1999 р. Метою діяльності є організація допомоги жінкам, дітям, чоловікам, особам похилого віку, які постраждали від насильства в сім’ї або були його свідками. Вона складається з шести громадських організацій: благодійного фонду сприяння боротьбі з організованою злочинністю “Захист”, обласної громадської жіночої організації “Мати і дитя”, Одеського відділення організації Всеукраїнського лікарського суспільства, інституту психотерапії і соціально-психологічної реабілітації, благодійного фонду “Грааль”, молодіжно-правового клубу “Феміда”. Крім того, в склад коаліції входять представники правоохоронних органів, навчальних закладів, медичних установ. Місія Коаліції полягає у сприянні захисту життя, здоров’я, честі і гідності людини від фізичного, психологічного, економічного насильства в сім’ї, посилення інформованості населення по проблемі насильства в сім’ї, надання інформаційної допомоги, забезпечення безкоштовної юридичної, медичної, психологічної та інших видів допомоги жертвам насильства в сім’ї. Коаліція працює у тісній співпраці з засобами масової організації, правоохоронними органами, органами виконавчої влади, громадськими організаціями, навчальними закладами тощо.

Отже, вирішуючи проблему протидії насильству в сім’ї треба розуміти, що лише окремі дії держави, органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів та громадських організацій щодо подолання цієї проблеми, не в змозі ефективно протидіяти насильству в сім’ї, а для цього, в першу чергу необхідне взаєморозуміння, взаємодія та індивідуальний підхід до вирішення проблеми насильства в сім’ї.

Ю.Н. Аргунова і Е.М. Юцкова виділяють серед насильницьких злочинів проти особи ситуативну побутову злочинність, злочини, що вчинюються на побутовому ґрунті. У групу насильницьких злочинів вони включають злочини проти життя, здоров’я, свободи, честі і гідності особи, проти статевої недоторканості і статевої свободи [152, с. 439-447].

Е.Ф. Побегайло підкреслює факт вчинення насильницьких злочинів і хуліганства з побутових мотивів, у сферах дозвілля і частково побуту [153, с. 238-244], на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, за мотивами чисто особистого характеру [154, с. 11]. Уточнюючи місце вчинення злочинів у сфері побутових відносин, В.В. Петров називає сферу сімейного, домашнього і житлового побуту [155, с. 13].

На нашу думку, не можна повністю погодитися з А.Є. Жалінським, Л.Д. Гаухманом та іншими вченими, оскільки до насильницьких злочинів треба віднести всі дії фізичного, сексуального, психологічного, емоційного характеру, які призводять до насильства та мають відчутні наслідки.

Необхідно зазначити, що кримінологічні дослідження дозволили визначити три основні типи злочинців, які скоюють насильницькі злочини. До першого належать особи з чітко вираженою агресивно-насильницькою антисоціальною спрямованістю, їхня поведінка пов’язана з небезпекою життя та здоров’я інших людей. Така поведінка - результат глибокої деформації їхньої особи. Такі особи становлять близько половини. До другого типу належать особи, які характеризуються в цілому негативно, але спрямованість на вчинення насильства явно не виражена. Вони становлять 20%. До третього типу належать ситуаційні або випадкові особи, які характеризувалися позитивно чи нейтрально, а саме вчиняли насильство під впливом несприятливої життєвої ситуації. Такі особи становлять близько 30%.

І все ж таки, треба звернути увагу на те, що незважаючи на порівняно незначну кількість насильницьких злочинів у загальній структурі злочинності (16-17%), вони відрізняються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки пов’язані з тяжкими наслідками для потерпілих [17]. Сучасна насильницька злочинність переважно має побутовий, ситуативний характер. Серед насильницьких злочинів більшість займають зґвалтування та інші статеві злочини. Зрозуміти сексуальних злочинців і їхні вчинки можна лише проникнувши у внутрішній світ цих людей. Є всі підстави вважати, що нікчемність є

головною рисою насильства. До насильства, як правило, схильні психологічно слабкі особи або морально нестійкі, які не можуть налагодити нормальні стосунки в сім'ї, тому й здійснюють насильство щодо слабкої статі. Серед жінок, дітей які найчастіше стають жертвами насильства, є: особи нейтральної поведінки (64%), надто довірливої поведінки (14%), віктимної поведінки (аморальної і легковажно-сексуальної) (22%). Аналіз статистичних даних свідчить, що кількість умисних вбивств, вчинених на ґрунті побутових відносин, зросла за останні 3 роки на 48,4 %. Тобто за умови вирішення проблеми насильства в сім'ї можна різко знизити загальний рівень такого особливо тяжкого злочину, як умисне вбивство.

Слід відзначити і стрімке зростання кількості вчинених на ґрунті побутових стосунків тяжких і середньої тяжкості тілесних ушкоджень. За останні 3 роки їх кількість збільшилась у 3,5 рази. Результати сучасних досліджень свідчать про те, що 30-40% усіх тяжких насильницьких злочинів відбувається в сім'ї [130, 131]; особи, що загинули або отримали тілесні ушкодження на ґрунті сімейно-побутових конфліктів, посідають перше місце серед різноманітних категорій потерпілих від насильницьких злочинів; жінки і діти складають 70% усіх жертв тяжких насильницьких зазіхань, вчинених у сім'ї [131]. У жінок, що зазнають побоїв, у 4-5 разів більша потреба психіатричного втручання та у 5 разів більше спроб самогубства, ніж у жінок, що не піддавалися фізичному насильству. 1/3 жінок, що піддавалися фізичному насильству, відчувають посттравматичний синдром. Найчастіше це призводить до зловживання алкоголем і наркотичними препаратами [131, 132].

Отже, для того, щоб у всій мірі розуміти, що таке насильство взагалі та в її окремих видах надалі необхідно більш зосереджено та детально з'ясувати саме сутність поняття "насильство". Для цього, на нашу думку, буде найбільш правильним згрупувати різні поняття насильства.

Так, до першої групи слід віднести, слідуючи визначення насильства, як насильства взагалі. Тлумачний словник В. Даля "насильство" трактує як "примус, неволя, потреба, сором'язлива дія, образливе, незаконне і свавільне" [10, с. 481]. Подібне формулювання надано й у "Большой Советской энциклопедии", хоча насильство і розуміється, виходячи з контексту класової боротьби [109]. В енциклопедичному словнику «Політологія» насильство трактується як: 1) "государственное насилие... - государственная власть, опирающаяся

Членами організації є досвідчені судді, адвокати, студенти юридичних факультетів вищих навчальних закладів Криму. Організацією налагоджена співпраця з державними органами, як на місцевому, так і на республіканському рівні, та органами місцевого самоврядування.

Громадська організація "Карпатський Дім" працює на весь Карпатський регіон. Її засновниками стали депутати Ужгородської міської ради. Результатом діяльності організації є створення коаліції по протидії насильству в сім'ї, яка складається із депутатів Ужгородської та Мукачівської міських рад, а також з партнерських - громадських організацій "Моє місто - Ужгород", "Товариство громадського самозахисту", "Панонія", "Фундація регіональних ініціатив" тощо. "Карпатський Дім" широко практикує проведення прес-клубів спільно з Ужгородським регіональним представництвом Українського освітнього центру реформ на актуальні теми, зокрема проблеми насильства в сім'ї.

Основними напрямками роботи "Карпатського Дому" є сприяння у дотриманні законності прав, свобод і законних інтересів громадян, розвиток місцевого самоврядування, екологія, збереження навколишнього середовища, розвиток спорту, сприяння у розвитку культури, розвиток туризму, міжнаціональні відносини, міжнародні відносини та співробітництво в гуманітарній сфері, інформаційна політика, у тому числі по попередженню та протидії насильству в сім'ї, розвиток співробітництва між громадськими організаціями по проблемам сьогодення, зокрема насильства в сім'ї;

Громадська організація "Асоціація жінок у бізнесі" створена у січні 1996 р. як недержавна неприбуткова організація. Метою організації є сприяння соціально-економічному розвитку Хмельницького регіону, вирішення проблеми жіночого безробіття шляхом залучення жінок до започаткування власного бізнесу та проблеми насильства в сім'ї.

Основні напрямки діяльності організації: надання інформаційно-консультативних послуг, у тому числі постраждалим від насильства в сім'ї, проведення навчальних тренінгів і семінарів для покращання професійних можливостей жінок та їх навичок в жіночому лідерстві та розвитку малого бізнесу, організація та проведення конференцій і форумів для інформаційного обміну і обговорення глобальних та локальних проблем, зокрема проблеми насильства в сім'ї, проведення

тні 1997 р. жінками-фахівцями, які мають досвід роботи у вирішенні таких проблем, як: правовий захист жінок, гендерна рівність, розвиток жіночого підприємництва, жіноче лідерство, вихід із кризи насильства в сім'ї, соціально-психологічна адаптація жінок до сучасних умов. Як громадська організація, Центр зареєстрований в квітні 1998 р. За сім років своєї діяльності він зайняв одне з чільних місць у західному регіоні України. Зорієнтована на соціально-економічну та правову адаптацію жінок до сучасних умов, протидія насильству проти жінок, а також надання соціальної і правової допомоги потерпілим у кризових ситуаціях, вона звела в єдиний потенціал творчість, професіоналізм і практичний досвід жінок - фахівців у галузях економіки та бізнесу, права, психології й соціального захисту. Усіх об'єднує потреба робити корисну конкретну справу, і робити її кваліфіковано. Діяльність центру має два напрямки: програма навчання фаховим навичкам та програма попередження насильства в сім'ї. У центрі цілодобово працює анонімна інформаційно-консультативна лінія підтримки жінок у кризових ситуаціях.

Діяльність центру "Жіночі перспективи" здійснюється через реалізацію соціальних програм та проектів, спрямованих на запобігання насильства в сім'ї у всіх його проявах, надання інформаційної та консультативної допомоги, набуття практичних навичок та підвищення правової обізнаності як самих жінок, так і фахівців, пов'язаних з вирішенням соціальних проблем.

Правозахисний центр "Співдружність", заснований у 1997 р., є неприбутковою громадською організацією, що має на меті захист прав людини. Діяльність центру спрямований на розвиток громадянського суспільства і демократичних процесів в Криму. При організації діє громадська юридична приймальня, яка надає безкоштовні юридичні консультації, включаючи питання оформлення звернень потерпілих від насильства в сім'ї до Європейського суду. Основними напрямками діяльності центру є:

- надання правової допомоги тим, які потрапили до кризової ситуації;
- здійснення захисту жінок в судах та органах влади;
- проведення просвітницької роботи з попередження насильства в сім'ї;
- сприяння покращенню економічного становища жінок шляхом навчання новим професіям і надання допомоги у відкритті власної справи [7].

на право и ограниченная правом"; 2) "насилие в прямом смысле этого слова... охватывает модус действия, направленное на намеренное причинение ущерба субъектам действия или вещам, либо на уничтожение последних" [110., с. 190]. В Юридичній енциклопедії "наси́льство" трактується як "умисний фізичний чи психічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє цій особі фізичну, моральну, майнову шкоду, або містить у собі загрозу заподіяння зазначеної шкоди зі злочинною метою" [33., с. 68]. Юридична енциклопедія під редакцією М. Ю. Тихомирова визначає насильство як вплив однієї людини на іншу, що порушує право громадян на недоторканність [112]. Юридичний енциклопедичний словник визначає насильство як такий: "це фізичний чи психічний вплив однієї людини на іншу, що порушує гарантоване право Конституції на особисту недоторканість у фізичному чи психічному смислі" [31, с. 186]. Кримінальний кодекс України звертає окрему увагу насильству та розділяє насильство, яке здійснюється під фізичним примусом та психічним примусом. Під фізичним примусом розуміється примушування особи до вчинення суспільно небезпечного діяння, тобто заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, шляхом застосування фізичного впливу (фізичного насильства), тобто заподіяння тілесних ушкоджень, побиттів тощо. Під психічним примусом слід розуміти погрозу застосувати до особи чи її близьких фізичне насильство (вбити, спричинити тілесні ушкодження, позбавити волі тощо) чи заподіяти шкоду іншим її правоохоронюваним інтересам: знищити чи пошкодити майно, викрасти близьких родичів, розголосити відомості, що ганьблять особу, тощо [76].

На думку А. А. Гусейнова, в широкому значенні цього поняття під насильством слід розуміти "будь-яке приниження людини, все, що вражає фізичні і духовні потенції людини, заважає їй оволодіти реально заданою можливістю особистісного розвитку". Але в більш вузькому, специфічному значенні насильство "розшифровується як пряме застосування сили чи погрози такого застосування: вбивство, шантаж, тортури і т. п. [32., с. 15, 140]. Тому в широкому розумінні сутність цього поняття акцентується на "меті людської діяльності", у вузькому - "на засобах". На підтвердження критики підходів до виправдання насильства з погляду моральності А. А. Гусейнов також вважає, що "наси́льство неможливо аргументувати етично" [126]. За словами Х. Гесе-Майєра, насильство - це сила, що завдає шкоду людському життю в усіх його проявах [33, с. 224]. "Конста-

тація неминучості і непохитності насильства переходить у його виправдання” [127, с.13]. Проміжну позицію зайняв А. Огурцов, він стверджує, що, з одного боку, більшість людей розуміє аморальність насильства (будь-якої форми), однак, з іншого - настільки ж ясно розуміється аморальність примирення з несправедливістю, непротивлення насильству [128]. Інакше намагається розв’язати цю дилему А. Ковальов, на його думку, насильство має певні межі, і воно може бути виправдане лише остільки, оскільки забезпечує реалізацію загальнолюдських законів і норм моральності, що випливають із нього. За цими рамками воно перевищує межі припустимого захисту і набуває аморального характеру [129].

До другої групи насильства, слід віднести наступні визначення насильства, які тяжіють до визначення його, як соціального явища. У “Короткому енциклопедичному довіднику з соціальної роботи” насильство визначається як “примус (дія), що здійснюється індивідом або групою для досягнення поставленої мети, і який пов’язаний з прямим нанесенням фізичної, психологічної або моральної шкоди іншій особі або з загрозою такого нанесення” [111., с. 287]. Російський енциклопедичний словник визначає насильство як: 1) застосування певною соціальною групою різноманітних форм примусу стосовно інших груп із метою набуття або збереження економічного і політичного верховенства, завоювання тих чи інших привілеїв [113]. За філософською енциклопедією, насильство - це “застосування певною соціальною групою різних (аж до озброєних впливів) форм примусу стосовно інших соціальних груп з метою набуття тих чи інших прав і привілеїв” [30, с. 401]. На думку В. Губіна, насильство - природний стан людини, засіб спілкування з оточуючими. Така ситуація буде зберігатися доти, поки суспільство буде перебувати в стадії свого “тваринного” розвитку. Він стверджує, що насильство - природно, а добро й альтруїзм - штучні [125].

В третю та останню, на наш погляд, групу треба віднести поняття насильства, яке вчиняється у сімейно-побутовій сфері, тобто насильство в сім’ї. Американський вчений Г. Г. Еквіно “насильство в сім’ї” визначає таким чином: “Вчинення одним із членів сім’ї чи домашнього господарства щодо іншого однієї чи кількох з означених нижче дій: спроби завдати або завдання тілесних ушкоджень; погрози неминучими тілесними ушкодженнями; примушування до статевих стосунків за допомогою сили чи погрози” [29, с. 25]. За законом України “Про попередження насильства в сім’ї” насильст-

вами правоохоронних органів, зокрема службами дільничних інспекторів міліції, управлінням по боротьбі з організованою злочинністю, паспортної та міграційної роботи, тощо. Підтримує корисні зв’язки із суддями різного рівня, з працівниками прокуратури.

Регіональний правозахисний соціолого-освітній центр “Жінки Донбасу” був заснований у 1998 р. групою жінок-підприємниць із метою надання анонімної допомоги потерпілим від насильства в сім’ї у кризових ситуаціях, зокрема для жінок, дітей та осіб похилого віку, що постраждали від насильства в сім’ї. Потерпіли від насильства в сім’ї та їх родичі у кризових ситуаціях отримують інформаційну, психологічну та юридичну допомогу. Після офіційної реєстрації у 1999 р., почав свою роботу “телефон довіри” (“гаряча лінія”), за яким надаються консультації стосовно можливостей, умов, правил безпечного виїзду наших громадян за кордон, інформація про небезпеки нелегального працевлаштування за кордоном, насамперед для жінок, а також надається реальна допомога тим, які постраждали від насильства в сім’ї (включаючи консультації для рідних та близьких).

Метою роботи центру є:

- спільно з правоохоронними органами привертати увагу громадськості та державних структур до проблеми насильства в сім’ї, як до питання грубого порушення прав людини;
- зміна суспільної думки щодо тих, хто потерпає від насильства в сім’ї;
- створення сприятливих правових, психологічних та соціальних умов для реабілітації постраждалих від насильства в сім’ї;
- вплив на покращення роботи правоохоронних органів шляхом розширення досвіду неурядових жіночих організацій;
- проведення спеціальних тренінгів з питань насильства в сім’ї з представниками правоохоронних органів, прокуратури, судів, соціальних, медичних працівників, викладачів тощо;
- проведення профілактичної роботи з питань попередження та протидії насильству в сім’ї з особами, що скоюють насильство в сім’ї;
- підвищення професіоналізму представників правоохоронних органів, зміна їх ставлення і викликання співчуття до потерпілих від насильства в сім’ї, вміння і здатність правильно застосовувати законодавчі акти із даних питань [21].

Західноукраїнський центр “Жіночі перспективи” створено у жов-

ства в сім'ї під час розслідування та судового розгляду справ. Для досягнення такої мети проводяться спільні тренінги, створюються коаліції на місцевому рівні.

Розглядаючи діяльність неурядових жіночих організацій та правозахисних центрів необхідно надати більш детальну характеристику їх діяльності щодо протидії насильству в сім'ї.

Дніпропетровська міська громадська організація “Жіночий інформаційно-координаційний центр” була заснована в 1996 р. Метою діяльності центру є створення умов для розвитку громадської активності жінок у період становлення відкритого демократичного суспільства. Основними завданнями центру є: сприяння таким громадським ініціативам жінок та їх об'єднанням, які спрямовані на підвищення статусу жінки у суспільстві, допомагають суспільній адаптації жінок під час радикальних трансформацій в економіці, сприяють розвитку творчих здібностей жінок в галузі економіки, культури, мистецтва, пропагують здоровий спосіб життя.

Засновницями і першими членами центру були жінки з вищою освітою, переважно викладачі вищих і середніх навчальних закладів. Відповідно до цілей центру, його діяльність здійснюється у таких напрямках:

- інформаційна підтримка жіночих громадських організацій та культурних об'єднань, творчих груп, окремих жінок, жінок-підприємниць;
- організація соціологічних досліджень з питань, що стосуються становища жінки та жіночого руху;
- розроблення і здійснення освітньої програми, яка включає в себе конференції, семінари, тренінги, круглі столи, дискусії по попередженню насильства в сім'ї;
- співпраця з обласною державною адміністрацією, органами місцевого самоврядування, правоохоронними органами, судами, прокуратурою, медичними та освітянськими установами в напрямку запобігання насильству в сім'ї [17].

Для досягнення поставлених цілей Дніпропетровський жіночий інформаційно-координаційний центр у рамках проекту проводить семінари-тренінги, інформаційні кампанії, круглі столи; готує, видає і розповсюджує інформаційні матеріали, спрямовані на подолання насильства в сім'ї; організує зустрічі з обміну досвідом з іноземними колегами представників правоохоронних органів і громадських організацій. У своїй роботі центр тісно співпрацює з різними служ-

вом в сім'ї є будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю [5, с. 1]. Громадська програма запобігання насильству в сім'ї, яка здійснювалася Проектом “Гармонія”, визначала насильство в сім'ї як реальну дію чи погрозу фізичної, сексуальної, психологічної або економічної образи й насильства з боку однієї особи щодо іншої, з якою особа має або мала інтимні чи інші значущі стосунки [6, с. 7; 158]. М. Шкарлат, О. Кустова у підручнику з проведення тренінгів “Запобігання домашньому насильству і торгівлі людьми” бачать насильство в сім'ї як діяльність чи бездіяльність одного з членів сім'ї, спрямоване проти інших членів сім'ї, використання існуючої чи створеної завдяки обставинам переваги сили чи влади, яка позбавляє членів сім'ї особистих прав і свобод та стає загрозою для їхнього життя і здоров'я (фізичного чи психічного), завдаючи страждань і ушкоджень [7, с. 45]. Згідно закону Киргизької Республіки “Про боротьбу з сімейним насильством та дії соціально-правового захисту потерпілих від насильства” визначає, що насильство в сім'ї (сімейне насильство) - це будь-які умисні дії одного члена сім'ї до іншого, якщо ці дії порушують законні права та свободи члена сім'ї, спричиняють йому фізичні або психічні страждання та завдають шкоду або містять загрозу фізичному або особистому розвитку неповнолітнього члена сім'ї [2., ст. 1]. На IV Всесвітній конференції зі становища жінок (Пекін, 1995) було дано таке визначення насильства щодо жінок: “Насильство щодо жінок означає будь-який здійснений на основі статевої ознаки акт насильства, який завдає або може завдати шкоди фізичному, статевому чи психологічному здоров'ю жінки або страждання, а також загрозу здійснення таких актів, примус або свавільне позбавлення свободи у суспільному та особистому житті” [106]. Національна асоціація соціальних працівників США визначає насильство в сім'ї як “емоційне, фізичне або сексуальне насильство, яке скоюється свідомо або несвідомо щодо членів сім'ї та інших проживаючих разом” [24, с. 105]. Насильство в сім'ї - “це дискримінація прав або повна відсутність прав у кого-небудь із членів сім'ї” [9, с. 3], “разовий або систематичний фізичний або моральний тиск на кого-небудь із членів сім'ї або декілька її членів з нанесенням тілесних ушкоджень різної тяжкості, психічної травми,

приниження людської гідності” [9, с. 3].

Також, необхідно звернути увагу на визначення різних авторів, які в поняття “наси́льство в сім’ї” включають: “взаємини людей, що проживають в одній квартирі (домі), взаємини між чоловіком і жінкою, між дітьми і батьками” [29, с. 7]; “зловживання силою і владою одного (кількох) з членів родини” [34, с. 37]; “наси́льство в сім’ї є прикладом примусового контролю, в якому одна людина панує над іншою” [29, с. 76]; “наси́льство в сім’ї є реальна дія чи погроза фізичної, сексуальної, психологічної або економічної образи й насильства з боку однієї особи щодо іншої, із якою особа мала інтим чи інші значущі відносини” [29, с. 76].

Підсумовуючи, вищевикладене треба зробити висновок про те, що поняття насильство взагалі є досить широким, стосується всіх сфер, суб’єктів та відповідно охоплює всі види, зокрема насильство, як соціальне явище та насильство в сім’ї. Насильство, як соціальне явище є більш орієнтованим на окрему соціальну групу, здійснюється окремим соціальним індивідом чи той же соціальною групою та відповідно охоплює вузьке коло відносин ніж насильство взагалі. Що стосується насильства, яке вчиняється у сімейно-побутовій сфері, тобто насильства в сім’ї, то воно є лише чітко орієнтованим на окрему сім’ю та її членів та безумовно охоплює ще більш вузьке коло відносин, ніж насильство, як соціальне явище.

Надалі необхідно більш детально розглянути саме насильство в сім’ї, його форми, особливості, ознаки та види відповідальності за вчинення насильства в сім’ї. Насильство в сім’ї, особливо в дитинстві, може бути причиною довготривалих та важких наслідків для здоров’я жертви та викликати відповідну поведінку її в подальшому житті. При цьому, необхідно зазначити, що насильство в сім’ї є явищем, яке повторюється, і ефективні та своєчасно вжиті заходи щодо протидії насильству в сім’ї можуть запобігати виникненню інцидентів у майбутньому. Об’єктом насильства в сім’ї може бути будь-який член сім’ї. При цьому, можна виділити насильство з боку батьків до своїх дітей, з боку одного з подружжя до другого та з боку дітей або онуків до своїх літніх родичів. За Г. Г. Еквіно, членами сім’ї чи домашнього господарства є особи, які перебувають або перебували в родинних стосунках (родичі за кров’ю чи за шлюбом), перебувають чи перебували у шлюбі один з одним; проживають чи проживали разом; мають спільну дитину, незалежно від того, чи були вони колись одружені або жили разом, чи ні; зустрічаються чи зустрічалися [29, с. 25-26].

на запобігання насильству в сім’ї через проведення тренінгів, інформаційних кампаній, створення консультаційних рад, які будуть сприяти співробітництву неурядових жіночих організацій із правоохоронними органами. Така кооперація зусиль громадськості, державних та правоохоронних органів проводиться з метою комплексного підходу до вирішення проблеми насильства в сім’ї, а також захисту потерпілих і притягнення до відповідальності винних.

Визначення головної мети проекту передбачає вирішення наступних завдань:

- посилення громадських ініціатив щодо боротьби з насильством в сім’ї, надаючи більших можливостей громадським організаціям для роботи з групами, що включають правоохоронців, прокурорів, суддів, соціальних та медичних працівників, психологів, вчителів, працівників кризових центрів тощо;

- підвищення професіонального рівня працівників правоохоронних органів, пропонуючи їм особливі навички роботи із жертвами та навчаючи користуватися скоординованими суспільними наробітками у протидії насильству в сім’ї;

- полегшення доступу до матеріалів по насильству в сім’ї, розповсюджуючи підручники по проведенню тренінгів, а також видання, спрямовані на краще розуміння проблеми та вивчення стратегій з протидії насильству в сім’ї;

- удосконалення координації зусиль у протидії насильству в сім’ї за допомогою місцевих дорадчих рад, створених за ініціативи жіночих неурядових організацій, членами яких є представники різних секторів суспільства;

- підвищення рівня обізнаності з питань насильства в сім’ї серед політичних діячів на місцевому та державному рівнях, проводячи громадські слухання в місцевих радах та в національних комітетах з питань прав людини, гендерної політики тощо [7].

Починаючи свою діяльність на Україні у 2000 р., проект дедалі більше продовжує провадження програми в Україні, так у вересні 2003 р. відібрано три нові центри-партнери у Сімферополі, Ужгороді та Хмельницькому для посилення зусиль вже існуючих неурядових жіночих організацій-партнерів, які діють у Дніпропетровську, Луганську та Львові. Нові заходи, які були запроваджені протягом 2003 р., були спрямовані на поширення співпраці між неурядовими жіночими організаціями та правоохоронними органами. Така співпраця має на меті зміну ставлення правоохоронців до жертв насиль-

державними органами вирішувати проблеми запобігання насильства в сім'ї. На сьогодні в Україні створено понад 30 громадських організацій, які займаються протидією насильству в сім'ї, кількість яких збільшується щороку. Громадські організації проводять інформаційні кампанії, просвітницькі заходи, засідання круглого столу, а також проведення навчальних програм у школах, інститутах, на робочих місцях та видають різноманітні інформаційні матеріали; створюють для постраждалих від насильства в сім'ї притулки, кризові центри, телефони довіри; надають безкоштовні юридичні, психологічні та медичні консультації; допомагають постраждалим отримати нові фахові навички та сприяють у працевлаштуванні; проводять різноманітні тренінги для постраждалих від насильства в сім'ї, щоб вони самостійно могли змінити своє життя; проводять просвітницьку роботу з правоохоронцями та населенням із проблем запобігання насильству в сім'ї.

Розглядаючи діяльність громадських організацій щодо протидії насильству в сім'ї, треба підкреслити, що звичайно всі громадські організації, які створюються з метою сприяння попередженню та припиненню насильства в сім'ї, протидіють цій проблемі, однак необхідно виділити лише деякі громадські організації які найбільш ефективно протидіють насильству в сім'ї, це неурядові жіночі організації та правозахисні центри. Надалі, необхідно більш детально зосередитися на їх діяльності щодо протидії насильству в сім'ї.

Значним кроком у напрямку протидії насильству в сім'ї став проєкт "Громадські ініціативи у запобіганні насильству в сім'ї", який почав діяти в Україні з 2000 р. Реалізує проєкт організація Winrock International у співробітництві з Жіночим консорціумом ННД-США за підтримкою Відділу міжнародної боротьби з незаконним обігом наркотиків та злочинністю Держдепартаменту США. Організатори: Winrock International, Жіночий консорціум ННД-США. Організація "Правозахисники Міннесоти", Програма правосуддя для жінок, що постраждали від насильства. Проєкт реалізується в чотирьох країнах: Вірменії, Молдові, Україні, Узбекистані. Партнерами у цих країнах є неурядові організації: у Вірменії - Центр жіночих прав (Єреван); у Молдові - "Громадські ініціативи" (Кишинів); в Узбекистані - "Мехрі" (Ташкент); в Україні - "Жіночі Перспективи" (Львів), Інформаційно-Координаційний Центр (Дніпропетровськ), "Жінки Донбасу" (Луганськ).

Метою проєкту є активізація громадських ініціатив, спрямованих

Американський вчений К. Суза вважає, що насильство в сім'ї складається з таких елементів: якщо вже мало місце фізичне насильство, то, звичайно, з кожним наступним разом зростає частість його повторення і ступінь жорстокості; насильство й образливе поводження чергуються з обіцянками змінитися та вибаченнями, принесеними кривдником; при спробі розірвати відносини спостерігається ескалація небезпеки для жертви; насильство в сім'ї відбувається в будь-яких верствах і категоріях населення, незважаючи на класові, расові, релігійні, соціально-економічні аспекти [29, с. 76].

Українські вчені (Т. Алексеєнко, К. М. Волков, Н. І. Гончарова та ін.) зазначають, що сімейні конфлікти, аномальна адаптація до соціальної нестабільності негативно позначаються не тільки на характері сімейних відносин, а й на процесі соціалізації дітей, вони стають причиною їхньої девіантної і делінквентної поведінки. Психологічний механізм деформації особистості дитини, на їхній погляд, має два варіанти розвитку. Перший із них – приниження в сімейному середовищі формують почуття неповноцінності, що в подальшому стає підґрунтям для безпідставної жорстокості щодо слабих. Таким чином, на думку Н. І. Гончарової, замикається коло "сім'я - суспільство - сім'я", агресія і її дзеркальне відображення – приниженість у сім'ї – переростають в агресивно-принижуючі стосунки в суспільстві, а останні позначаються на розвитку сім'ї [34., с. 39]. Другий – авторитарний стиль сімейних стосунків, надмірна опіка, намагання вирішити всі проблеми з позиції сили призводять до ситуації, коли дитина не засвоює ролі "дорослого" в сім'ї. Як результат – сімейні конфлікти, що часом приймають найнебезпечніші форми [34., с. 40].

Соціальна природа насильства в сім'ї є досить складною і небезпечною. Будь-який прояв сімейного насильства за своєю природою, як визначає А. Ф. Крижанівський, є деструктивним, оскільки він руйнує гармонію сімейних відносин, дестабілізує і деформує обстановку всередині її. Насильство призводить до нестійкості і неміцності сім'ї, воно посягає на гідність, честь, свободу, здоров'я особистості; на формування особистості дитини.

За даними Дж. Робертсона, діти з сімей, в яких практикується насильство, характеризуються низкою специфічних ознак і властивостей поведінки і характеру. Серед них: відчуття постійного страху, що проявляється у різних дітей по-різному: від занурення в себе та пасивності до насильницької поведінки. Зовнішня агресивність поведінки, що виникає від постійного очікування "спалаху насильств-

ва” та відсутності контролю над ситуацією. Звідси замкнутість, відмова розмовляти, мовчазність, агресивні вчинки, нездатність виразити почуття вербально. Здебільшого діти, в сім’ях яких практикується насильство, намагаються захистити своїх матерів від побоїв, стають агресивними відносно батька, іноді вдаються самі до насильницьких дій. Розчарування, засмученість, постійний стрес призводять до втрати дітьми рівноваги і агресивних дій. Дж. Робертсон називає ще низку специфічних рис у дітей із сімей з наявністю насильства: прихованість правдивої інформації щодо вчинення насильства призводить до розгубленості; діти не знають, чому вони перебувають у притулку, чому їх позбавилися батьки. Відчуття “заслуженого” жорстокого ставлення батька до матері і дитини, звідси – терпимість до фізичного болю як прояву “любви”, відчуття непотрібності батькам, занедбаності, що породжують негативізм, образи, втечу з дому тощо [29].

Вчені (Н. І. Гончарова, С. В. Дворняк, О. Ф. Долженков, П. Еванс, М. П. Коваль, О. В. Косаревська, І. Г. Поплавський, К. Суза, Е. Фромм, А. Халецький, Б. Г. Херсонський, та ін.) визначають різні форми сімейного насильства. Так Н. І. Гончарова класифікує їх таким чином: фізичне, психічне (емоційне), сексуальне насильство; байдуже ставлення, нехтування інтересами особи, аж до небажання задовольнити її потреби в їжі, одязі тощо і в різних напрямках (насильство чоловіка щодо жінки і навпаки; батьків щодо дітей; дітей щодо батьків (або літніх); насильство дітей одне до одного) [34, с. 38].

Закон України “Про попередження насильства в сім’ї” визначає поняття форм насильства в сім’ї.

Фізичне насильство в сім’ї – умисне нанесення одним членом сім’ї іншому члену сім’ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров’я, нанесення шкоди його честі і гідності.

Сексуальне насильство в сім’ї – протиправне посягання одного члена сім’ї на статеву недоторканість іншого члена сім’ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім’ї.

Психологічне насильство в сім’ї - насильство, пов’язане з дією одного члена сім’ї на психіку іншого члена сім’ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе

інформації, не обхідної для реалізації попередження та протидії насильству в сім’ї, розповсюдження інформації по протидії насильства в сім’ї. Вони можуть бути і міжнародними, якщо діяльність поширюється на територію України і хоча б однієї іншої держави.

Згідно із законом України “Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону” від 22.06.2000 р. № 1835-III створено відповідні громадські формування для участі в охороні громадського порядку і державного кордону, сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам, органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров’я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань [213].

Координацію діяльності громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону здійснюють відповідно місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Громадські формування з охорони громадського порядку проводять свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ шляхом участі у заходах правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень, зокрема:

- запобігання адміністративним проступкам і злочинам, насильству в сім’ї;

- інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, злочини, сприянні органам внутрішніх справ у виявленні і розкритті злочинів, насильства в сім’ї, розшуку осіб, які їх вчинили;

- участь у заходах, спрямованих на ведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень, злочинів, насильства в сім’ї;

- внесення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності пропозицій щодо запобігання адміністративним правопорушенням, злочинам, насильству в сім’ї, виникненню причин і умов, що сприяють їх вчиненню [213].

Існують громадські організації, які були спеціально створені для протидії насильству в сім’ї. В Україні діяльність громадських організацій, що були спеціально створені для протидії насильству в сім’ї, набирає дедалі більшого розмаху і поступово стає тією силою, яка здатна в співпраці з правоохоронцями та іншими зацікавленими

приймальники для осіб, підданих адміністративному арешту. У складі місцевої міліції можуть утворюватися й інші підрозділи.

Місцеву міліцію очолює керівник, який є заступником начальника відповідного управління (відділу) внутрішніх справ із громадської безпеки. Керівник місцевої міліції у встановлені відповідною радою терміни звітує перед нею про стан охорони громадського порядку та громадської безпеки на відповідній території. Призначення і звільнення з посад керівника місцевої міліції, начальників структурних підрозділів і дільничних інспекторів проводиться начальниками головних управлінь, управлінь Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь за погодженням з відповідною радою.

Чисельність місцевої міліції визначається органом місцевого самоврядування виходячи з нормативів, затверджених МВС України. Місцева міліція утримується за рахунок коштів місцевих бюджетів. Свої завдання місцева міліція виконує у взаємодії з іншими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадськими формуваннями тощо.

Однак, діяльність лише органів місцевого самоврядування, їх взаємодія з правоохоронними органами щодо протидії насильству не дає можливості ефективно протидіяти цій проблемі, адже як свідчить досвід багатьох країн, не все залежить від служителів порядку, бо існує надто багато факторів, що заважають суспільству, які можуть вирішити громадськість, а саме - громадські організації.

Якщо розглядати діяльність громадських організацій в цілому, то необхідно підкреслити, що існує багато громадських організацій, які мають різноманітні функції та виконують різні завдання. Однак, на нашу думку, треба зупинитися на декількох громадських організаціях різної направленості. Зокрема, громадські організації для яких протидія насильству в сім'ї є одним із завдань, які вони взяли на себе для виконання, і такі, що спеціально створені для протидії насильству в сім'ї.

Відповідно до закону України "Про об'єднання громадян" від 16.06.1992 р. № 2460-ХІІ громадські організації - це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів [212]. Одним із завдань, які вони взяли на себе, є захист від насильства в сім'ї, одержання від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування

та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю.

Економічне насильство в сім'ї - умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [5, с. 1].

Крім, вищенаведеного, існує ще одна форма насильства в сім'ї. Це примус - фізичний або психічний вплив на члена сім'ї, щоб він спричинив шкоду своєму життю або здоров'ю, погодився на порушення статевої недоторканності або статевої свободи, скоїв противоправні дії або дії, які принижують його честь та гідність [8. ст. 4]. На думку К. Суза, досить часто насильство в сім'ї виявляється як "комбінація фізичної, сексуальної та емоційної образи" [29, с. 78].

Не можна обійти ще таку форму сімейного насильства, як словесну (С.В. Дворняк, П. Еванс, А. Халецький, Б.Г. Херсонський, Е. Фромм.). Так Б.Г. Херсонський і С.В. Дворняк, виділяють чотири рівні словесного насильства [29]. Перший, замаскований - це критика вчинків, коли жінку чи дитину докоряють абсолютно за все, за кожен її крок, за формулою "твій вчинок поганий, ти вчинила(в) погано, тому і ти погана(ний)". Другий рівень - критика особистості за формулою "ти погана(ний), тому і вчинки твої погані". Наступний рівень словесного насильства - критика родини (сім'ї, роду, народу, племені, групи, статі, національності тощо), за формулою "Всі ви... такі!". Останній рівень словесного насильства - це лайка (брудна), образа [34, с. 111]. П. Еванс виділяє такі риси словесного насильства: словесне насильство здійснюється за зачиненими дверима; з часом словесне насильство стає більш інтенсивним, жертва зникає і адаптується до ситуації; словесне насильство різноманітне, воно може бути схованим чи явним; словесне насильство призводить до постійного знецінення насильства жертвою - ситуація сприймається як "нормальна", "звичайна" [29]. На нашу думку, вказані вчені досить чітко та правильно характеризують словесне насильство, поділяють його на різні рівні, тим самим повністю розкривають його сутність і з цим можна цілком погодитись.

На думку О. Ф. Долженкова, насильство в сім'ї, окрім побутових проявів, виступає і в інших формах, які торкаються інтересів злочинності і, зокрема організованої. За умов, якщо ці інші форми проявів насильства в сім'ї завдають психологічний та економічний тиск на потерпілих, то їх можна віднести до насильства в сім'ї. Серед них наступні: насильницьке використання малолітніх і неповнолітніх

громадян до здійснення чи потурання у вчиненні різних злочинів (найчастіше за етнічним принципом); організоване нелегальне вивезення з України організованою злочинністю молодих жінок і неповнолітніх дітей до інших країн для використання їх у секс-бізнесі; вивезення малолітніх дітей для продажу за кордоном особам, що бажають їх усиновити, купівля дітей у батьків з неблагополучних сімей; “продаж” окремих членів сім’ї, що за якихось причин виявилася боржником, в економічне рабство (безкоштовна, тяжка робота; фізичне знищення одного члена сім’ї іншим для одержання матеріальної вигоди) як найвища форма насильства в сім’ї [29, с. 51-53].

У цьому розумінні автор класифікує моделі поведінки, які вважаються насильницькими та образливими, серед них наступні.

Фізичні образи. Давати ляпасу, бити кулаком, хватати, штовхати, душити; насилувати (з використанням сили або погрози); використовувати зброю, кидати предмети, зберігати зброю коло себе, щоб мати змогу злякати жертву; залякувати (блокувати виходи, загрожувати або лякати жестами); псувати або знищувати речі жертви; обмежувати (псувати автомашину жертви, блокування виходів, спроба замкнути жертву в кімнаті, протидіяти в користуванні телефоном, ховання ключів від машини жертви); відмовлятися від надання допомоги, коли жертва хвора, поранена, вагітна; перешкоджати жертві при її намаганні звернутися по медичну допомогу; не давати спати вночі; відмовлятися купляти продукти харчування та інше необхідне для сім’ї; загрожувати вчинити шкоду її родичам або друзям; допускати такі ж дії щодо дітей.

Сексуальні образи. Поводження з дружиною як із сексуальним об’єктом; відмова від сексу і проявів ніжності; примушування роздягатися, до статевих стосунків без її на це згоди, зґвалтування; здійснення статевих зносин з особливою жорстокістю; прояв виняткової ревності і звинувачень у любовних зв’язках; примушування дивитися або виконувати порнографічні дії.

Емоційні образи. Постійна критика жертви, викрики, скривдження (наприклад, каже, що вона надміри товста, дурна, дуже погана мати, коханка); ігнорування її почуттів, насміхання над її переконаннями; відмовляється працювати і вносити свій вклад в сімейний бюджет; забороняє виходити на роботу; маніпулює нею, використовуючи при цьому брехню і незгоду; ображає її родичів та друзів для того, щоб відлучити їх від неї; забороняє підтримувати відносини з родичами та друзями; забороняє користуватися телефоном; контро-

потерпіли від насильства в сім’ї [87, 92, 98].

Органи місцевого самоврядування постійно взаємодіють та сприяють діяльності правоохоронним органам щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, по протидії насильству в сім’ї. Координують діяльність служб у справах неповнолітніх, служби дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, у питаннях протидії насильству в сім’ї.

Окрему увагу потребує розгляд діяльності органів самоорганізації населення, так закон України “Про органи самоорганізації населення” від 11.07.2001 р. № 2625-III визначає правовий статус, порядок організації та діяльності органів самоорганізації населення, та їх основні завдання, зокрема:

- брати участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території;

- організовувати допомогу громадянам похилого віку, інвалідам, малозабезпеченим та багатодітним сім’ям, дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, потерпілим від насильства в сім’ї, вносити пропозиції з цих питань до органів місцевого самоврядування;

- сприяти відповідно до законодавства правоохоронним органам у забезпеченні ними охорони громадського порядку;

- розглядати звернення громадян, вести прийом громадян, а також розглядати питання щодо вчинення насильства в сім’ї [211].

Органи місцевого самоврядування постійно взаємодіють з органами внутрішніх справ, так відповідно до законів України “Про міліцію”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про місцеві державні адміністрації” за рішенням органів місцевого самоврядування на підставі подання місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів рад, погодженого з МВС утворюють місцеву міліцію.

Відповідно до ст. 7 закону України “Про міліцію” на місцеву міліцію покладається виконання завдань із забезпечення захисту життя, здоров’я, прав, свобод і законних інтересів громадян, протидії насильству в сім’ї, охорони громадського порядку і боротьби із злочинністю на відповідній території. До складу місцевої міліції входять підрозділи дорожньо-патрульної служби, патрульно-постової служби, служби дільничних інспекторів міліції, а також приймальники-розподільники для неповнолітніх, приймальники-розподільники для осіб, затриманих за бродяжництво, спеціальні

до відповідальності згідно із законом фізичних та юридичних осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів громадян, вчинення насильства в сім'ї;

- попередження та протидія насильству в сім'ї відносно неповнолітніх або за участю неповнолітніх;

- відвідують неповнолітніх, які опинилися у складних життєвих умовах, перебувають на обліку в службі у справах неповнолітніх, за місцем їх проживання, навчання, роботи, проводять відповідну профілактичну роботу щодо попередження насильства в сім'ї [79, 91, 92, 93].

Малоефективний контроль із боку суспільства за вихованням та утриманням дітей у неблагополучних сім'ях призводить до виникнення ситуації, коли все більше таких дітей не отримують адекватного соціального захисту і стають "дітьми вулиці", потерпають від насильства.

Проблема дитячої бездоглядності у багатьох випадках зумовлена низькою результативністю роботи органів опіки та піклування. До того ж потребують удосконалення механізми реалізації законодавства, яке регулює відносини сім'ї, держави, суспільства, батьків і дітей.

Такий стан справ викликає необхідність вжиття вкрай рішучих заходів, мета яких полягає в розв'язанні проблем дитячої бездоглядності, створенні належних умов для соціально-психологічної реабілітації дітей, зокрема дітей, які постраждали від насильства в сім'ї, їх фізичного і розумового розвитку. У зв'язку з цим, на органи місцевого самоврядування покладаються наступні завдання:

- поліпшення існуючих та пошук нових форм соціальної підтримки дітей, які перебувають у складних життєвих умовах, дітей які постраждали від насильства в сім'ї;

- виявлення неблагополучних сімей і забезпечення захисту прав дітей, які виховуються в таких сім'ях;

- розгляд звернень дітей з приводу жорстокого поводження з ними та вчинення насильства в сім'ї [80, 94];

- створення в регіонах відповідно до соціальної потреби кризових центрів, центрів профілактики та реабілітації жертв насильства в сім'ї [91];

- надавати всебічну підтримку діяльності громадських організацій, програми яких спрямовані на розв'язання проблем дитячої бездоглядності, соціального сирітства та соціального захисту дітей, які

лює сімейний бюджет і сам приймає фінансові рішення; принижує на людях; загрожує, що сам піде або вижене її з дому; загрожує викрасти дітей; карає дітей або її не допускає до них [29., с. 78-79].

Крім того, вчені виділяють психологічний і економічний тиск як форми насильства. З-поміж них: сварка, крик, непристойні висловлювання; критика (обзивати, висміювати, принижувати, знущатися); погрози (словами, без слів, прямі і непрямі), домагання (переслідування); ізоляція (заборона спілкування з друзями, родичами або іншими); користування тактикою тиску (підганяти при прийнятті рішення, звинувачення або тиск, щоб вона відчула свою вину; погрози покарати її, якщо вона йому зрадить); економічний тиск (не давати грошей, машину); відмова надавати допомогу у вихованні дітей, не виконувати своїх обов'язків; стримування емоцій (не надає підтримки, не приділяє уваги, не говорить компліментів, або не виявляє уваги до її почуттів, переконань або прав жертви); відсутність уваги до себе, зловживання алкоголем або наркотиками, пізні приходи додому, бездумне поводження; робити все це щодо своїх дітей; інші форми або маніпуляції [29].

На нашу думку, цей перелік форм та фізичних, сексуальних, емоційних, психологічних та економічних страждань на сьогодні є вичерпним, з ним не можна не погодитися, але ж необхідно підкреслити, що із часом до цього переліку можуть приєднатися й інші прояви насильства в сім'ї, що дуже непокоїть та можливо зажадає додаткових зусиль по протидії насильству в сім'ї.

Отже, можна зробити висновок, що найбільш серйозним з вищенаведених форм насильства в сім'ї слід вважати фізичні образи (бити, насилувати, залякувати, загрожувати вчинити шкоду, відмовляти від надання допомоги), оскільки вони завдають дуже великої шкоди життю та здоров'ю потерпілої, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди честі і гідності потерпілого та може призвести до його смерті. Ця форма насильства в сім'ї є основною, тому що вона вже містить інші форми насильства в сім'ї: сексуальне, психологічне, емоційне, словесне або може перейти до цих форм насильства в сім'ї.

Насильство в сім'ї має свої особливості, серед яких можна виділити такі.

Першою особливістю насильства в сім'ї є те, що воно не одноразове. Цей процес, складається з циклів насильства, які тримаються на продовженні стосунків потерпілої і кривдника. Якщо один раз насильство в сім'ї з'явилося, то воно обов'язково повториться [7, с. 49].

Дуже важливо на цьому етапі потерпілій особі зрозуміти це та прийняти для себе рішення, щоб у майбутньому вона знов не опинилася в цій ситуації. По-друге, насильство завжди відбувається протягом тривалого часу і має тенденцію до зростання [7, с. 49]. По-третє, воно відбувається між особами, як правило, залежними одна від одної. Найчастіше насильство в сім'ї замовчується і приховується обома сторонами від оточення [7, с. 49]. Більшість людей вважає це своєю внутрішньою проблемою та не бачить підстав для того, щоб розголошувати це або ж просити допомоги у державних органах, тому що реакція як суспільства, так і правоохоронних органів на випадки насильства часто є неадекватною і навіть ворожою щодо потерпілих від насильства в сім'ї, а кримінальні покарання кривдників бувають більш м'якими порівняно з покараннями за аналогічні правопорушення, вчинені проти сторонніх осіб. По-четверте, з погляду винування, воно є ефективним, швидким і найменш витратним засобом досягнення визначеної мети. Інші, ненасильницькі, методи потребують великих зусиль. Людина не відмовиться від того, що дає ефект, якщо їй не запропонувати альтернативи. Якщо насильника не навчити іншому ефективному способу спілкування з близькими людьми, то він продовжуватиме чинити над ними насильство [7, 49].

Розглядаючи різні форми та особливості насильства в сім'ї, надалі треба зупинитись на його характерних ознаках.

1. Насильство в сім'ї завжди буває інтенційним. Ця дія здійснюється з наміром, для отримання певного ефекту. Наприклад, коли водій випадково заподіює травми пішоходові, то ця дія не є насильством. Але особа, що принижує або катує члена своєї сім'ї, матір, батька, чоловіка, жінку, дітей, чинить це з наміром. У ст. 28 Конституції України закріплено, що “кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню” [72]. Намагаючись виправдати свої дії, домашні кривдники декларують свої позитивні наміри. Але справжні їхні наміри зовсім інші (незалежно від того, усвідомлюють вони це чи ні).

2. Суть сімейного насильства полягає в порушенні насамперед особистих прав і свобод конкретної людини. Ця дія характеризується порушенням прав і свобод людини. Усі люди вільні і рівні у своїй гідності і правах. Ці права людини – право на безпеку, життя, свободу тощо – закріплені у Конституції України: “людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в

тань попередження насильства в сім'ї [5].

Центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї відповідно до покладених на них завдань забезпечують:

- відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей та молоді, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність із загально визначеними суспільними правилами і нормами;

- соціально-лікувальну та психологічну реабілітацію у відповідних закладах охорони здоров'я дітей та молоді, які зазнали жорстокості, насильства в сім'ї;

- медико-соціальну реабілітацію неповнолітніх, які зловживають алкоголем, наркотиками, що скоїли правопорушення [97].

Також, згідно зі ст. 9 закону України “Про попередження насильства в сім'ї” центри медико-соціальної реабілітації виконують таке:

- надають жертвам насильства в сім'ї первинну медико-санітарну і психологічну допомогу;

- направляють за необхідності жертв насильства в сім'ї для відповідного подальшого лікування;

- організовують надання юридичних консультацій жертвам насильства в сім'ї;

- повідомляють про вчинене насильство в сім'ї службу дільничних інспекторів міліції чи кримінальну міліцію у справах неповнолітніх;

- надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів [5].

Становлення Української держави та її прагнення вступу до Європейського Союзу вимагає забезпечення додержання прав, свобод і законних інтересів громадян. Органи місцевого самоврядування, розробляють та здійснюють заходи щодо забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян, захисту потерпілих від насильства в сім'ї. Органи місцевого самоврядування стосовно захисту прав, свобод і законних інтересів громадян вирішують такі питання:

- визначають потребу регіонів у створенні та функціонуванні спеціальних установ для потерпілих від насильства в сім'ї;

- розробляють і реалізують власні та громадські проекти програм соціального спрямування з метою забезпечення та реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян, запобігання вчиненню ними правопорушень, захисту від насильства в сім'ї;

- порушують перед відповідними органами питання про притягнення

- надання невідкладної (екстреної) соціально-педагогічної, психологічної, соціально-медичної, юридичної, інформаційної допомоги дітям, молоді, жінкам різних категоріям сімей, які перебувають у кризовій ситуації, зазнали різних форм насилля, стали жертвами торгівлі людьми;

- здійснення соціально-реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану осіб, які зазнали насильства або потрапили в екстремальні ситуації;

- соціально-медичну реабілітацію жінок, молоді, дітей, що зазнали насилля, стали жертвами торгівлі людьми, потрапили у несприятливі життєві ситуації, спрямовану на відновлення морального, фізичного, психічного стану сім'ї в цілому та окремих її членів;

- надання інформаційних, юридичних, психологічних, соціально-педагогічних послуг у подоланні сімейних конфліктів, кризових станів, які можуть виникати внаслідок розлучень, тяжких захворювань, різних видів сімейного насильства, нервово-психічних захворювань, вимушеної зміни місця проживання;

- реабілітаційну роботу з дітьми, які постраждали від різних видів сімейного неблагополуччя [85, 97].

Також, згідно зі ст. 8 закону України “Про попередження насильства в сім'ї” кризові центри виконують таку роботу:

- вивчають і узагальнюють причини та умови конкретних проявів насильства в сім'ї;

- здійснюють прийом членів сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї;

- відповідно до можливостей надають притулок для тимчасового перебування членам сім'ї, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї;

- повідомляють членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено насильство в сім'ї, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися;

- повідомляють службу дільничних інспекторів міліції чи кримінальну міліцію у справах неповнолітніх про виявлені факти реальної загрози застосування насильства в сім'ї або про факти вчинення такого насильства;

- надають інформацію з питань попередження насильства в сім'ї на запит уповноважених органів;

- взаємодіють із засобами масової інформації, громадськими організаціями у проведенні просвітницької та виховної роботи з пи-

Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави” (ст. 3), “усі люди є вільними і рівними у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними” (ст. 21), “громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї...” (ст. 24), “кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність” (ст. 29) [72]. Також, права і свободи людини закріплені у Загальній декларації прав людини.

3. Насильство є таким порушенням прав і свобод людини, яке унеможливає його самозахист. Тобто для цієї дії характерна асиметрія сил, коли одна сторона має переваги над іншою. Це найбільш діагностичний елемент для визначення насильства. Коли існує перевага – фізична, матеріальна, інтелектуальна (як у батьків над дітьми, як у чоловіка над дружиною), емоційна і така перевага використовується проти іншого члена сім'ї – то це вже і є насильство в сім'ї, яке призводить до поневолення людини, коли людина потрапляє в пастку, стає виконавцем чужої волі, чужих правил, однак згідно з основним законом держави “шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї” (ст. 51), “права і свободи людини і громадянина захищаються судом” (ст. 55), “кожен має право на правову допомогу” (ст. 59) [72].

4. Ця дія завдає певної шкоди. Шкода від насильства в сім'ї буває економічна, фізична та психічна (емоційна). Але якщо фізичні ушкодження помітні, то розгледіти заподіяну психічну шкоду буває складно. Як довести, що дружина має проблеми зі своєю психікою або що дитина зазнала емоційної травми? У такому випадку для визначення факту насильства в сім'ї слід звернутись до попередніх ознак (умисна дія, наявність переваг, порушення прав і свобод), і якщо вони наявні, то існує і саме насильство.

Автором пропонується надалі розглянути різні види відповідаль-

ності за вчинення насильства в сім'ї, зокрема, кримінальну, адміністративну та цивільно-правову. Так, важливо підкреслити, що практично всі дії, які скоюють правопорушники, підпадають під дію Кримінального кодексу України (далі - КК) та відповідно настає кримінальна відповідальність. Але ми маємо розуміти, що не за всі дії, пов'язані з насильством в сім'ї, настає кримінальна відповідальність. Існує ще адміністративна та цивільно-правова відповідальність, але до таких видів юридичної відповідальності притягається досить невелика частина правопорушників. По-перше, це відбувається, тому що досить велика частина правопорушень, які вчиняються у сімейно-побутовій сфері підпадають під дію КК, по-друге, правопорушення, які розглядаються в адміністративному порядку, - це психологічне насильство, тобто словесні образи, погрози або залякування, (зокрема, вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису, дрібне хуліганство, доведення неповнолітнього до стану сп'яніння, невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей), по-третє, потерпіла особа від насильства в сім'ї не завжди знає або використовує свої законні права на судовий захист, такі як сплата компенсації, відшкодування збитків, за які встановлюється цивільно-правова відповідальність.

Практика застосування засобів покарання свідчить про те, що покарання правопорушникам надаються з урахуванням характеру правопорушення, особистості винного, у тому числі його поведінки до і після вчинення правопорушення, майнового стану, пом'якшуючих та обтяжуючих обставин. Однак ці правопорушення та інші, які кваліфікуються Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), складають дуже малий відсоток порівняно з діями, що спричиняють кримінальну відповідальність, та не завжди виходять за межі сімейних стосунків.

Якщо говорити про цивільно-правову характеристику насильства в сім'ї, то ми маємо сказати, що дана характеристика теж складає малий відсоток відносно кримінальної та адміністративної відповідальності, однак набагато частіше трапляється під час насильства в сім'ї. Зпоміж дій, які підпадають під цивільно-правову відповідальність треба виділити різноманітні засоби судового захисту: сплата компенсації, відшкодування збитків, захисні приписи, окреме проживання та розлучення сторін. Так сталося, що сьогодні дуже важливим фактором існування молоді сім'ї є матеріальний стан. Досить багато сімей навіть після тривалого спільного проживання змушені розлучатися та жити

вими й неурядовими структурами, отримуючи статистичну, соціологічну інформацію щодо проблеми насильства в сім'ї [83, 87, 95].

Особлива увага органами місцевого самоврядування приділяється захисту від насильства в сім'ї, зокрема насильства щодо дитини. Серед них такі:

- захист від усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків або осіб, які їх замінюють;
- заважати втягненню у злочинну діяльність, залученню до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин [84].

Органи місцевого самоврядування через органи опіки і піклування, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для молоді у порядку, встановленому законодавством, надають дитині та особам, які піклуються про неї, необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження з дитиною, передачі інформації про ці випадки на розгляд до відповідних уповноважених законом органів для проведення розслідування і вжиття заходів щодо припинення насильства.

Дитина вправі особисто звернутися до органу опіки та піклування, служби у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді, інших уповноважених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів.

Органи місцевого самоврядування, за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань попередження та протидії насильству в сім'ї, відповідно до соціальних потреб регіону, створюють кризові центри, центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї, та контролюють їх діяльність за дотриманням існуючих стандартів утримання, виховання, лікування та реабілітації неповнолітніх.

На сьогодні в Україні створено та діє 14 центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, 30 центрів, що надають соціальні послуги жертвам насилля та торгівлі людьми, 12 притулків для постраждалих від насильства, 2193 спеціалізованих формувань центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 4 ресурсні гендерні центри та центрів "Чоловіки проти насильства", 2193 спеціалізованих формувань при центрах соціальних служб.

Діяльність кризових центрів спрямована на попередження та припинення насильства в сім'ї та відповідно до цього вони забезпечують:

недієздатними, у випадках, коли стосовно них вчинено або існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї;

- представляють у суді інтереси неповнолітніх та недієздатних членів сім'ї, які стали жертвами насильства в сім'ї;

- здійснюють інші повноваження щодо протидії насильству в сім'ї, передбачені законом [5].

Діюча державна система розвитку соціальної та матеріальної підтримки сім'ї, у тому числі охорона материнства і дитинства, потребує подальшого розвитку.

Подвійне навантаження на жінок - виробництво і домашнє господарство, недоліки в організації їхньої праці, охорони здоров'я і соціально-побутового обслуговування значно ускладнюють життя жінок, а це у свою чергу позначається на їхньому здоров'ї, благополуччі сім'ї, вихованні дітей.

Забезпечення соціально-економічних і правових гарантій щодо соціальної захищеності потерпілих від насильства в сім'ї можливе лише на основі значного розвитку продуктивних сил суспільства, підвищення ефективності економіки, сприяння адаптації жінки в умовах нової економічної ситуації.

Наявність багатьох побутових проблем, проблема насильства в сім'ї, висока зайнятість жінок-матерів у суспільному виробництві, зниження матеріального рівня життя не сприяють заінтересованості в народженні дітей.

На сьогодні система державних та громадських заходів, спрямованих на забезпечення повноцінного життя, всебічного виховання і розвитку дитини, зокрема дітей-сиріт, дітей, які позбавлені батьківського піклування, дітей-біженців, безпритульних дітей, дітей-інвалідів, дітей, які постраждали від насильства в сім'ї, та захист їхніх прав, потребує великої уваги з боку, перш за все уряду, усіх підприємств, установ, організацій, органів місцевого самоврядування;

Органи місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції забезпечують:

- проведення державної політики у сфері охорони материнства і дитинства, розроблення і здійснення галузевих та регіональних програм по протидії насильству в сім'ї, поліпшення становища жінок і дітей у цій сфері [84, 96];

- вирішення питань про надання пільг та державної допомоги дітям та сім'ям з дітьми відповідно до законодавства;

- розвиток систему обміну з міжнародними організаціями, урядо-

окремо, однак це не тільки через матеріальне неблагополуччя, а перш за все – складні стосунки між чоловіком та дружиною або дітьми, які можуть висловлюватися у різних формах: словесна образа, зловживання алкоголем або наркотиками, постійні сварки, які призводять до завдання тілесних ушкоджень.

Однак не можна сказати, що попри деякі переваги використання кримінального, адміністративного та цивільного законодавства України разом, взяті окремо вони сьогодні не спроможні забезпечити необхідні засоби судового захисту потерпілих від насильства в сім'ї.

Таким чином, ми дійшли наступних висновків.

Ми вважаємо, що всі вищевказані поняття сім'ї в юридичному значенні правильні та з ними не можна не погодитися, однак, на нашу думку, більш правильним та широким є наступне поняття сім'ї: це об'єднання осіб, що природно формується в реальному житті, засноване на вільному і рівноправному шлюбі, близькій родинності, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами і характеризується спільністю духовного, матеріального життя та інтересів, члени якої наділені відповідними правами і обов'язками, що забезпечують продовження роду і виховання дітей.

На нашу думку, поняття насильство – це будь-який умисний фізичний, психологічний, економічний вплив однієї особи на іншу, проти її волі, що спричиняє фізичну, моральну чи майнову шкоду або містить у собі загрозу цієї шкоди

На наш погляд, поняття насильство, як соціальне явище - це умисна дія, що здійснюється соціальною групою чи індивідом, яка пряма пов'язана з нанесенням або загрозою нанесення фізичної, психологічної, майнової шкоди іншій особі.

На нашу думку, поняття насильство в сім'ї – це будь-які реальні, умисні дії фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, які вчиняються свідомо або несвідомо щодо членів сім'ї, що порушують конституційні права і свободи членів сім'ї як людини та громадянина, вражають фізичні і духовні потенції людини, завдають моральну шкоду життю, його фізичному чи психічному здоров'ю та працездатності потерпілої особи.

Ми вважаємо, що поняття протидії насильству в сім'ї слід визначити так - це комплекс соціальних та спеціальних заходів, які здійснюються органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами спрямованими на виявлення, попередження

та припинення насильства в сім'ї, недопущення їх у майбутньому, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї.

На наш погляд, під організаційно-правовим впливом на об'єкт насильства в сім'ї треба розуміти - врегульовану нормативно-правовими актами спільну, упорядковану, організовану діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, громадських формувань, які вживають відповідних заходів щодо попередження, виявлення, протидії насильству в сім'ї та притягнення порушників до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової відповідальності.

1.2. Правові засади протидії насильству в сім'ї

Насильство в сім'ї є серйозною та розповсюдженою проблемою в Україні та в усьому світі. Сьогодні більшість країн вдається до ухвалення спеціальних законів, присвячених протидії насильству в сім'ї, які б забезпечували більш цілісний підхід до цієї проблеми.

Такий підхід країн до вирішення проблеми протидії насильству в сім'ї засвідчує, що ухвалення спеціальних законів є позитивним кроком у напрямку формування інтегрованого, комплексного підходу по протидії насильству в сім'ї. Однак щоб зробити законодавство стосовно протидії насильству в сім'ї більш ефективним, слід зробити його чіткіше орієнтованим, вичерпним і систематизованим.

Розглядаючи законодавство щодо протидії насильству в сім'ї, треба розуміти, що в більшості країн законодавчі акти щодо протидії насильству в сім'ї ще розглядаються, а в тих країнах, що вже мають закони про запобігання насильству в сім'ї, ще не мають певного досвіду щодо боротьби з цим суспільно небезпечним явищем, а деякі країни зовсім ігнорують більшість дій, пов'язаних із насильством у сім'ї, хоча і мають певні закони з протидії насильству в сім'ї.

У першу чергу потрібно розглядати конституції держав як основні джерела законів, які встановлюють визначальні принципи дотримання законодавства державою, за додержання яких можна покласти відповідальність на державу, та закласти важливу основу для законодавчого реформування, спрямованого на боротьбу з усіма формами насильства в сім'ї. Першою з країн Латинської Америки, яка включила до конституції статтю про попередження насильства в

схильність до антисоціальної поведінки [85, 87].

Як уже було сказано, органами місцевого самоврядування приділяється велика увага питанням опіки і піклування, оскільки вона є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишилися без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів, дітей, які постраждали від насильства в сім'ї. Опіка і піклування встановлюється для забезпечення виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті, хвороби батьків або позбавлення їх батьківських прав, коли судом позбавлені цього права або прийнято рішення про відібрання дитини і передачу її під опіку незалежно від того, позбавлені вони батьківських прав чи ні, оскільки перебування з ними небезпечно для життя дитини, при вчиненні насильства щодо цієї дитини, чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей. Також установлюється для захисту особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки.

Безпосереднє ведення справ щодо опіки і піклування покладається у межах їх компетенції на відповідні відділи і управління державної адміністрації. Для допомоги в роботі при органах опіки та піклування створюються опікунські ради, що мають дорадчі функції і до складу яких входять депутати, представники органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування і громадськості.

Органи місцевого самоврядування в означеній сфері вирішують такі завдання:

- ведуть облік осіб, які потерпіли від насильства в сім'ї, що потребують опіки і піклування;
- розглядають звернення дітей щодо неналежного виконання батьками (одним з них) обов'язків з виховання або щодо зловживання батьків своїми правами, вчинення насильства відносно них [79, 96].

Відповідно до ст. 7 закону України "Про попередження насильства в сім'ї" органи опіки і піклування щодо попередження насильства в сім'ї мають такі повноваження:

- надають допомогу у відновленні порушених прав та захисті законних інтересів неповнолітнім, які мають батьків і проживають у сім'ях, дітям-сиротам, які залишилися без піклування батьків і виховуються в сім'ях опікунів (піклувальників), прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, а також членам сім'ї, визнаним в судовому порядку

підприємствами, установами та організаціями різних форм власності, банківськими установами, культурно-освітніми, громадськими, спортивними та іншими організаціями;

- підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, профілактики жорстокого поводження з дітьми, попередження та протидія насильству в сім'ї;

- розвиток системи соціально-медичних установ для постійного проживання дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, дітей які залишилися без піклування батьків внаслідок насильства в сім'ї, які потребують стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування;

- удосконалення роботи по створенню дитячих будинків сімейного типу для постраждалих від насильства в сім'ї районною держадміністрацією, виконавчим комітетом міської ради на підставі заяви осіб або особи, які виявили бажання створити такий будинок, та висновку відповідного відділу у справах сім'ї та молоді про наявність умов для його створення [88, 89, 90].

До третьої групи належать повноваження у сфері соціального захисту населення які є одними із найважливіших питань діяльності органів місцевого самоврядування, що полягають у сприянні соціального захисту, опіки і піклуванню, охороні материнства і дитинства, а також сприянні діяльності правоохоронним органам та діяльності спеціалізованим установам для жертв насильства в сім'ї.

Система соціального захисту сім'ї має бути спрямована на створення умов, які б забезпечували їм повноцінне життя, гарантували рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічному, політичному і соціальному житті держави. Певні зміни щодо соціального захисту сім'ї вже зроблено, але ж на сьогодні існує ще досить багато проблем та невирішених питань, які органи місцевого самоврядування постійно вирішують. До основних напрямків цієї роботи належать такі:

- вирішення завдань, які спрямовані на попередження аморальної, протиправної, іншої антисоціальної поведінки членів сім'ї, виявлення будь-якого негативного впливу та запобігання насильству в сім'ї;

- консультування і надання соціальних послуг, соціально-медичної, психолого-педагогічної, правової, інформаційної та інших видів соціальної допомоги потерпілим від насильства в сім'ї;

- системного обліку і догляду за сім'ями, члени яких виявили

сім'ї, була Бразилія. Стаття 226 вказує, що сім'я є основою суспільства і перебуває під особливим захистом держави. Згідно з цією статтею, держава створює механізми для боротьби з насильством у сім'ї [42]. Конституція Колумбії говорить, що насильство в сім'ї є руйнівним щодо гармонії та єдності сім'ї і, отже, повинно каратися законом [43].

Однак треба зауважити, що в деяких конституціях ідеться лише про певні аспекти насильства в сім'ї. Наприклад, конституція Ефіопії гарантує право на захист з боку держави від шкідливих звичаїв, і забороняє закони, звичаї та практику, що утискують постраждалих від насильства в сім'ї або завдають їм тілесної чи душевної травми [44]. Ці положення висувають лише обмежене визначення насильства в сім'ї і, відтак, позбавляють багатьох жінок, дітей, осіб похилого віку, чоловіків захисту і права на відшкодування.

У деяких конституціях є такі положення, що стосуються неправильного ставлення до жінок, дітей та осіб похилого віку але конкретно про насильство в сім'ї в них не йдеться. Конституція В'єтнаму суворо забороняє будь-які дискримінаційні дії щодо громадян жіночої статі, включно з такими діями, що ущемляють чи принижують їхню гідність [44].

На нашу думку, не можна погодитися з положеннями конституцій Ефіопії, В'єтнаму, тому що там існує лише обмежене визначення насильства в сім'ї, а відтак не можна говорити про досконалість цього закону та повноцінний захист постраждалих. Конституція В'єтнаму забороняє лише дії щодо жіночої статі, не беручи уваги дітей та осіб похилого віку. Але можна підтримати законодавців Бразилії та Колумбії, де в державах створюють механізми боротьби та захисту потерпілих від насильства в сім'ї.

Характеризуючи законодавство різних країн світу з питань боротьби з усіма формами та проявами насильства в сім'ї, необхідно звернути увагу на законодавство щодо протидії насильству в сім'ї, яке постійно модифікується та вносяться певні зміни, щоб пристосувати його до вирішення цієї проблеми.

У більшості країн насильство в сім'ї часто підпадає під дію кримінального законодавства, зокрема статей про напад та завдання побоїв. Кримінальне законодавство та кримінально-правові механізми передбачають такі каральні засоби, як ув'язнення та штрафи, які можуть стримувати порушників від учинення нових злочинів і обмежувати їхні можливості щодо вільного пересування у суспільстві.

Зокрема, деякі країни змінили і розширили свої кримінальні кодекси, приміром, зараз в Індії “посагові смерті” - народна назва вбивства жінки її чоловіком, батьками чи рідними чоловіка, яке вчиняється в перші роки її шлюбного життя - вважаються злочином [45]. Раніше в Індії було ухвалено закон, яким передбачено ув’язнення за сплату та одержання посагу.

У більшості країн почалася робота щодо реформування законів з протидії зґвалтуванням. Хоча багато положень, що їх домагалися жіночі організації, не увійшли до законів, чимало нових законів з протидії зґвалтуванням стали важливим поступом у справі визнання зґвалтування і застосування санкцій проти нього. Зґвалтування у більшості країн розглядається як злочин, що карається позбавленням волі, та лише незначна кількість законів повністю відмовляється від ідеологічного підходу, згідно з яким цей злочин трактується як “сексуальний”, або як спрямований проти іншої людини чи “суспільства”, а не як злочин проти потерпілої. Жіночі рухи Мексики, Малайзії та Індії можуть навести приклади важливих здобутків, отриманих шляхом реформування законів з протидії зґвалтуванням. Зміни в індійському кримінально-процесуальному кодексі та в законі про свідчення призвели до запровадження концепції про “відсутність згоди”, яка перекладає тягар висунення доказів на обвинувачуваного у зґвалтуванні. Однак існують країни, де закони про попередження та протидію насильству є не лише неадекватними, але й такими, що роблять самих потерпілих від зґвалтування незахищеними щодо судового переслідування. Застосування ісламського кримінального кодексу в таких країнах, як Пакистан і Судан, по суті, позбавляє жінок правового захисту і якщо жінка не може довести, що її зґвалтували, то проти неї самої буде висунуто обвинувачення в незаконному сексі - злочині, який карається законом.

Багато країн доповнили свої кримінальні кодекси відповідними статтями. Так до кримінального кодексу Перу були внесені статті, що передбачають покарання за погане поведіння членів подружжя одне з одним [46]. Франція внесла до кримінального кодексу та кодексу кримінального судочинства поправки, які дозволяють організаціям з боротьби з насильством в сім’ї вчиняти судові позови [37]. Однак ці зміни хоча і роблять певний внесок у боротьбу з насильством в сім’ї, але вони свідчать про обмеженість сфери застосування кримінального законодавства та поправок до нього.

Багато кримінальних законів не враховують характер відносин, що існують між сторонами. Через це в системі кримінального права

го типу. Необхідність вживати рішучих заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків та дітей потерпілих від насильства в сім’ї з боку батьків, зумовлена постійним зростанням чисельності дітей-сиріт, загостренням проблем соціального сирітства. Основними причинами цього явища є падіння соціального престижу сім’ї, погіршення її матеріальних та житлових умов, збільшення кількості дітей, які народжуються поза шлюбом, та батьків, які ведуть антисоціальний спосіб життя, збільшення рівня насильства в сім’ї.

Незважаючи на зусилля, що докладає держава та її органи, зокрема органи місцевого самоврядування до створення належних умов для виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, зокрема дітей, які потерпіли від насильства з боку батьків, розвитку пріоритетних форм улаштування дітей-сиріт (опіка, піклування, усиновлення, влаштування в сім’ї), є ще багато проблем, які залишаються невирішеними.

Діюча структура закладів для дітей-сиріт, які залишилися без піклування батьків, потребує вдосконалення. Необхідно створювати нові форми влаштування цієї категорії дітей, та дітей які потерпіли від насильства в сім’ї з боку батьків. Відсутність зв’язку дітей-сиріт із родичами, недостатній контакт із дорослими, слабкий зв’язок із соціально-культурною сферою поглиблюють їх соціальну відчуженість, знижують ступінь підготовки вихованців до самостійного життя.

У цьому напрямку органи місцевого самоврядування здійснюють наступні заходи:

- удосконалення системи соціальної адаптації дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, які потерпіли від насильства в сім’ї з боку батьків, захист прав, законних інтересів, майнових, житлових та інших інтересів дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, дітей які стали жертвами насильства в сім’ї;

- створення умов для надання психологічної, медичної, педагогічної допомоги, юридичної дітям-сиротам і дітям, які залишилися без піклування батьків, для дітей, які постраждали від насильства в сім’ї;

- поліпшення матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, дітей які потерпіли від насильства в сім’ї з боку батьків, надання їм реальної допомоги і підтримки

та інші засоби масової інформації, з питань, що належать до їх компетенції, по протидії насильству в сім'ї, скликають в установленому порядку наради, конференції, семінари з питань, що належать до їх компетенції, у тому числі з питань попередження та протидії насильству в сім'ї, взаємодіють з іншими структурними підрозділами відповідного органу місцевого самоврядування, держадміністрації, а також підприємствами, установами та організаціями усіх форм власності, об'єднаннями громадян і громадянами [83, 95, 98].

Другу групу складають повноваження у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту які є одними із пріоритетних напрямків діяльності органів місцевого самоврядування, що полягають у сприянні розвитку діяльності громадських та неприбуткових організацій, які займаються протидією насильству в сім'ї, питаннями підтримки дітей та неповнолітніх.

Органи місцевого самоврядування активно сприяють розвитку відповідних сфер своєї діяльності, насамперед це соціальна робота з дітьми та молоддю, створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, зокрема постраждалих від насильства в сім'ї та надають правову, інформаційну, технічну допомогу діяльності громадських та неприбуткових організацій метою яких є попередження, припинення та протидія насильству в сім'ї. Виходячи з цього, органи місцевого самоврядування здійснюють такі заходи:

- реалізують державну політику в галузі, сім'ї та молоді, материнства і дитинства [84, 85, 98];
- здійснюють фінансування громадських та неприбуткових організацій, які займаються протидією насильству в сім'ї;
- сприяють дитячим і молодіжним організаціям, іншим об'єднанням громадян, фізичним особам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проєктів, зокрема ініціативи та проєкти з попереджувальної та роз'яснювальної роботи серед населення з проблеми насильства в сім'ї [86];

- розробляють та здійснюють систему заходів по створенню умов, достатніх для життєдіяльності різних категорій дітей та молоді, зокрема дітей, які потерпіли від насильства в сім'ї [83, 87].

Одним із важливих напрямків роботи органів місцевого самоврядування є різного роду питання щодо дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, діти, які потерпіли від насильства в сім'ї з боку батьків, у школах-інтернатах, дитячих будинках, у тому числі сімейно-

майже не існує механізмів, які задовольнили б потребу потерпілих у захисті і гарантували б їм захист від повторення випадків насильства. Насильство в сім'ї являє собою циклічну епідемію, що тримається на продовженні взаємин потерпілої та порушника. Нерідко система кримінального судочинства не пропонує нічого, окрім звільнення порушника який може знов вчинити насильство, котре часто має характер помсти і є набагато жорстокішим ніж попередній. Кримінальні покарання є набагато м'якшими за випадки насильства в сім'ї у порівнянні з покараннями за аналогічні порушення, вчинені проти сторонніх осіб.

Більшість нападів та нанесення побоїв є лише кримінальними злочинами, але ж деякі з них можуть трактуватися за цивільними законами. Цивільне право передбачає для потерпілих різноманітні засоби судового захисту, такі як сплата компенсації, відшкодування збитків, заборонні накази, а також окреме проживання та розлучення сторін. Наприклад, у Південно-Африканській Республіці жінки можуть отримати судовий наказ про матеріальне забезпечення, який гарантує кошти на утримання дітей та покриття на медичні послуги [47].

І все ж використання цивільного та кримінального кодексів окремо ще не спроможне забезпечити захист, необхідний для ефективного реагування на всі випадки насильства в сім'ї. Потрібне створення вичерпного закону по протидії насильству в сім'ї, що криміналізуватиме акти насильства в сім'ї і забезпечуватиме потерпілих найбільш широким колом засобів судового захисту, зокрема, охорону від насильства та загрози насильства; гарантії безпеки потерпілих, осіб, які перебувають на їх утриманні, та охорони їхнього майна; матеріальну підтримку потерпілих без подальшого розриву відносин з відповідачем, які виходитимуть за межі простого покарання порушників.

Більшість законів, які були розглянуті вище, трактують насильство, спеціально не торкаючись насильства проти жінок чи насильства на гендерній основі. Закони традиційно тяжіють до ігнорування жінок та унікальної природи гендерного насильства, існує потреба прямого визнання жінки суб'єктом права.

Отже, надалі необхідно надати характеристику законодавству щодо протидії насильству в сім'ї різних країн та відповідно до цього зосередитися на шести визначальних аспектах, на яких будуються ці закони:

- 1) визначення відносин, на які поширюється дія закону;

- 2) визначення типів насильства в сім'ї;
- 3) процес оскарження щодо насильства в сім'ї;
- 4) механізми надання захисту потерпілим;
- 5) засоби судового захисту;
- 6) відповідальність насильників.

До першого аспекту відноситься перелік відносин, в межах яких трапляються випадки насильства в сім'ї. Відносини поширюються на обидві сторони шлюбних відносин, та можуть бути використані як чоловіком, так і дружиною. Наприклад, закон про сексуальні злочини та насильство в сім'ї Багамських островів термін "чоловік/дружина" тлумачиться з обмеженнями і стосується лише подружжя, що перебувають у шлюбі, виключаючи таким чином колишні подружжя та партнерів по інтимних стосунках [49]. Наприклад, у Тринідаді і Тобаго подружнє зґвалтування може переслідуватися лише за наполягання головного прокурора країни [58]. Таким чином, потерпілі не тільки не можуть впливати на визначення характеру покарання, але й позбавлені участі у процесі судового розгляду та можливості вимагати його прискорення. Гонконгський ордонанс про насильство в сім'ї охоплює лише учасників дійсних шлюбів та дітей [50], а у законі Пуерто-Рико цей термін набуває більш широкого значення:

"Шлюбні відносини" означають відносини між чоловіком і дружиною, колишніми чоловіком і дружиною, особами, що проживають чи проживали разом, тими, що за взаємною згодою мають або мали інтимні стосунки, та тими, що мають спільних дітей [51]. Однак чинність цього закону не поширюється на нешлюбні відносини. Дія закону, який обмежується захистом від насильства в сім'ї членів подружжя, що перебувають у законному шлюбі, зовсім не бере до уваги неодружених інтимних партнерів чи триваючі зв'язки та взаємини між колишніми чоловіками та дружинами чи партнерами. Киргизька Республіка пропонує більш широке визначення відносин, у межах яких трапляються випадки насильства в сім'ї, зокрема щодо родичів, які проживають разом на правах членів сім'ї [2].

Якщо говорити про закони штатів США, то вони поширюють свою дію і на колишніх членів подружжя. Суди Пуерто-Рико та більшості штатів США видають захисні приписи відносно неодружених сторін, які живуть разом як подружжя [53]. Треба зауважити, що закони Гонконгу та США дозволяють застосовувати встановлені ними норми за умови спільного проживання сторін [53] або доручають суду на свій

4) повноваження щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [82].

Надалі необхідно надати більш детальну характеристику вищевказаними повноваженням органів місцевого самоврядування.

До першої групи відносяться повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку які є для органів місцевого самоврядування одними із перших та важливих, оскільки мета їх полягає у затвердженні, організації та виконанні програм соціально-економічного розвитку та цільових програм з питань, які відносяться до компетенції цих органів.

Серед них особливе місце займає виконання соціальних програм і здійснення заходів, спрямованих на забезпечення соціального та правового захисту дітей, молоді, жінок і сім'ї, рівних прав і можливостей для участі жінок і чоловіків у політичному, економічному і культурному житті, сприяння соціальному становленню і розвитку дітей та молоді, запобігання насильству в сім'ї, торгівлі людьми, організацію оздоровлення, відпочинку і дозвілля дітей та молоді. Органи місцевого самоврядування на відповідній території координують та забезпечують реалізацію державної політики стосовно дітей, молоді, жінок і сім'ї, сприяють діяльності жіночих, молодіжних, дитячих та інших громадських організацій, міжнародному співробітництву з питань дітей, молоді, жінок і сім'ї.

Готують за участю об'єднань громадян пропозиції до проектів державних, національних, галузевих, міжгалузевих та регіональних програм поліпшення становища дітей, молоді, жінок і сім'ї, програм щодо протидії насильству в сім'ї, розробляють пропозиції щодо бюджетних асигнувань на виконання програм і здійснення заходів, спрямованих на поліпшення становища дітей, молоді, жінок і сім'ї, готують відповідну статистичну звітність, залучають жіночі, дитячі, молодіжні, інші громадські та благодійні організації до виконання соціальних програм і реалізації проектів, сприяють наданню фінансової підтримки для виконання програм дитячих, молодіжних, жіночих та інших громадських організацій і благодійних фондів, сприяють залученню коштів підприємств, установ і організацій для соціальної підтримки дітей, молоді, жінок і сім'ї, для потерпілих від насильства в сім'ї, забезпечують виконання зобов'язань за міжнародними договорами України у сфері поліпшення становища та захисту інтересів дітей, молоді, жінок і сім'ї, проводять інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення, в тому числі через друковані

постановами Верховної Ради України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-правовими актами, які регулюють організацію і діяльність органів місцевого самоврядування, а також міжнародними документами, Європейською хартією, Всесвітньою Декларацією про місцеве самоврядування.

Діяльність органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до принципів народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, виборності, правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами, підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування, судового захисту прав місцевого самоврядування.

Діяльність органів місцевого самоврядування здійснюється відповідно до Закону України “Про місцеве самоврядування в Україні”, який визначає правовий статус, засади організації та діяльності, повноваження органів місцевого самоврядування.

В. Д. Біленчук стверджує, що повноваження місцевого самоврядування - це визначені Конституцією та законами України, іншими правовими актами, права та обов’язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійсненням завдань та функцій місцевого самоврядування [201].

У зарубіжній літературі під повноваженнями місцевого самоврядування розуміють встановлену нормами конституції, законів, підзаконних актів сукупність прав, обов’язків та предметів віддання територіальної громади, органів та посадових осіб місцевого самоврядування для здійснення функцій і завдань місцевого самоврядування [206].

Оскільки всі повноваження органів місцевого самоврядування які стосуються різних сфер їх діяльності розглянути неможливо, особливої уваги заслуговують лише ті окремі повноваження органів місцевого самоврядування, що стосуються сім’ї та проблеми протидії насильству в сім’ї, до яких належать такі:

- 1) повноваження у сфері соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;
- 2) повноваження у сфері освіти, охорони здоров’я, культури, фізкультури і спорту;
- 3) повноваження у сфері соціального захисту населення;

розсуд визначати характер відносин між сторонами [50].

У дванадцяти штатах США видаються захисні приписи сторонам, відносини яких перебувають на стадії зустрічей [53], штати Кентуккі, Луїзіана і Віргінія видають захисні приписи нинішнім та колишнім сексуальним партнерам [53]. Російська Федерація пропонує широке коло відносин, які поширюються також на нешлюбні відносини, на осіб, які проживають разом після припинення шлюбу [8].

Існує лише декілька законів, які поширюють свою дію на партнерів у нешлюбних інтимних відносинах, які не проживають разом. Еквадорське законодавство є одним із найкращих серед усіх законів з усього світу, які розглядають проблему насильства в сім’ї та подає вичерпний перелік відносин, що підлягає захисту, і включає до нього колишніх співмешканців, осіб, що мають чи мали відносини за взаємної згоди та всіх інших, що живуть в одному домі з нападником чи особою, яка зазнала нападу [48]. Ізраїльський закон про запобігання насильству в сім’ї не охоплює широке коло відносин, а стосується зведених дітей та літніх батьків [61].

Закони Гавайських островів та штату Іллінойс прямо передбачають надання цивільних приписів особам, у яких потерпілі прагнуть знайти притулок [53]. Необхідно, щоб закони по протидії насильству в сім’ї захищали і тих людей, які допомагають потерпілим, тому що порушники нерідко вдаються до насильства також і щодо них. Усі вищевказані закони включають до осіб, які потребують захисту від насильства в сім’ї, дітей. Одним із досконалих законів по протидії насильству в сім’ї є закон Гаяни, який пропонує дуже широке визначення поняття “діти” [54].

Треба підкреслити, що деякі закони встановлюють для дітей вік, до якого вони можуть вважатися дитиною або не встановлюють для них жодних вікових обмежень і дозволяють застосовувати встановлені норми до дітей будь-якого віку, якщо вони живуть у даному домі.

Переходячи до другого аспекту, треба підкреслити, що усі закони щодо протидії насильству в сім’ї, на які ми звернули увагу, забороняють будь-які прояви фізичного, психологічного, сексуального насильства, використовуючи при цьому для характеристики різні терміни. Так за законодавством Гаяни, Малайзії, Еквадору забороняється фізичне та психологічне насильство [54, 55, 48]. Закон Пуерто-Рико забороняє психологічне насильство, включаючи “серйозну емоційну

шкоду” та “залякування” [51]. За законом Барбадосу також до психологічного насильства відносять і словесні образи [56]. Киргизія пропонує заборонити всі форми насильства в сім’ї, фізичне, психологічне, сексуальне [2]. Згідно із законодавством Росії всі форми фізичного, психічного, сексуального насильства заборонені [8].

Третій аспект, на якому будуються закони по протидії насильству в сім’ї становить процедура подання скарг. Усі вони вказують на те, що потерпіла може подавати скаргу. У деяких нормативних актах, наприклад гонконгському, зазначено, що скаргу може подавати лише потерпіла, за умови, що вона не є дитиною [50], також скаргу за потерпілу може подавати поліцейський [54]. За законом Великої Британії зі скаргами дозволяється звертатись особам, близьким до потерпілої [57]. Термін “близькі особи” охоплює інші подружжя, співмешканців та людей, що проживають в цьому ж домі [57]. А пурто-риканський закон наділяє державного обвинувача правом подавати скаргу на розгляд кримінального судочинства [52].

Щодо насильства проти дітей та осіб, що перебувають на утриманні, більшість законів дозволяє ширшому колу осіб заявляти від імені потерпілих. Наприклад, деякі законодавчі акти дозволяють оскаржувати дії порушників від імені дітей працівникам соціальної сфери, працівникам служби апробації, батькам та опікунам та особам, з якими діти постійно проживають [58].

Треба зазначити, що подавати скарги може широке коло осіб, включно поліцейські, працівники сфери охорони здоров’я, центрів допомоги у випадках насильства в сім’ї та інші, однак потерпілі можуть бути недієздатними та не мати доступу до відповідних установ чи не мати можливості щодо оскарження через страх помсти її кривдника.

У вищенаведених законах передбачено, що скарги на насильство в сім’ї подаються до поліції, яка зобов’язана провести їх розслідування і порушити справу. Однак не завжди процес подання скарги до поліції полегшує вирішення проблеми насильства в сім’ї, а навпаки ускладнює, тому що поліція є не завжди доступною або не надто рішучою в наданні потерпілій допомоги у вигляді належного розслідування випадку насильства та порушення цієї справи. Поліція вирішує, давати хід скаргі чи ні, та часто не дуже уважно ставиться до потреб потерпілої від насильства в сім’ї. Однак у деяких країнах уже існують спеціальні підрозділи поліції для розгляду скарг на випадки насильства в сім’ї, які звичайно полегшають для

на скрипці в підземному переході, є насильством, оскільки це приниження гідності дитини, 17% вважають, що це звичайний спосіб заробітку грошей, 1% - це спосіб виживання. 97% респондентів відповіли, що батько, б’ючи на очах дітей матір, вчиняє моральне насильство над дітьми. 71% вважають, що члени сім’ї повинні притягуватися до відповідальності за вчинення насильства в сім’ї, 18% стверджують, що ні. Члени сім’ї приховують насильство у своїй сім’ї тому що, вони побоюються звернутись до когось через наслідки, так - відповіли 55% респондентів, 38% респондентів вказали, що не знають до кого звернутися за допомогою. 26% респондентів вважають, що своїми силами неможливо позбутися насильства в сім’ї, 6% вважає, що так завдяки доброму вихованню, розмові. 92% опитуваних вважають, що ані моральне, ані фізичне насильство не повинно бути у сім’ї. 80% респондентів відповіли, що якщо фізичне і моральне насильство буде каратися законом, то кримінальна обстановка в країні зміниться на краще.

Дослідивши проблему насильства в сім’ї шляхом анонімного опитування представників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування ми дійшли висновку, що у цих представників існують достатньо серйозні проблеми в організації протидії насильству в сім’ї. Як показало дослідження, проблема насильства в сім’ї є дуже поширеним явищем. Існують проблеми в організації протидії насильству в сім’ї. Представники органів виконавчої влади та місцевого самоврядування на сьогодні не мають достатніх ресурсів та належної підтримки з боку інших органів, зокрема підрозділів органів внутрішніх справ, для того щоб правильно, законно реагувати на заяви та повідомлення про факти вчинення насильства в сім’ї, а це у свою чергу дедалі більше викликає недовіру з боку потерпілих та, як правило, призводить до неспроможності цих органів ефективно протидіяти насильству в сім’ї. Нормативна база щодо належної ефективної протидії насильству в сім’ї потребує всебічного вдосконалення. Також існують проблеми через неправильне ставлення до цієї проблеми, достатньо висока кількість приховування фактів вчинення насильства в сім’ї, під час доказування про факти вчинення насильства в сім’ї.

Надалі необхідно більш зосереджено та детально розглянути діяльність органів місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім’ї. У своїй діяльності органи місцевого самоврядування керуються Конституцією України, законами України “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про органи самоорганізації населення”, “Про попередження насильства в сім’ї”, іншими законами України,

гу. 82% респондентів будуть намагатися будь-яким способом запобігти насильству в сім'ї, якщо виникне конфліктна ситуація у сім'ї. 68% респондентів вважають, що зростання злочинності серед підлітків і молоді пов'язане з недоліками виховання, 25% - з жорстокістю батьків до підлітків, 7% - з бажанням побачити страждання інших, а не тільки свої. 37% вважають, що якщо припинити насильство в сім'ї, то в країні стане злочинів менше. 42% респондентів вважають, що головною причиною вчинення злочинів підлітками є застосування насильства в батьківському вихованні, 38% шкідливий вплив друзів, 35% показати, що „крутий”, 19% задля бажання одержати вигоду, 1% психічна травма. 55% вважають, що причиною, з якої виникає насильство в сім'ї, є нездоровий спосіб життя батьків, 41% застосування насильства з метою виховання, 33% погане матеріальне становище. 94% опитуваних вважають, що якщо батьки не дають підлітку їжу це насильство. 86% опитуваних вважають, що насильство в сім'ї вироблює таку рису характеру як озлобленість, 69% - жорстокість, 40% - скритність. 75% опитуваних стверджують, що жорстоке ставлення в сім'ї до дітей, побиття, приниження формує в дитини характер злочинця. 78% респондентів вважають, що підліток, якого батьки постійно б'ють, принижують, піде з дому, 22% стане наркоманом. 50% вважають, що батьки застосовують насильство в сім'ї, оскільки це кращий метод виховання. 70% опитуваних вважають, що діти, які через насильство в сім'ї ідуть від батьків і їм немає за що прожити, ідуть красти, 50% ідуть жебракувати, 25% намагаються ввійти в бандитське угруповання, лише 7% будуть змушені повернутися додому. 74% респондентів стверджують, що постійні сварки, скандали, застосування насильства в сім'ї ведуть до дитячого бродяжництва, 35% - до збільшення самогубств, 27% - до збільшення вбивств у сім'ї, 24% - до дитячої проституції, 23% - до зростання наркоманії, 3% - до психологічного розладу. 75% опитуваних відповіли, що за насильство в сім'ї позбавили б батьків батьківських прав, 25% застосували б громадське засудження, 20% посадили б у тюрму, 2% направили б на лікування, у них порушена психіка. 92% опитуваних вважають, що примушування матір'ю своєї неповнолітньої дочки до зайняття проституцією через поганий матеріальний стан, є явним вираженням насильства в сім'ї. 80% респондентів відповіли, що батьки, які примушують своїх дітей жебракувати, є яскравим вираженням насильства в сім'ї. 74% опитуваних стверджують, що примушування матір'ю своїх дітей заробляти гроші, граючи

потерпілих процес подання скарги та реагування поліції на випадки насильства в сім'ї.

У деяких країнах крім поліції, законодавством дозволяється приймати скарги досить широкому колу інших установ. До переліку осіб та установ, які можуть приймати скарги, належать поліція, консультанти з проблем сім'ї, працівники служби соціальної допомоги, лікарі, члени комітету Асоціації запобігання насильству в сім'ї [59]; спеціально призначеним суддям суду у справах сім'ї, бюро уповноваженого приймати скарги від жінок та членів сім'ї, поліції та суддям цивільного, кримінального судів та трибуналу [48].

У Росії заяви про випадки насильства в сім'ї крім прокурора, слідчого, органу дізнання, судді або органу, уповноваженого розглядати справи про адміністративні правопорушення приймаються і соціальною службою, які здійснюють соціально-правовий захист потерпілих [8].

Згідно з киргизьким законодавством серед інших органів, які мають право приймати заяви потерпілих від насильства в сім'ї, є органи охорони здоров'я та освіти, які вживають заходів щодо негайного захисту потерпілих [2].

Більшість законів по протидії насильству в сім'ї дозволяє подавати скарги як в письмовій, так і усній формі. Закони, що вимагають подання скарг до поліції, зазвичай подаються в усній формі, проте поліція може й надати можливість зробити письмову заяву [48,54].

Четвертий аспект має велике значення у вирішенні проблеми насильства в сім'ї та передбачає механізми надання захисту потерпілим від насильства в сім'ї. Так, багато законів по протидії насильству в сім'ї вимагають, щоб заяви подавалися безпосередньо у суді потерпілою або зацікавленою стороною та щоб судові посадовці допомагали потерпілим при поданні скарг в усній або письмовій формі [52]. Суди зобов'язуються до негайного розгляду випадку та можуть прийняти рішення щодо тимчасових заходів, які необхідні для захисту потерпілої від подальших зловживань, до того, як буде заслухана основна скарга. Інші закони пропонують відносно просту процедуру подання скарг і вимагають, щоб судові посадовці допомагали потерпілим [52]. Розгляд скарг проходить у короткий період після подання, протягом якого має бути розглянута заява.

Значна частина законів наділяє поліцію особливими повноваженнями щодо проникнення у житло з метою затримання порушників та надання допомоги потерпілим. Так розділ 32 Білля про наси-

льство в сім'ї Гаяни передбачає: “Поліцейський ... може без пред’явлення ордеру проникати у будь-яке приміщення задля надання допомоги особі, що перебуває в цьому приміщенні, якщо він (поліцейський) має належні підстави підозрювати, що над цією особою нависла загроза завдання фізичних ушкоджень або їй вже завдано фізичних ушкоджень іншою особою” [54].

Інші закони визначають заходи, до яких можуть вдатися поліцейські для надання допомоги потерпілим. З-поміж них: забезпечення в разі необхідності медичною допомогою, перевезення потерпілої в безпечне місце, якщо вона побоюється за власну безпеку [52], супроводження потерпілої до її помешкання з тим, щоб вона забрала свої речі [55]. Крім того, деякі закони вимагають, щоб поліція ознайомила потерпілу з її правами та вказала на важливість фіксації доказів [52].

Вкрай важливо, щоб поліція та працівники інших правоохоронних органів, які є важливим фактором успішного виконання будь-яких законів щодо насильства в сім'ї, добре усвідомлювали всю складність природи насильства в сім'ї та вживали всіх можливих заходів щодо захисту потерпілих від насильства в сім'ї.

П'ятий аспект на якому будуються закони по протидії насильству в сім'ї складають засоби судового захисту. Деякі закони містять положення про тимчасовий захист потерпілої на період слухання справи або застосування захисних приписів. Так у законі Барбадосу вказується, що після подання заяви про надання захисного припису суд може видати тимчасовий захисний припис, якщо такий засіб буде необхідний для захисту потерпілої [56]. Законодавство Киргизії, як і більшість законів інших держав, до захисту потерпілих від насильства в сім'ї відносить надання тимчасового захисного припису та захисного судового припису [2]. В інших законах теж містяться положення про надання тимчасових захисних приписів [54].

Більшість законів передбачає ухвалення довгострокових захисних приписів. У деяких випадках вони є єдиним засобом судового захисту, гарантованим законом. Довгострокові захисні приписи, які були розроблені як проміжні засоби, спрямовані на забезпечення потреб потерпілих від насильства в сім'ї, ухвалюються судами і забороняють відповідачеві чинити певні визначені акти насильства в сім'ї.

Більшість захисних приписів складається з прямих наказів суду іншій стороні щодо заборони вчинення нею конкретних актів насильства, вимагати від порушника утримуватися від поганого пово-

виступає як специфічна форма публічної влади відмінна як від державної так і від влади об'єднань громадян [208]. Г. В. Барабашев розглядає місцеве самоврядування як “державну владу особливого роду” [209].

Слід зазначити, що у новітній вітчизняній літературі проблема більш повного та досконалого визначення місцевого самоврядування починає турбувати багатьох авторів. Місцеве самоврядування, на думку Т. С. Смир-нової, - “це проголошене Конституцією України, гарантоване державою право територіальної громади безпосередньо або через уповноважені нею органи, відокремлено від державних органів, незалежно і самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах законів та власної матеріальної та фінансової основи, під свою відповідальність та в інтересах населення”. Проте і в цьому визначені, як бачимо, елементи статички є превалюючими [210].

Відповідно до закону України “Про місцеве самоврядування” місцеве самоврядування в Україні - це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відпо-відальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [82].

Оскільки, на сьогодні практично повністю відсутня офіційна статистика з проблеми насильства в сім'ї, нами для більш досконалого та глибокого вивчення стану впливу насильства в сім'ї на криміногенну обстановку було проведене анонімне анкетування серед представників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Так, нами були опитані 100 респондентів. 58% респондентів відповіли, що сварки в сім'ї виникають дуже часто, 16% стверджують, що виникають взаємні образи, 13% дали відповідь, що це призводить до від'їзду до родичів. 60% респондентів вважають, що насильство в сім'ї є поширеним явищем. 84% респондентів відповіли, що насильство в сім'ї породжує насильство в суспільстві. У 13% респондентів насильство в сім'ї трапляється. 59% респондентів вважають, що застосування насильства в сім'ї – це нездатність використати інші методи переконання, 18% задля підкорення своїй владі, 16% - довести, хто в сім'ї головний, 14% - довести свою правоту. 37% респондентів відповіли, що якщо п'яний батько вдарив матір, ніколи не будуть так вчиняти, 33% вважають, що пияцтво до добра не доводить, 1% відповів, що це стало постійним, не звертають ува-

норм та рішень, які стосуються його життєдіяльності, відсутністю в колективі розриву між суб'єктом та об'єктом управління [202]. Відомий український вчений та незаперечний європейський науковий авторитет середини ХХ ст. з питань місцевого самоврядування Ю. Панейко поняття “самоврядування” пов'язує з поняттям “самоврядний орган”, під якими він розуміє органи, що не перебувають в ієрархічних стосунках з центральною владою [203].

Г. Єллінек вважає, що з погляду теорії самоврядних одиниць, як юридичних осіб, місцеве самоврядування є “продуктом самообмеження держави”, муніципалітети виконують функції державного управління, але залишаються органами не держави, а територіальної громади. Г. Спенсер, П. Лілієнфельд, Г. Аренс є прихильниками органічної теорії, розглядають громаду як низовий соціальний організм, що має низьку публічно-правових повноважень, які не делеговані державою, а належать громаді за власним правом. Л. Веліхов, П. Стучка, М. Рейснер вважають, що місцеве самоврядування – це форма державного управління певним колом справ на місцях, один із публічних інститутів держави, завдяки якому правлячий клас забезпечує на місцях дотримання своїх інтересів. Англійський вчений І. Редліх визначає місцеве самоврядування як “здійснення місцевими жителями або їх обраними представниками тих обов'язків і повноважень, які їм надані законною владою або які належать їм за загальним правом (common law)” [199].

Наявність різних за змістом визначень поняття “місцеве самоврядування” та існування різних моделей організації влади в різних країнах (та й навіть в межах однієї країни, наприклад, США, Швеції тощо) спонукали деяких вчених до висновку про неможливість його однозначного визначення. Так німецький вчений Є. Мейер на початку ХХ ст. стверджував, що будь-які намагання сформулювати теоретичне поняття самоврядування спираються на розумову конструкцію і позбавлені будь-якого значення [203]. Поняття місцевого самоврядування, як зазначав Ю. Панейко, можна досягнути лише шляхом індукції, емпірично узагальнюючи усталені правові форми самоврядування в окремих державах [200]. На думку Н. В. Шумянкової місцеве самоврядування – це “влада, похідна від державної влади, яка діє з дозволу держави” [204]. Н. Л. Пешин вважає, що місцеве самоврядування треба розглядати “як проміжну сходинку між державою та громадянським суспільством” [205]. В. Д. Волков та Р. Ф. Гринюк зазначають, що місцеве самоврядування

дження чи контактів з потерпілою, перебування в межах її досяжності, завдання шкоди майну потерпілої, позбавлення потерпілої житла [55, 57, 58]. Закони Карибського регіону передбачають виселення порушника з дому, навіть якщо він є його власником [58]. Деякі закони вказують на те, що порушнику може бути видано припис щодо невикористання ним його представників чи третіх сторін для вчинення заборонених дій, а деякі передбачають, що приписи можуть містити вимогу відшкодування збитків, завданих потерпілій [52, 55].

Кожен із розглянутих законів визначає свій термін чинності захисних приписів, однак здебільшого остаточне рішення щодо строку дії захисного припису в тому чи іншому випадку встановлює на свій розсуд суддя.

Важливим є процес вручення захисних приписів. Більшість законів передбачає, що припис вручається особисто відповідачу самим заявником чи її представником [54] або покладають вручення приписів на представників суду та правоохоронних органів [52].

Згідно із законодавством та відповідно до судової практики у США працівники правоохоронних органів відповідають за вручення захисних приписів і читання основних вимог припису відповідачу [60]. Наприклад, в штаті Мен у разі виселення порушника з дому офіцер поліції зобов'язаний повідомити його про те, що йому забороняється контактувати з потерпілою і що він зобов'язаний триматися осторонь спільного помешкання, навіть якщо він вважатиме, що потерпіла сама просить його повернутися. Приписи зачитуються вголос, що б відповідач не міг стверджувати, що він не прочитав його або не зрозумів [60]. За законодавством Росії до спеціальних заходів по захисту потерпілих від насильства в сім'ї є надання тимчасового притулку, проживання у спеціалізованій установі соціального обслуговування або звернутись до суду за захистом своїх прав і свобод [8].

Оскільки захисні приписи стають дієвими лише після їх вручення, особливо важливо не наражати потерпілу на небезпеку та вручати приписи працівникам правоохоронних органів які демонструють порушникам, що їхні дії трактуються як порушення законності. На нашу думку, спеціальні заходи по захисту потерпілих від насильства в сім'ї потребують подальшого вдосконалення, але ж можна виділити заходи по захисту потерпілих від насильства в сім'ї в США, де правоохоронні органи приділяють особливу увагу врученню та дотриманню захисних приписів.

Судові заборони можуть бути одним із можливих засобів судового захисту, проте в деяких країнах судові заборони є єдиним можливим засобом судового захисту [61]. Судові заборони використовуються для заборони різноманітних дій, включно перебуванням у певних місцях (у домі потерпілої, навіть коли він є спільним майном), переслідування потерпілої в будь-який спосіб і в будь-якому місці та перешкоджання користуванню потерпілої майном [61]. За порушення вимог судової заборони передбачається накладання судом штрафу або ув'язнення.

В Ізраїлі, відповідно до закону про запобігання насильству в сім'ї, прохання щодо запровадження судових заборон може подаватися як самою потерпілою так і її рідними, генеральним прокурором або працівником служби соціального забезпечення [61].

Останнім та на нашу думку, найважливішим аспектом є відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, оскільки від цього аспекту залежатиме, ефективність протидії насильству в сім'ї. Більшість законів передбачає штрафування порушників у разі невиконання умов захисних приписів чи судових заборон. Штрафи можуть накладатися як заміна [56] або доповнення до покарання через ув'язнення [54]. Взагалі, штрафи у випадках насильства в сім'ї використовуються як засіб заміни ув'язнення і часто не становлять для порушника реальних фінансових труднощів. Більшість законів містить умови сплати штрафів та зазначають їх розміри. Треба зазначити, що закон Багамських островів відносно сплати штрафів містить унікальне положення, що вимагає від відповідача сплати відповідної суми за кожен день триваючого порушення окремо від штрафу чи ув'язнення за факт порушення [49]. Зазначені штрафи виплачуються державі, що робить не можливим отримання належної компенсації потерпілій стороні, однак одним із винятків є закон Пуерто-Рико, який вимагає таке: “відповідач виплачує компенсацію зі своїх особистих коштів за збитки, спричинені даним актом насильства в сім'ї. Вказана компенсація може включати, не обмежуючись компенсацією поточних витрат, витрати на ремонт майна, судові витрати, медичне та психіатричне лікування, психологічні та інші консультації, оренду житла, домогосподарювання та інші подібні витрати без завдання шкоди іншим цивільним діям, на які має право заявниця” [62]. Таке положення безумовно є вигідним для потерпілих від насильства в сім'ї та може бути фактором стримування для порушників у майбутньому.

рів міліції за ст. 173² “Про вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису”.

Доповнити ст. 262 “Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання” КУпАП щодо адміністративного затримання осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

Доповнити ст. 263 “Строки адміністративного затримання” КУпАП встановивши строк адміністративного затримання осіб, які вчиняють насильство в сім'ї до розгляду суддею цієї справи.

Слід доповнити ч. 2. ст. 277 “Строки розгляду справ про адміністративні правопорушення” КУпАП ст. 173² “Про вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису” у частині розгляду заяв щодо вчинення насильства в сім'ї протягом доби та прийнятті відповідного рішення.

Доповнити ч. 2 ст. 268 “Права особи, яка притягається до адміністративної відповідальності” КУпАП статтею 173² “Про вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису”.

2.3. Організація діяльності органів місцевого самоврядування та громадських організацій по протидії насильству в сім'ї

З подальшим розвитком демократичної правової держави особливого значення набуває протидія насильству в сім'ї - органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, які активно працюють над реалізацією інтересів потерпілих від насильства в сім'ї, захисту їх прав, свобод та здійснюють відповідні заходи по протидії насильству в сім'ї.

Починаючи розглядати діяльність органів місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї треба зазначити, що окремі напрями організації та функціонування місцевого самоврядування плідно досліджувалися в роботах Г. В. Барабашева, Р. К. Давидова, Н. К. Ісаєвої, В. М. Кампо, В. С. Куйбіди, О. Я. Лазор, О. Д. Лазор, О. М. Солоненко та інших вчених [198, 207].

Перш за все слід визначити поняття “самоврядування” та різні підходи науковців до вивчення місцевого самоврядування. Під терміном “самоврядування”, який є визначальним у словосполученні “місцеве самоврядування”, в загальному вигляді розуміють відносно автономне функціонування певного колективу (організації) людей, що забезпечується самостійним прийняттям членами цього колективу

стратегій має відбуватись на найвищому політичному рівні країни, оскільки лише високі посадовці мають достатні повноваження для втілення змін і виділення необхідних ресурсів. Інші вважають, що брати участь у таких заходах належить тим, хто має дотичність до проблеми, цікавиться нею і готовий рішуче та енергійно взятись за діло.

Вирішуючи проблему попередження та протидії насильству в сім'ї, служби дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх та карного розшуку, повинні використовувати всі засоби і методи, налагоджувати взаємодію не тільки між правоохоронними підрозділами, а й не правоохоронними утвореннями і організаціями. Необхідно також підтримувати тісний контакт з неурядовими жіночими організаціями як для попередження та протидії насильству в сім'ї так і на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню насильства в сім'ї.

Таким чином, підвищення ефективності роботи з попередження та протидії - важливий елемент сприяння добрим змінам у суспільстві. Рішучість нелінійних служб безпристрасно стояти на варті закону була і залишається вирішальною для порятунку життя взагалі і підвищення якості життя суспільства в цілому.

Розглянувши та проаналізувавши діяльність служби дільничних інспекторів міліції, їх громадських помічників, служби кримінальної міліції у справах неповнолітніх, карного розшуку та організацію їх взаємодії по попередженню та протидії насильству в сім'ї ми дійшли наступних висновків:

Згідно з п. 5.5. наказу МВС України "Про затвердження Положення про громадського помічника дільничних інспекторів міліції в сільській місцевості" громадські помічники мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення.

Стаття 255 "Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення" КУпАП не передбачає надання права громадським помічникам дільничних інспекторів міліції на громадських засадах складати протоколи про адміністративні правопорушення за ст. 173² "Про вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису".

Вважається за доцільне доповнити ст. 255 "Особи, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення" КУпАП щодо надання права складати протоколи про адміністративні правопорушення громадським помічникам дільничних інспекто-

У більшості законів ув'язнення передбачено як засіб судового захисту у випадках порушення захисного припису [49]. Часом ув'язнення використовується як заміна чи доповнення до штрафів і, як правило, лише в разі доведення факту порушення [57]. Так у Гаяні за порушення захисного припису на зловмисника чекає засудження за порядком сумарного судочинства до покарання у вигляді штрафу до 10 тис. доларів та ув'язнення строком до 1 року [54].

Законодавство американського штату Іллінойс кваліфікує побиття члена сім'ї як провину класу А, а повторне та наступне порушення вважається злочином 4 класу [62]. Як доповнення до інших видів покарань за повторне порушення до відповідача може бути застосоване ув'язнення як мінімум на 48 годин. Ув'язнення не може бути умовним, відстроченим або скороченим. Побиття за обтяжуючих обставин, переслідування, переслідування за обтяжуючих обставин, порушення захисного припису карається ув'язненням на відповідні строки [62].

Кіпріотське законодавство дає суддям широку свободу дій. За згоди звинуваченого суд може замінити ув'язнення на пробацію зі спеціальною вимогою пройти курс навчання "самоконтролю" у спеціалістів. Суд також має право відстрочувати ув'язнення [59].

За законом Киргизії невиконання особою, яка отримала тимчасовий захисний припис, вказаних у приписі умов, спричиняє адміністративну відповідальність, а особа яка не виконала умови судового захисного припису тягне адміністративну або кримінальну відповідальність [2]. Відповідно до закону Росії особа, яка вчинила насильство, може бути осуджена умовно з обов'язковим проходженням курсу соціальної реабілітації або притягнута до адміністративної, кримінальної чи цивільно-правової відповідальності [8].

Розглянувши законодавство різних країн, які вже мають закони щодо протидії насильству в сім'ї, надалі необхідно зосередитися та більш детально розглянути законодавство та нормативно-правові акти щодо протидії насильству в сім'ї в Україні.

Так, 15 листопада 2001 р. Україна одною з перших країн колишнього СРСР прийняла спеціальний закон "Про попередження насильства в сім'ї". Цей закон визначає правові і організаційні основи попередження насильства в сім'ї, зокрема поняття насильства в сім'ї, попередження насильства в сім'ї, основні форми насильства в сім'ї - фізичне, сексуальне, психологічне, економічне, органи та установи, на які покладається здійснення заходів по протидії насильству в сім'ї,

а також органи та установи, на які покладається здійснення спеціальних заходів по протидії насильству в сім'ї. Органами, які здійснюють заходи з попередження та протидії насильству в сім'ї є: спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань попередження насильства в сім'ї, служба дільничних інспекторів міліції та кримінальна міліція у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ, органи опіки і піклування, спеціалізовані установи для жертв насильства в сім'ї зокрема, кризові центри для жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї та центри медико-соціальної реабілітації жертв насильства в сім'ї. Також закон встановлює, що органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи і організації незалежно від форми власності, об'єднання громадян, а також окремі громадяни можуть сприяти у здійсненні заходів з попередження та протидії насильству в сім'ї.

Тим же законом визначені спеціальні заходи з попередження та протидії насильству в сім'ї, які покладаються на службу дільничних інспекторів міліції та кримінальну міліцію у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ, такі як: офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, захисний припис, стягнення коштів на утримання жертв насильства в сім'ї у спеціалізованих установах для жертв насильств в сім'ї.

Також, згідно із цим законом, членам сім'ї, стосовно яких здійснюються заходи по протидії насильству в сім'ї, держава гарантує охорону прав і законних інтересів. Члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї несуть кримінальну (ув'язнення), адміністративну (штраф) або цивільно-правову відповідальність (відшкодування шкоди) [5]. На наш погляд, треба звернути увагу на більшість правопорушень, які розглядаються в адміністративному порядку, вчиняється у стані алкогольного сп'яніння, основною формою яких є психологічне насильство, тобто яке включає словесну образу та погрози, залякування, переслідування, до яких слід віднести вчинки, передбачені ст. 173 “Дрібне хуліганство”, ст. 173² “Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису”, ст. 180 “Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння” та ст. 184 “Невиконання батьками або особами, що їх заміщують, обов'язків щодо виховання дітей” КУпАП [77].

Для більш всестороннього та повного розгляду аспектів щодо

рішних справ інструктивних нарад та занять з питань попередження та протидії насильству в сім'ї, які вимагають мобілізації сил та засобів всіх взаємодіючих ланок.

Наведені форми не тільки складають основу організації взаємодії, але й визначають (в загальному вигляді) місце та роль кожної взаємодіючої ланки. Отже, попередження та протидія насильству в сім'ї повинно стати першочерговим завданням не тільки всіх служб і підрозділів органів внутрішніх справ.

Також органи внутрішніх справ здійснюючи свою діяльність по попередженню та протидії насильству в сім'ї повинні проводити, у тісній взаємодії з цілим рядом не правоохоронних утворень і організацій, з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами та громадськими організаціями, з організаціями і службами для молоді, з соціальними службами, з психологами, з імміграційними й митними відомствами, зі школами та іншими навчальними закладами, військоматами, засобами масової інформації, з лідерами громад, громадськістю тощо. Тісна співпраця повинна проводитися з органами суду, прокуратури, установами по виконанню покарань.

Однак, на нашу думку, вирішальним етапом діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження, припинення та протидії такому антисуспільному та суспільно небезпечному явищу, як насильство в сім'ї, повинна стати взаємодія з неурядовими жіночими організаціями, котрі перші почали спеціально опікуватися проблемою протидії насильству в сім'ї та мають чималий досвід і великі масиви інформації, які стануть правоохоронцям у пригоді для ефективного вирішення поставлених перед ними завданнями.

Налагодження і підтримання продуктивних і побудованих на взаємній повазі відносин з неурядовими жіночими утвореннями – справа нелегка; розбудова довіри і узгодження принципів та порядку співробітництва можуть забрати чимало часу. Усе це вимагає від органів внутрішніх справ відкритості, визнання власних недоліків у реагуванні на випадки насильства в сім'ї і усвідомлення, що органи внутрішніх справ мають більше можливостей, повноважень і ресурсів, ніж громадські об'єднання. Крім того, вони належним чином повинні визнати здобутки спеціалізованих недержавних організацій і продумати засади партнерства, від яких виграватимуть обидві сторони.

Взагалі подібна співпраця може здійснюватись за багатьма моделями. Дехто вважає, що обмін інформацією та обговорення спільних

також адміністрації підприємств, установ і організацій;

- надання допомоги один одному відповідними силами і засобами тощо [189]

Отже, організаційну основу взаємодії служб та підрозділів органів внутрішніх справ становить оперативне, узгоджене за метою, місцем та часом маневрування силами та засобами, яке є наслідком всебічного вивчення та аналізу оперативної обстановки. Ефективність взаємодії може бути досягнута лише при обов'язковому дотриманні певних умов. Перш за все, повинні бути визначені взаємодіючі ланки, їх завдання та обсяг взаємодії, чітко розподілені функціональні обов'язки, вибрані форми взаємодії та визначені конкретні виконавці, яким повинні бути роз'яснені поставлені перед ними спільні задачі. Потім належить забезпечити обмін взаємною інформацією, визначити способи та засоби зв'язку між взаємодіючими ланками.

Слід забезпечити чітке маневрування силами та засобами відповідно до обстановки, а також постійне керівництво та контроль за виконанням узгоджених спільних заходів. Основу організації взаємодії служб та підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження та протидії насильству в сім'ї в своїй більшості становлять такі форми діяльності:

- спільне вивчення відповідних нормативних актів, регламентуючих роботу по попередженню насильства в сім'ї, та ряд інших керівних вказівок вищестоящих органів, розробка та здійснення комплексних заходів по їх виконанню;

- спільне вивчення та аналіз оперативної обстановки (про місце, час, способи вчинення насильства в сім'ї) з подальшою розробкою планів окремих заходів, виконання котрих вимагає комплексного використання сил і засобів;

- обмін інформацією (про осіб, що розшукуються за вчинення насильства в сім'ї; раніше судимих за аналогічні правопорушення, схильних до їх вчинення, а також виконання на її основі разових доручень по виявленню зазначеного контингенту від інших органів внутрішніх справ);

- безпосереднє спілкування (з питань шляхів та методів попередження та протидії насильству в сім'ї) взаємодіючих виконавців при виконанні різних оперативно-розшукових заходів по конкретним справам;

- проведення зі співробітниками служб та підрозділів органів внут-

протидії насильству в сім'ї в Україні треба розглянути інші два нормативних акти, що стосуються розгляду заяв за вчинення насильства в сім'ї та взаємодії різних управлінь, відділів та служб, що займаються протидією насильству в сім'ї. Так, перший з них, це постанова Кабінету Міністрів від 26 квітня 2003 р. № 616 “Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу”, яка визначає механізм прийняття, обліку і розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу [80]. Прийняття, облік і розгляд заяв здійснюється за місцем проживання постраждалого від насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства, управлінням або відділом у справах сім'ї та молоді відповідної держадміністрації, службою дільничних інспекторів міліції та кримінальною міліцією у справах неповнолітніх органу внутрішніх справ. Усна заява викладається заявником і записується посадовою особою відповідного органу, а письмова – надсилається поштою або подається особисто, або передається через іншу особу. У заяві зазначається прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання постраждалого від насильства в сім'ї або члена сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства, а також міститься інформація про те, ким вчинено насильство в сім'ї, час і місце його вчинення, умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, інші обставини вчинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення. Заява одразу після надходження до управління або відділу у справах сім'ї та молоді відповідної держадміністрації реєструється в журналі обліку заяв про вчинення насильства в сім'ї, а до служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах неповнолітніх органу внутрішніх справ - у книзі обліку заяв про злочини та пригоди. Відмова у прийнятті та розгляді заяви не допускається.

Органи розглядають заяву не більше ніж протягом трьох днів. Якщо виникає потреба у перевірці викладених у заяві фактів та з'ясуванні додаткових обставин, заява розглядається не більше ніж протягом семи календарних днів. У разі коли заява стосується неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї, відповідна інформація подається службі у справах неповнолітніх та органу опіки і піклування.

Служба дільничних інспекторів міліції, кримінальна міліція у справах неповнолітніх органу внутрішніх справ інформує протягом

трьох днів про отримання заяви управління або відділ у справах сім'ї та молоді відповідної держадміністрації. Про отримання заяви, в якій міститься повідомлення про існування загрози життю і здоров'ю особи, негайно інформується відповідний орган внутрішніх справ (за спеціальною телефонною лінією 02) для вжиття заходів до припинення насильства або дій членів сім'ї, спрямованих на виконання реальної загрози його вчинення.

Під час розгляду заяви здійснюється відвідання постраждалого від насильства в сім'ї або особи, стосовно якої існує реальна загроза вчинення насильства, за місцем проживання представниками служби дільничних інспекторів міліції, управління або відділу у справах сім'ї та молоді, центру соціальних служб для молоді відповідної держадміністрації, а у разі отримання зазначеної інформації стосовно неповнолітнього - із залученням представників органу опіки та піклування, кримінальної міліції у справах неповнолітніх органу внутрішніх справ і служби у справах неповнолітніх.

Управління або відділ у справах сім'ї та молоді відповідної держадміністрації організовує надання постраждалим від насильства в сім'ї та членам сім'ї, стосовно яких існує реальна його загроза, психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, соціально-медичних, інформаційних та інших послуг, якими вони можуть скористатися через мережу центрів соціальних служб для молоді та їх спеціалізованих служб, а у разі потреби направляють їх до спеціалізованих установ для постраждалих від насильства в сім'ї (кризові центри, притулки, центри медико-соціальної реабілітації). Відомості про особисте життя та інша інформація, що міститься у заяві, не підлягають розголошенню [80].

Другий з них, це спільний наказ Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ України від 09.03.2004 № 3/235 "Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї", який визначає порядок взаємодії різних органів та структур, які своєю метою мають здійснення заходів по протидії насильству в сім'ї управліннями (відділами) у справах сім'ї та молоді, службами у справах неповнолітніх, центрами соціальних служб для молоді, службою дільничних інспекторів міліції та кримінальною міліцією у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ [167]. Взаємодія полягає в координації діяльності всіх служб

Це свідчить про те, що робота у цьому напрямку відповідних органів продовжується та все більше активізується, однак використовуючи лише відповідні спеціальні заходи по протидії насильству в сім'ї недостатньо для ефективної протидії цьому антисоціальному явищу, а задля цього вкрай важливим фактором стає взаємодія з іншими підрозділами органів внутрішніх справ.

Ефективність діяльності оперативних підрозділів щодо попередження, припинення та розкриття злочинів, отримання інформації щодо фактів вчинення насильства в сім'ї залежатиме від рівня підготовленості та вміння отримати необхідну інформацію від особи, яка володіє інформацією щодо вчинення злочинів. Співробітники підрозділів карного розшуку та по боротьбі з незаконним обігом наркотиків при отриманні інформації про факти насильства в сім'ї, про осіб, які їх вчиняють або схильні до вчинення таких діянь невідкладно доповідають про це рапортами керівництву ОВС. Керівник ОВС такі рапорти передає в службу ДІМ або КМСН для перевірки інформації і прийняття заходів профілактичного або адміністративного впливу.

Однак усіх цих зусиль не достатньо для належного забезпечення прав, свобод та інтересів громадян, ефективної протидії насильству в сім'ї. Тут усе залежатиме від взаємодії всіх ланок служб і підрозділів органів внутрішніх справ. Надалі необхідно розглянути правові норми, які регулюють процес взаємодії, а також форми взаємодії щодо діяльності органів внутрішніх справ, до них належать:

- 1) норми, які встановлюють загальні організаційні основи взаємодії суб'єктів правоохоронної діяльності;
- 2) норми права, які вказують на суб'єктів взаємодії, визначають їх повноваження, форми і методи сумісної діяльності;
- 3) норми, які регулюють порядок взаємодії між підрозділами органів внутрішніх справ.

Серед форм взаємодії варто виділити наступні:

- взаємний обмін інформацією про осіб, що вчиняють в сфері сімейно-побутових відносин насильство в сім'ї та потерпілих від такого насильства;
- спільний аналіз обстановки в цій сфері діяльності;
- здійснення попереджувальних заходів спільними зусиллями;
- спільна підготовка і проведення нарад та інших організаційних заходів;
- спільне внесення пропозицій керівникам галузей і відомств, а

йому працівниками відповідних служб виноситься офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї. Про винесення офіційного попередження така особа повідомляється під розписку.

Особі, яка вчинила насильство в сім'ї після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, відповідними службами за погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесено захисний припис.

Принципово новим юридичним поняттям для України є захисний припис. Він являє собою запобіжний захід і не є ані покаранням, ані іншим видом юридичної відповідальності. Захисним приписом особі, щодо якої воно винесено, може бути заборонено здійснювати певні дії щодо жертви насильства в сім'ї, а саме: чинити будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування у відношенні до інших членів сім'ї; одержувати інформацію про місце, перебування жертви насильства в сім'ї; розшукувати жертву насильства в сім'ї, якщо жертва насильства в сім'ї за власним бажанням знаходиться у місці, невідомому особі, який вчинив насильство в сім'ї; відвідувати жертву насильства в сім'ї, якщо вона тимчасово знаходиться не по місцю спільного проживання членів сім'ї; вести телефонні переговори з жертвою насильства в сім'ї. Захисний припис виноситься до осудної особи, що на момент його винесення досягла 16-річного віку на строк до 30 діб з дня його узгодження з прокурором. Питання про винесення захисного припису не розглядається у випадках, коли жертва насильства в сім'ї офіційно попереджалась про неприпустимість віктимної поведінки. Захисний припис не підлягає погодженню в разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину [167].

Для повноти реальної картини здійснення спеціальних заходів по протидії насильству в сім'ї відповідними органами треба додати деякі статистичні дані, так у минулому 2005 році було винесено 1477 офіційних попереджень особам, які скоюють насильство в сім'ї, та 89 захисних приписів. За вчинення насильства в сім'ї та порушення захисних приписів до адміністративної відповідальності за ст. 173² КУпАП притягнуто майже в 1,5 рази більше осіб ніж у минулому році (4824 проти 3369). За всіма матеріалами про вчинення насильства в сім'ї відповідна інформація направляється до відділів сім'ї та молоді райдержадміністрації.

та відділів, які своєю метою мають протидію насильству в сім'ї, розгляд заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї, обмін інформацією про осіб схильних до вчинення насильства в сім'ї та вжиття до них спеціальних заходів по протидії насильству в сім'ї.

За результатами перевірки заяви (повідомлення) виноситься офіційні попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та ставлять на профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї. Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї виноситься члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, працівниками служби дільничних інспекторів міліції або кримінальної міліції у справах неповнолітніх, за місцем проживання особи, яка вчинила насильство в сім'ї, або у службових приміщеннях на дільниці чи органів внутрішніх справ, про що йому повідомляється під розписку.

Особі, яка вчинила насильство в сім'ї, після отримання офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, дільничним інспектором міліції або працівником кримінальної міліції у справах неповнолітніх за погодженням з начальником відповідного органу внутрішніх справ і прокурором може бути винесений захисний припис. У захисному приписі зазначається, назва населеного пункту; посада, звання, прізвище, ініціали особи, яка виносить захисний припис на підставі закону України "Про попередження насильства в сім'ї"; прізвище, ініціали особи, щодо якої виноситься захисний припис; дії, які заборонено вчиняти особі, щодо якої винесено захисний припис; на який строк винесено захисний припис; дата та підписи відповідних осіб.

Захисний припис не підлягає погодженню в разі наявності в діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину. У разі відмови особи від підписання зазначених документів у них робиться відповідний запис у присутності свідків чи потерпілих (за наявності таких). На погодження захисного припису начальнику органу внутрішніх справ та прокурору подаються офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, заява (інформація) про вчинення насильства в сім'ї та інші матеріали, які характеризують особу правопорушника. Обмеження встановлюються строком до 30 діб з дня погодження захисного припису з прокурором [167].

Таким чином, розглянувши та проаналізувавши законодавство різних країн та України по протидії насильству в сім'ї, ми дійшли наступних висновків:

Закони про боротьбу з насильством проти жінок і насильством в

сім'ї Еквадору, Білл про насильство в сім'ї Гаяни та Великобританії, та законодавство США заслуговують дуже серйозної уваги, оскільки лише ці закони визначають вичерпний перелік відносин, на які поширюється їх дія, запропоновують широкий порядок розгляду та подання скарг на насильство в сім'ї та застосовується ув'язнення на відповідні строки за вчинення насильства в сім'ї, вони є найдосконалішими, з самого початку визначали свою специфічну мету, не забуваючи водночас і про внутрішньосімейне насильство.

Відносно законодавства по протидії насильству в сім'ї України, то воно потребує дуже серйозного вдосконалення, так доцільно було б внести деякі пропозиції щодо його вдосконалення. На наш погляд, необхідно доповнити ст. 1 закону України "Про попередження насильства в сім'ї" поняттям "протидія насильству в сім'ї - це комплекс соціальних та спеціальних заходів, спрямованих на припинення насильства в сім'ї, недопущення їх у майбутньому, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства в сім'ї", адже від цього залежить, які засоби будуть використовувати у своїй діяльності органи, на яких покладено здійснення заходів по протидії насильству в сім'ї.

Закон України "Про попередження насильства в сім'ї" визначає досить вузьке коло відносин, які стосуються сім'ї, та не виходять за межі сімейних відносин, тому треба розширити це коло, зокрема, не тільки членами сім'ї, а й колишніми чоловіком та дружиною, що проживають разом чи проживали разом, тими, що за взаємною згодою мають або мали інтимні стосунки, мають спільних дітей.

Достатньо серйозним недоліком у законі України "Про попередження насильства в сім'ї" є те, що існує досить вузьке коло суб'єктів, на які покладається здійснення заходів по протидії насильству в сім'ї, зокрема необхідно доповнити ст. 3 цього закону органами прокуратури та органами суду, визначити їх права та обов'язки, заходи щодо протидії насильству в сім'ї, які займаються протидією насильству в сім'ї та вживають відповідні спеціальні заходи.

Необхідно доповнити ст. 4 закону України "Про попередження насильства в сім'ї" ще однією підставою для вжиття заходів по протидії насильству в сім'ї, так у разі систематичної (трьох і більше випадків) віктимної поведінки члена сім'ї, внаслідок якої створюється ситуація, що може призвести до вчинення насильства в сім'ї.

Достатньо серйозним недоліком у законі України "Про попередження насильства в сім'ї" є відсутність розділу, який би визначав

злочину;

2) у разі систематичної (трьох і більше випадків) віктимної поведінки члена сім'ї, внаслідок якої створюється ситуація, що може призвести до вчинення насильства в сім'ї, даному члену сім'ї виноситися офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї, про що йому повідомляється під розписку.

3) у разі вчинення особою насильства в сім'ї, після отримання нею офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, щодо цієї особи у випадках і в порядку, передбачених цим законом, може бути винесено захисний припис [5].

Офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї виноситися члену сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, відповідними службами, про що йому повідомляється під розписку. Офіційне попередження може бути винесено осудній особі, яка на момент його винесення досягла 16-річного віку.

Підставами для винесення офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї може бути:

- особиста заява про допомогу члена сім'ї, який потерпів від фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства в сім'ї;

- висловлене жертвою насильства в сім'ї або членом сім'ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення такого насильства, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім'ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від них особисто;

- отримання повідомлення про застосування насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї безпосередньо від цього неповнолітнього чи недієздатного члена сім'ї або від органів та установ, на які покладається здійснення заходів з попередження та протидії насильству в сім'ї;

- отримання інформації про реальну загрозу вчинення насильства в сім'ї за інших обставин (публікації в засобах масової інформації, колективні звернення громадян, керівників організацій, підприємств, судів, навчальних закладів, органів громадського самоврядування тощо) [5].

У випадках, коли один із членів сім'ї своєю поведінкою систематично (три рази й більше) провокує вчинення насильства в сім'ї і тим самим створює ситуацію, що може призвести до його вчинення,

рішують наступні питання щодо попередження, припинення та протидії насильству в сім'ї.

Отримавши інформацію про вчинення насильства в сім'ї або його реальну загрозу, служби встановлюють чи є отримана інформація правдивою та з яких джерел вона поступила. У випадку, якщо ця інформація дійсно є правдивою та потребує вирішення, відповідні служби вживають заходів щодо вирішення цієї проблеми, а саме:

1) проводять бесіду з особами, з виїздом на місце вчинення насильства в сім'ї чи на робочому місці з особами, які пов'язані з вчиненням насильства в сім'ї або його реальної загрози, зокрема беруть пояснення у потерпілих від насильства в сім'ї, встановлюють, ким вчинено насильство в сім'ї, місце його вчинення, умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування, встановлюють, чи є свідки вчинення насильства в сім'ї, перебував правопорушник у алкогольному чи наркотичному сп'янінні під час вчинення насильства в сім'ї та інші обставини;

2) установлюють, чи притягувався правопорушник раніше до кримінальної, адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, чи перебуває правопорушник на профілактичному обліку, чи перебуває правопорушник на психоневрологічному обліку та інші обставини. Обов'язковим є відвідування потерпілих від насильства в сім'ї або особи, стосовно якої існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї, за місцем проживання.

Заява одразу після надходження до відповідних служб реєструється у книзі обліку заяв про злочини та пригоди. Відмова у прийнятті та розгляді заяви не допускається. Служби розглядають заяву не більше ніж протягом трьох днів. Після розгляду заяви про вчинення насильства в сім'ї службами приймаються відповідні заходи щодо протидії насильству в сім'ї та недопущення подібних вчинків у майбутньому. Отже, служба кримінальної міліції у справах неповнолітніх має у своєму розпорядженні все необхідне для того, щоб ефективно протидіяти насильству в сім'ї.

Окрему увагу необхідно приділити спеціальним заходам, які використовують у своїй діяльності служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах неповнолітніх щодо протидії насильству в сім'ї. Так, у розділі III закону України "Про попередження насильства в сім'ї" вказані спеціальні заходи, такі як:

1) винесення офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, за умови відсутності в його діях ознак

комплекс відповідних заходів щодо оскарження винесених службами дільничних інспекторів та кримінальної міліції у справах неповнолітніх офіційних попереджень про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї та захисних приписів. Це необхідно для того, щоб людина, щодо якої було неправомірно винесено офіційне попередження або захисний припис могла оскаржити ці дії начальнику цієї служби або звернутися до суду за захистом своїх законних прав та інтересів.

1.3. Особливості форм і методів протидії насильству в сім'ї

Значну шкоду нашому суспільству завдають правопорушення і злочини у сфері сімейно-побутових відносин, які впливають на розвиток сімейних гармонійних відносин, справляючи психотравмуючий та деморалізуючий вплив на дітей, які ростуть разом із батьками, а це у свою чергу покладає на державу та її органів необхідність вжиття більш ефективних заходів, форм та методів щодо попередження, виявлення та припинення насильства в сім'ї.

Органи виконавчої влади, місцевого самоврядування та правоохоронні органи, виконуючи свої функції та діючи у межах своєї компетенції, використовують систему різноманітних форм та методів діяльності, з використанням яких багато в чому залежатиме ефективність протидії насильству в сім'ї.

Оскільки діяльність відповідних органів здійснюється в різноманітних сферах соціальних систем, кожна з яких має певну специфіку, це й зумовлює існування різних видів форм діяльності. Форма виражає спосіб існування та розвитку будь-якої системи. Слово "форма" має декілька значень та використовується в різноманітних сферах людської діяльності. Воно походить із латинської мови і має багато тлумачень, але нас цікавлять тільки деякі з них: 1) зовнішній вигляд, зовнішній обрис; 2) устрій, структура будь-чого, система організації [168, с. 947].

Незважаючи на те, що в юридичній літературі, приділено достатньо уваги дослідженню форм, але серед учених відсутнє єдине визначення поняття форм діяльності. В юридичній літературі часто вживаються такі поняття, як "форми управління", "форми державного управління", "форми управлінської діяльності", "форми адміністративної діяльності органів внутрішніх справ", "адміністратив-

но-правові форми”, “форми здійснення виконавчої влади”, “форми діяльності органів щодо здійснення функцій держави” тощо [162].

На наш погляд, всі ці поняття взаємопов’язані, оскільки мають єдину основу - управлінську діяльність відповідних органів та їх посадових осіб. У зв’язку з тим, що органи державного управління в широкому розумінні, включаючи не тільки органи виконавчої влади, а й державні органи інших гілок влади, здійснюють управлінську діяльність із метою вирішення поставлених перед ними завдань, слід погодитись з думкою І. П. Голосніченка, який зазначає, що “доцільним можна вважати насамперед визначення форм державної виконавчої влади, які у свою чергу вихідні від форм управління, але з відповідними особливостями” [172]. Тому найбільш ємним поняттям слід визнати “форми управління”.

В адміністративно-правовій літературі та теорії управління існують різні точки зору щодо визначення поняття форм управління. Так В.К. Колпаков, розглядаючи питання форми державного управління вважає, що кожен суб’єкт державного управління наділений відповідною компетенцією, яка, як правило, дає йому можливість вибирати в конкретних ситуаціях той чи інший варіант поведінки, варіант конкретних дій, тобто відбити зміст управлінської діяльності в тій формі, яка, на його думку, найбільш ефективна і найбільшою мірою відповідає державним інтересам [200]. Л. Коваль вважає, що види форм загалом відповідають класифікації форм державного управління в цілому [81]. А.С. Васильєв зазначає, що серед форм управління прийнято виділяти правові, тобто ті, використання яких тягне певні юридичні наслідки (видання актів управління, здійснення юридично значущих дій та укладання адміністративних договорів) і неправові (виконання організаційних дій і здійснення матеріально-технічних операцій) [195]. С.В. Ківалов визначає форму державного управління як зовнішній вияв конкретних дій, які здійснюються органами державного управління для реалізації поставлених перед ними завдань [104., с. 170]. А.Т. Комзюк вважає, що форма у загальнонауковому трактуванні завжди пов’язується з категорією “зміст”, тобто під формою розуміють той чи інший варіант зовнішнього вираження змісту [194., с. 17]. Ю. П. Битяк і В. В. Зуй, розглядаючи питання форми державного управління, зазначають, що це “зовнішнє вираження конкретних дій державного органу, його структурних підрозділів та посадових осіб (службовців), що використовуються в процесі державної виконавчої діяльності і спрямовані на реалізацію функцій управ-

льства.

У разі встановлення в діях особи, яка вчинила насильство в сім’ї, ознак злочину приймають рішення відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України, а у випадку встановлення ознак адміністративного правопорушення - відповідно до КУпАП. За результатами перевірки заяви або повідомлення виносять офіційні попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім’ї та ставлять на профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім’ї.

Основним напрямком діяльності служби кримінальної міліції у справах неповнолітніх є попередження, припинення злочинів, правопорушень, насильства в сім’ї та їх розкриття.

Служба кримінальної міліції у справах неповнолітніх проводить велику роботу по попередженню та припиненню злочинів, правопорушень, у тому числі насильства в сім’ї.

Служба кримінальної міліції у справах неповнолітніх щоквартально направляють до відповідного управління у справах сім’ї та молоді інформацію про: кількість звернень з питань вчинення насильства в сім’ї або реальну загрозу його вчинення; кількість осіб, які перебувають на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ; кількість осіб, яким винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім’ї, та кількість захисних приписів; кількість осіб, притягнутих до відповідальності (адміністративної та кримінальної) за вчинення насильства в сім’ї.

Відповідно до ст. 4 закону України “Про попередження насильства в сім’ї” підставами для вжиття заходів з попередження насильства в сім’ї є:

- 1) заява про допомогу жертві насильства в сім’ї або члена сім’ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім’ї;
- 2) висловлене жертвою насильства в сім’ї або членом сім’ї, стосовно якого існує реальна загроза вчинення насильства в сім’ї, бажання на вжиття заходів з попередження насильства в сім’ї у разі, якщо повідомлення або заява надійшли не від нього особисто.
- 3) отримання повідомлення про застосування насильства в сім’ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього чи недієздатного члена сім’ї [5].

При надходженні заяви чи повідомлення про вчинення насильства в сім’ї або реальну його загрозу до служби дільничних інспекторів міліції чи кримінальної міліції у справах неповнолітніх вони ви-

сім'ї, ставляться тільки після винесення їм працівником кримінальної міліції у справах неповнолітніх офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї. На осіб, які беруться на облік, заводяться алфавітні картки обліку та відповідні профілактичні справи. Працівниками кримінальної міліції у справах неповнолітніх справи заводяться у випадках, коли жертва або особа, що вчинила насильство в сім'ї, не досягла 18-річного віку.

Осіб, які вчинили насильство в сім'ї і перебувають на профілактичному обліку, знімають з цього обліку у разі:

- закінчення строку перебування на профілактичному обліку - один рік після останнього факту вчинення насильства в сім'ї;
- винесення вироку суду про притягнення члена сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, до кримінальної відповідальності у вигляді позбавлення волі;
- тривалості (понад один рік) відсутності за місцем проживання;
- смерті такої особи [79].

Кримінальна міліція у справах неповнолітніх розглядає у межах своєї компетенції заяви або повідомлення про випадки вчинення насильства в сім'ї, жорстокого поводження стосовно неповнолітнього та в межах компетенції вживають заходи щодо захисту прав дитини. Вони приймають та розглядають заяви або повідомлення про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення відповідно до Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 № 616 та нормативно-правових актів МВС України [80].

При отриманні заяви або повідомлення чи іншої інформації про факт вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення кримінальна міліція у справах неповнолітніх вживає передбачених законом заходів щодо протидії насильству в сім'ї. При отриманні заяви про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення протягом трьох днів інформує відповідне управління у справах сім'ї та молоді державної адміністрації, а у випадках учинення насильства в сім'ї або реальної загрози його вчинення стосовно неповнолітнього – ще й службу у справах неповнолітніх державної адміністрації. Щоквартально направляє до відповідного управління у справах сім'ї та молоді інформацію про кількість звернень з питань вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення стосовно неповнолітніх та кількість сімей, у яких діти зазнали наси-

ління” [169, с. 91]. В. В. Богуцький під формою управлінської діяльності розуміє зовнішній вираз конкретних дій, які здійснюються з метою і в процесі виконавчої та розпорядчої діяльності [170, с. 1]. Г. П. Бондаренко визначив форми державного управління як “зовнішнє вираження змісту, межі конкретних управлінських дій, які: здійснюються безперервно органами державного управління, службовцями їх апарату” [171, с. 164]. Заслуговує на увагу думка І. П. Голосніченка, який під формою управління розуміє управлінські дії, які мають зовнішній вираз [172, с. 103]. М. І. Єропкін запропонував визначити форми управлінської діяльності як організаційно-правовий вираз конкретних однорідних дій апарату державного управління, які здійснюються з метою практичного виконання поставлених перед ним завдань [173, с. 55]. Л. В. Коваль наводив таке визначення форм державного управління: “Будь-яке зовнішнє вираження однорідних дій державного органу, його структурних підрозділів та службових осіб, які здійснюються з метою реалізації функцій управління” [174, с. 66]. Ю. М. Козлов дає наступне визначення формам управління: це “зовнішнє вираження дій виконавчого органу (посадової особи), які здійснюються в межах їх компетенції та викликають певні наслідки” [177, с. 234]. Д. М. Овсянко сформулював форми управління як “зовнішнє вираження дій органу виконавчої влади або його посадових осіб, які здійснюються в межах своєї компетенції” [175, с. 108]. У той же час В. С. Пронін зазначив, що “зовнішнє вираження управлінських дій, які здійснюються органом управління щодо реалізації поставлених перед ним завдань, отримало назву форм управління” [176, с. 59]. А. П. Коренєв вважає, що форма є об’єктивне вираження сутності діяльності органів і посадових осіб, що здійснюють управління [178]. Солідна теоретична розробка розглянутої проблеми міститься в монографії польського адміністративіста професора Старосьцяка [178].

Таким чином, на базі вищезазначених позицій науковців, які намагалися сформулювати поняття форми управлінської діяльності, необхідно розподілити їх на дві групи. До першої слід віднести думки І. П. Голосніченка, Г. П. Бондаренка, В. С. Проніна та інших, які під формами управління в загальному вигляді розуміють зовнішній вигляд управлінських дій. До другої, найбільш численної групи, можна віднести погляди Л. В. Ковалю, Д. М. Овсянка, Ю. М. Козлова та інших, які форми управлінської діяльності визначають як зовнішній вираз однорідних дій. При цьому, як бачимо, в обох випад-

ках форми управлінської діяльності пов'язані із здійсненням управлінських або конкретних однорідних дій. Звичайно, що за своєю сутністю обидва підходи правильні, оскільки серед інших значень слово “форма” має значення зовнішнього вигляду будь-чого, а тому, якщо вона знаходить свій прояв через виконання певних дій, то необхідно зробити висновок, що в схематичному вигляді форми управлінської діяльності можна уявити як сукупність дій, які мають зовнішній вираз [162].

Ми згодні з позиціями тих авторів, які розуміють конкретно однорідні дії як такі, що мають управлінський характер та спрямовані на реалізацію своїх повноважень у сфері управління.

Отже, серед багатьох форм протидії насильству в сім'ї як антисоціальному та суспільно небезпечному явищу можна виділити найбільш вагомі, так:

- роз'яснювальна робота серед населення;
- правова пропаганда;
- організаційна допомога з боку органів виконавчої влади громадським формуванням з попередження та протидії насильству в сім'ї;
- проведення різного роду зборів, семінарів, нарад, конференцій по проблемі насильства в сім'ї;
- взаємодія органів внутрішніх справ з іншими службами ОВС;
- взаємодія ОВС з засобами масової інформації;
- взаємодія ОВС з керівниками підприємств, установ, організацій;
- взаємодія ОВС з навчальними закладами;
- взаємодія ОВС з громадськістю, неурядовими жіночими організаціями тощо.

Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування у своїй повсякденній роботі повинні проводити роз'яснювальну та виховну роботу з населенням по протидії насильству в сім'ї, та мають розуміти, що саме населення відіграє важливу роль у протидії цьому небезпечному явищу. Однак на відміну від інших держав, де більше половини всіх вчинених злочинів та правопорушень у сфері сімейно-побутових відносин викриваються за допомогою населення, у нашій державі населення не достатньо інформується про наявність їх прав у випадку вчинення злочину чи правопорушення відносно нього або його близьких, насильства в сім'ї. Після прийняття закону України “Про попередження насильства в сім'ї” в 2001 р. набуває

шень неповнолітніми, насильства в сім'ї, вживання в межах своєї компетенції заходів до їх усунення, вносять подання з цих питань до органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, установ, підприємств та організацій;

- участь у правовому вихованні неповнолітніх;
- виявлення дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, насильство, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво;
- виявлення злочинів які вчинені неповнолітніми, вживання з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством;
- виявлення, ведення обліку осіб, які втягують неповнолітніх в антигромадську діяльність;
- вживання заходів щодо своєчасного виявлення дітей, над якими вчинено насильство в сім'ї або існує загроза його вчинення.
- ведення загального обліку дітей, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення, та сімей, у яких діти зазнали насильства.
- надання необхідної допомоги дитині, яка зазнала насильства в сім'ї, а у разі загрози його вчинення вживають заходів щодо попередження насильства у відношенні до дитини.
- вживання невідкладних заходів до ліквідації наслідків і загрози неправомірних дій щодо дитини. У разі потреби прокуратура разом з кримінальною міліцією у справах неповнолітніх вирішують питання про тимчасове вилучення дитини з сім'ї, де вона зазнала насильства або де існує реальна загроза його вчинення, та подальше її влаштування;
- проведення профілактичної та роз'яснювальної роботи в сім'ях, особами, що їх замінюють, та іншими членами сімей, де існують випадки вчинення насильства або існує реальна загроза його вчинення, повідомляють членів сім'ї про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися, передбачену законодавством відповідальність;
- перевірка отриманої інформації про вчинення насильства стосовно неповнолітніх або реальну його загрозу (проведення зустрічей з дитиною, членами сім'ї, працівниками закладу освіти, де навчаються чи виховуються діти, сусідами тощо), проведення обстеження житлово-побутових умов сім'ї [79].

На профілактичний облік члени сім'ї, які вчинили насильство в

Діяльність служби кримінальної міліції у справах неповнолітніх здійснюється відповідно до принципів законності; застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів коли вичерпано всі інші заходи впливу на поведінку неповнолітніх; гласності, тобто систематичного інформування про стан правопорушень серед неповнолітніх, служб у справах неповнолітніх і спеціальних установ для неповнолітніх у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації; збереження таємниці про неповнолітніх, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики; неприпустимості приниження честі і гідності неповнолітніх, жорстокого поводження з ними.

Основними напрямками діяльності служби кримінальної міліції у справах неповнолітніх є заходи, спрямовані на виявлення осіб, які схильні до вчинення насильства в сім'ї, їх взяття на профілактичний облік, здійснення контролю і проведення профілактичної роботи з ними, розглядання у межах своєї компетенції заяв і повідомлень про правопорушення, вчинені неповнолітніми, попередження та припинення злочинів скоєними неповнолітніми, насильства в сім'ї, їх розкриття [196].

Злочинна поведінка неповнолітніх має свою специфіку, зумовлену особливостями фізичного, психічного і морального розвитку молодих людей, їх соціальною незрілістю. Ці та інші особливості спричиняють те, що підлітки порівняно легко потрапляють у конфліктні ситуації, що, як правило, завершуються вчиненням насильства.

Практика переконує також у тому, що злочинна поведінка неповнолітніх носить переважно ситуаційний характер. Вона безпосередньо пов'язана, насамперед, із станом і рівнем сімейного виховання, умовами і способом життя сім'ї. Внутрісімейна атмосфера неблагополуччя, у яких би формах вона не виявлялася (егоїзм, цинізм, жадібність, жорстокість, пристрасть до спиртних напоїв, конфлікти тощо), негативно позначається на формуванні особистості підлітка. Дослідження переконують, що найбільш вагомою причиною різного роду аморальних вчинків підлітків виступає насамперед неблагополучна обстановка та насильство в сім'ї.

Виявляючи осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, кримінальна міліція у справах неповнолітніх використовує такі заходи:

- виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопору-

важливим усвідомленість, інформованість та роз'яснення органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та недержавними організаціями прав та обов'язків людини у випадку вчинення проти нього насильницьких дій або щодо його близьких та родичів. Сьогодні проблема насильства в сім'ї досі залишається приватною справою життя кожної окремої людини. Однак ми маємо стверджувати, що з прийняттям спеціального закону та ратифікацією міжнародно-правових актів відносно насильства в сім'ї ця проблема стала більш відкритою та почала обговорюватися на державному рівні.

Необхідно приділяти увагу усуненню або обмеженню дії криміногенних факторів шляхом формування у населенні моральної позиції, орієнтованої на базові загальнолюдські цінності: заходи, що формують у громадській думці нетерпимість до злочинів та інших правопорушень, насильства в сім'ї, підвищення загальної, побутової, правової культури населення. Особливої уваги потребує молодь, яка в силу недостатньої сформованості світогляду і навичок життєдіяльності, різкої зміни ідеологічних цінностей у суспільстві дуже схильна до негативних впливів, імітації протиправним варіантам поведінки. Одним із важливих напрямків роз'яснювальної роботи серед населення є постійна послідовна робота з особами схильними до пияцтва та наркоманії, тому що значна кількість злочинів та правопорушень, насильства в сім'ї скоюються наркоманами або у стані алкогольного сп'яніння, що завдає непоправної шкоди сім'ї та суспільству в цілому.

Особливе значення для протидії насильству в сім'ї набуває правове виховання, правова агітація та правова пропаганда. Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування, здійснюють роз'яснення положень чинного законодавства по протидії насильству в сім'ї; формують у громадян України звички громадського осудження протиправної поведінки (вчинення насильства в сім'ї); правове виховання громадян за місцем роботи, молоді у навчальних закладах; проведення зустрічей керівництва органів внутрішніх справ з громадськістю за місцем навчання та роботи.

Важливим є також і допомога громадським формуванням по протидії насильству в сім'ї. Органам виконавчої влади необхідно постійно здійснювати організаційну, технічну та інформаційну допомогу громадським формуванням для забезпечення ефективного протистояння цій загальнопоширеній та небезпечній проблемі у нашій державі. Усе це повинно підвищувати рівень правової свідомості,

правової культури населення як у цілому, так і окремих громадян, поважного ставлення до чинного законодавства, та допомоги органам внутрішніх справ з боку громадян та населення по протидії насильству в сім'ї.

Важливою формою протидії насильству в сім'ї є проведення різних зборів, обговорення на семінарах, нарадах та конференціях питань з проблеми насильства в сім'ї. Насильство в сім'ї розглядається з різних сторін, тобто юридичної, педагогічної, соціальної, але все ще існує багато не вирішених питань, які потребують додаткового глибокого вивчення та дослідження, і в першу чергу, організація протидії насильству в сім'ї. Багато науковців розглядають проблему насильства в сім'ї на різного роду засіданнях, починаючи зі зборів до обговорення на державному рівні.

З 2001 р. з прийняттям спеціального закону по запобіганню насильству в сім'ї в Україні почали обговорювати та досліджувати насильство в сім'ї у зовсім протилежному напрямку. У нашій державі постійно стали проводитися різні збори, наприклад засідання круглого столу, в якому можуть брати участь і громадяни інших держав, які досліджують дану проблему та надають необхідну інформацію щодо протидії насильству в сім'ї. У 2002 р. в Одеському юридичному інституті НУВС відбулось засідання круглого столу за участю співробітників Мічиганського університету кримінальної поліції та організації "Проект Гармонія", на якому обговорювались проблеми ефективного протистояння та боротьби з насильством в сім'ї; пошук ефективних форм та методів по протидії насильству в сім'ї.

Постійно йде обговорення та виконується робота з пошуку ефективних засобів протидії насильству в сім'ї на семінарах у різних містах нашої держави. Багато таких семінарів проводилися в м. Київ за сприянням неурядових жіночих організацій, які висвітлювали проблему насильства в сім'ї та надавали необхідні пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, зокрема використовуючи досвід інших держав із протидії насильству в сім'ї. Постійно проводяться науково-практичні семінари з питань запобігання насильству в сім'ї, де обговорюються питання практичного застосування форм, методів та заходів протидії насильству в сім'ї.

Велика увага до проблеми насильства в сім'ї приділяється навчальними закладами та різними організаціями, установами, які проводять міжнародні науково-практичні конференції з питань запобіган-

об'єктивність складених ним документів і відомостей.

Основні завдання, права та обов'язки громадських помічників дільничних інспекторів міліції в сільській місцевості:

- захищати честь і гідність громадян, їх законні інтереси, права і свободи від протиправних посягань.

- надавати допомогу дільничним інспекторам міліції в забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, профілактиці правопорушень в сільській місцевості.

- сприяти дільничним інспекторам міліції у виявленні і розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті майна сільськогосподарських товариств, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху.

- уживати заходів до надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень.

Громадський помічник дільничного інспектора міліції має право:

- вимагати від громадян та службових осіб неухильного дотримання громадського порядку і негайного припинення правопорушень.

- доставляти до органу внутрішніх справ, у службові приміщення дільничного інспектора міліції, виконавчого органу селищної (сільської) ради або громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили адміністративне правопорушення, з метою його припинення, якщо вичерпано інші заходи впливу, установлення особи порушника, складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим.

- проводити індивідуально-профілактичну роботу з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів та тими, хто є на профілактичних обліках органів внутрішніх справ;

- складати протоколи про адміністративні правопорушення;

- виконувати інші службові доручення дільничних інспекторів міліції.

Використовуючи різні форми та методи протидії насильству в сім'ї, допомогу інших правоохоронних служб, взаємодію з іншими установами та організаціями, позаштатних співробітників, громадських помічників, служба дільничних інспекторів міліції повинна більш ефективно та всебічно боротися з усіма проявами антисуспільного та суспільно небезпечного явища насильства в сім'ї.

а також за можливістю вживають заходів щодо їх запобігання, якщо це не загрожує їх життю;

- неухильно дотримуються законності, тактовності і ввічливості у поведженні з громадянами;

- вживають заходів щодо припинення правопорушень, насильства в сім'ї [78].

З метою налагодження співпраці з населенням, залучення громадян до профілактики правопорушень, боротьби із злочинністю, насильства в сім'ї, сприяння в запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, насильства в сім'ї, надання дієвої допомоги дільничним інспекторам міліції у виконанні покладених на них обов'язків із забезпечення правопорядку в сільській місцевості відповідно до наказу МВС України "Про Затвердження Положення про громадського помічника в сільській місцевості" від 25.07.2005 № 595 дільничні інспектори міліції мають право залучати громадян, за їх згодою, для надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку, громадської безпеки, запобіганні адміністративним правопорушенням і злочинам, насильства в сім'ї [197].

Громадськими помічниками дільничних інспекторів міліції в сільській місцевості можуть бути запропоновані на сходах громадян лише члени громадських формувань з охорони громадського порядку, які позитивно характеризуються за місцем роботи, навчання та проживання, здатні за своїми діловими і моральними якостями виконувати поставлені перед ними завдання, виявили бажання до співпраці з органами внутрішніх справ та рекомендовані загальними зборами громадських формувань. Кількість громадських помічників дільничного інспектора міліції визначається наявністю сільських рад, з розрахунку один – два громадські помічники дільничних інспекторів міліції на кожну сільську раду.

Керівництво роботою громадських помічників дільничних інспекторів міліції здійснюють дільничні інспектори міліції, за якими вони закріплені, що полягає в плануванні роботи, наданні громадським помічникам дільничних інспекторів міліції конкретних доручень, навчанні методики та тактики охорони громадського порядку, запобіганні й розкритті злочинів, а також у проведенні відповідної виховної роботи з ними. Дільничний інспектор міліції постійно контролює роботу громадського помічника дільничного інспектора міліції, його дії при виконанні доручення, перевіряє якість, повноту та

ня та протидії насильству в суспільстві, які присвячуються аналізу широкого спектру питань щодо запобігання та протидії насильницькій злочинності, подолання насильства в сім'ї та молодіжному середовищі, а також розкривається роль органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадських організацій у цій сфері.

Обговорення та дослідження насильства в сім'ї на різного роду семінарах або конференціях безумовно сприяє протистоянню насильству, однак вирішальний фактор ефективності протистояння цьому явищу залежить від взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з іншими органами, засобами масової інформації, керівниками підприємств, установ, організацій, навчальними закладами, громадськістю, неурядовими жіночими організаціями та іншими. В організації інформаційної та виховної роботи велику роль відіграє центр громадських зв'язків який забезпечує виконання завдань щодо організації взаємодії із засобами масової інформації, трудовими колективами, населенням, громадськими організаціями з метою протидії правопорушенням, насильству в сім'ї, забезпечення громадського порядку, інформування про заходи ОВС по протидії насильству в сім'ї.

Органи внутрішніх справ взаємодіють з іншими службами ОВС по протидії насильству в сім'ї, зокрема існує тісний зв'язок між службою карного розшуку, дільничними інспекторами міліції, кримінальною міліцією в справах неповнолітніх та центром громадських зв'язків, які збирають необхідну інформацію та висвітлюють через засоби масової інформації, телебачення, відомчі та інші друковані ЗМІ діяльність правоохоронних органів по протидії насильству в сім'ї.

Органи внутрішніх справ постійно взаємодіють з керівниками підприємств, установ, організацій та громадськістю по проблемі насильства в сім'ї та отримують інформацію, на основі якої здійснюється глибокий і всебічний аналіз насильницької злочинності, вчинення насильства в сім'ї.

Особлива увага органами внутрішніх справ приділяється навчальним закладам МВС, які займаються вивченням проблеми насильства в сім'ї. Навчальні заклади постійно підтримують зв'язок із практичними органами та впроваджують результати науково-дослідних робіт із тематики протидії насильству в сім'ї у практичну діяльність органів внутрішніх справ.

Вкрай важлива для органів внутрішніх справ співпраця та взає-

модія з громадськістю та неурядовими жіночими організаціями, які мають певний досвід роботи та інформаційний матеріал. Вони прагнуть змінити ситуацію, щодо насильства в сім'ї, яке є повсякденністю, майже узаконеним, припустимим стандартом поведінки, коли воно отруює і заважає існуванню сім'ї та суспільству. Досвід, який мають неурядові жіночі організації, дозволяє проводити не тільки тренінги для правоохоронців, а й говорити про обмін досвідом, власними здобутками, методикою, що безумовно сприятиме ефективній протидії насильству в сім'ї.

Однак, для успішного виконання завдань, які поставлені перед відповідними органами по протидії насильству в сім'ї не достатньо лише використовувати різні форми діяльності, а й необхідно використання різних методів впливу.

У загальноприйнятому розумінні термін “метод” означає спосіб чи прийом здійснення чого-небудь. У словниках поняття “метод” і “спосіб” розглядаються як синоніми. Латинське слово “methodus” означає “прийом”, “спосіб”, “метод” [163]. Методи показують, як, яким чином посадові особи в процесі здійснення управлінської діяльності вирішують поставлені перед ними задачі. Інакше кажучи, методи визначають якісну сторону державного управління. Взагалі проблема методів досить дискусійна, немає єдиного погляду на цей елемент права. В.К. Колпаков зазначає, що під методами будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності [200]. С.В. Ківалов дає таке поняття методам: це способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів державного управління (посадових осіб) на підпорядковані їм об'єкти управління [104, с. 187]. А.Т. Комзюк розглядає методи будь-якої діяльності з точки зору співвідношення більш загальних понять – мети та засобів її досягнення [194, с. 18]. Професор Ю. М. Козлов, наприклад, вважає, що виявляються два принципово різні підходи до пізнання їхнього змісту: або кожна правова галузь крім предмета має свій власний метод, або всі галузі права використовують єдині правові засоби, закладені в самій природі права. Кращою уявляється друга позиція [177]. На думку А. П. Коренева, “методи дають відповідь на питання про те, як, яким способом найбільше раціонально можна досягти цілей управління” [178]. Наприклад, Д. М. Бахрах думає, що головні ознаки методу наступні: яке встановлюється юридичне положення сторін; з якими юридичними фактами

тивності оперативно-профілактичної роботи підрозділів міськ-, райоргану та поліпшення координації їх діяльності. Постійно взаємодіє з працівниками оперативних та слідчих підрозділів у попередженні, розкритті злочинів та правопорушень. Встановлює довірчі відносини з громадянами з метою отримання інформації, яку можна використовувати для здійснення заходів по попередженню та протидії насильству в сім'ї, розшуку осіб, які вчиняють насильство в сім'ї.

Завдяки цьому служба дільничних інспекторів отримує інформацію про факти насильства в сім'ї від позаштатних інспекторів міліції, під час здійснення подвірного обходу адміністративної дільниці; при розгляді заяв та скарг громадян; використовує статистичні дані чергової частини ОВС про виїзди нарядів на сімейно-побутові пригоди, матеріали суду про розірвання шлюбу.

Самостійно займається розкриттям очевидних злочинів, насильства в сім'ї невеликої та середньої тяжкості, а також бере активну участь у розкритті неочевидних злочинів, учинених на території, яку обслуговує. З метою розкриття злочину, адміністративного правопорушення, насильства в сім'ї перевіряє на причетність до його вчинення раніше судимих та інших осіб з антигромадською поведінкою, які мешкають на закріпленій дільниці. У своїй діяльності по попередженню та протидії насильству в сім'ї дільничні інспектори міліції широко використовують допомогу позаштатних дільничних інспекторів, представників громадськості та населення.

Згідно з п. 12.3. “Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України” позаштатні дільничні інспектори міліції на громадських засадах у вільний від роботи чи навчання час надають допомогу і сприяють дільничним інспекторам у здійсненні заходів щодо охорони громадського порядку, боротьби із злочинністю, насильством в сім'ї, профілактики правопорушень, у тому числі з боку осіб, які перебувають на обліку органів внутрішніх справ, вирішення інших завдань [78].

Згідно з п. 12.11. “Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України” позаштатні дільничні інспектори міліції виконують слідуючи завдання:

- надають допомогу працівникам органів внутрішніх справ у запобіганні злочинним посяганням та іншим антигромадським діям;
- негайно інформують правоохоронні органи про відомі їм факти підготовки чи вчинення злочинів, правопорушень, насильства в сім'ї,

кожного з яких входять певні дані, які стосуються кожного розділу окремо. Так, перший розділ це характеристика дільниці, до якого входять план дільниці, відомості, що характеризують дільницю, об'єкти дозвільної системи тощо. Другий розділ складають патрульно-постові наряди міліції та громадські формування, які беруть участь в охороні громадського порядку, профілактиці правопорушень і боротьбі із злочинністю, так наприклад, позаштатні працівники міліції. Третій розділ становить показники роботи дільничного інспектора, до якого входить облік злочинів, які були вчинені на дільниці та облік осіб, які проживають на дільниці і вчинили злочини. Останній розділ це відмітки про перевірку паспорта на дільницю.

Служба дільничних інспекторів міліції здійснює контроль і профілактичну роботу з такими категоріями осіб:

- звільненими з місць позбавлення волі, які відбували покарання за злочини, у тому числі насильство в сім'ї і в яких судимість не знято або не погашено у встановленому законом порядку;

- засудженими за вчинення злочинів, у тому числі насильство в сім'ї, виконання вироку щодо яких не пов'язано із позбавленням волі;

- які зловживають спиртними напоями і на ґрунті пияцтва систематично допускають правопорушення у сімейно-побутовій сфері;

- які вчиняють насильство в сім'ї після винесення їм офіційного застереження про неприпустимість протиправної поведінки [78].

Служба дільничних інспекторів контролює поведінку за місцем проживання і роботи осіб, що взяті на облік. При цьому особливу увагу звертає на тих, хто неодноразово був судимий або не став на шлях виправлення в місцях позбавлення волі і після звільнення веде антигромадський спосіб життя.

Проведення профілактичної роботи припиняється відносно осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, у випадку, якщо такі особи протягом року з моменту вчинення останнього правопорушення не допустили повторних правопорушень. Основним напрямком діяльності служби дільничних інспекторів міліції є попередження, припинення злочинів та адміністративних правопорушень, насильства в сім'ї та їх розкриття.

Служба дільничних інспекторів здійснює аналіз оперативної обстановки на адміністративній дільниці і вносить пропозиції керівництву міськ-, райоргану внутрішніх справ щодо підвищення ефек-

зв'язується виникнення, зміна, припинення правовідносин; як визначаються права й обов'язки суб'єктів правовідносин; і як вони захищаються. Метод характеризує волюву сторону регулятивних властивостей галузі [179]. “Для розуміння методу управління важливо підкреслити, - писав американський учений Дж. Гелбрейт, - що метод – це не фактична діяльність, а можливі її способи. Поняття “метод управління” повинне обов'язково включати момент альтернативності, пропонуючи можливість вибору засобу дій” [164].

В. М. Манохін, Ю. С. Адушкін, З. А. Багішаєв надають істотно відмінне від наведених, дещо “зауальоване” визначення методу. Під методом діяльності, на їхню думку, варто розуміти характер волевиявлення одного учасника діяльності щодо іншого учасника; наприклад, один учасник переконує іншого, рекомендує - у наявності метод переконання [161].

Виходячи з цього, під методами будь-якої діяльності слід розуміти способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності. Використовуючи цю теоретичну конструкцію, сформульовано визначення методів – це різні способи, прийоми та засоби цілеспрямованого, організуючого впливу суб'єктів управління на об'єкти, які віднесені до їх ведення [165].

Саме методи виражають змістовний бік управлінського впливу. Вони і є волею держави, конкретизованою відповідним управлінським органом у межах наданих йому юридично-владних повноважень. Тому методи, як правило, фіксуються в адміністративно-правових актах. Саме ці методи відіграють вирішальну роль у забезпеченні належного правового порядку, рівня державної дисципліни.

Методи численні та різноманітні, це пояснюється, по-перше, багатоманітністю усієї системи суб'єктів; по-друге, багатоманітністю функціонального призначення і змісту діяльності кожного із суб'єктів; по-третє, багатоманітністю об'єктів управлінського впливу.

Проте хоч би якими різноманітними в конкретних виявах вони не були, є особливості, характерні як для всієї системи методів, так і для окремих їх видів.

Особливості методів в цілому полягають у такому:

- 1) вони реалізуються у процесі державного управління;
- 2) вони виражають управлінський (упорядковуючий) вплив суб'єктів управління на об'єкти управління, становлять зміст цього

впливу і завжди мають своїм адресатом конкретний об'єкт (індивідуальний чи колективний);

3) у методах державного управління завжди міститься управлінська воля держави. Вони і є державно-владними приписами органів управління. В них виражаються повноваження юридично владного характеру, що належать цим органам;

4) вони використовуються суб'єктами державного управління як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції. Це означає, що юридична сила методів завжди знаходиться у межах повноважень того органу, який їх використовує;

5) методи, як і будь-який зміст, мають свою форму, своє зовнішнє вираження. Засобом зовнішнього вираження методів є форми державного управління [166].

Узагалі ж методи можна поділити на загальні та індивідуальні. Загальні спрямовані на досягнення цілей, які ставить перед собою сучасна Україна. Подібні заходи не ставлять перед собою спеціальну мету – боротьбу з правопорушеннями, однак вони складають основу індивідуальної профілактики, спрямованих на вирішення завдань, які ставить перед собою держава на сучасному етапі розвитку. Відповідні заходи формують економічні, ідеологічні та організаційні умови для застосування індивідуальних заходів профілактики. Загальна профілактика насильства в сім'ї уявляє собою діяльність по виявленню причин правопорушень і умов, що сприяють їх вчиненню, розробці і здійсненню заходів, направлених на усунення таких причин та умов. Необхідно підкреслити, що методи загальної профілактики класифікуються за суб'єктами та об'єктами цих заходів. За суб'єктом заходи загальної профілактики поділяються на загальні та спеціальні. Під загальними розуміються заходи, які приймаються органами та організаціями, для яких боротьба з правопорушеннями, насильством в сім'ї є лише одним напрямком діяльності. Спеціальні заходи проводяться спеціальними суб'єктами профілактики правопорушень, так оперативними підрозділами правоохоронних органів для ефективного виявлення причин та умов скоєння правопорушень.

До загальних методів організації протидії насильству в сім'ї органами виконавчої влади та місцевого самоврядування відносяться наступні:

1) видання нормативно-правових актів щодо правового регулювання попередження та протидії насильству в сім'ї;

2) організація проведення інформаційної та виховної роботи;

вводяться в алфавітному порядку, формуються в картотеку і зберігаються у старшого дільничного інспектора. Якщо на особу не заводиться справа, в журналі реєструється тільки алфавітна картка у двох примірниках, другий зберігається у дільничного інспектора міліції, який здійснює профілактичну роботу з особою. Якщо особа одночасно належить до декількох категорій правопорушників (раніше судимий за вчинення насильства в сім'ї, зловживання наркотичними засобами), про це вказується у картці окремо. Картки зберігаються до зняття з обліку особи, після чого ліквідуються. Про знищення карток робиться відмітка в журналі реєстрації. У разі переїзду профілактованої особи на нове місце проживання картка разом із справою надсилається до міськ-, райоргану за територіальністю [78].

Зняття з профілактичного обліку членів сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, проводиться органами, які брали особу на такий облік, якщо протягом року після останнього факту вчинення насильства в сім'ї особа жодного разу не вчинила насильства в сім'ї. Загальною підставою для зняття з профілактичного обліку всіх категорій правопорушників є смерть, засудження до позбавлення волі, переїзд особи на інше постійне місце проживання.

Дільничні інспектори міліції здійснюють контроль і проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами які вчиняють насильство в сім'ї та приймають своєчасні заходи профілактичного впливу з метою недопущення вчинення ними насильства в сім'ї.

Найважливішим організаційним засобом, який забезпечує одержання службою дільничних інспекторів міліції інформації, є паспорт на дільницю, який одночасно служить документом, де накопичується вся інформація про осіб, щодо яких здійснюється контроль і профілактична робота. Кожний дільничний інспектор міліції веде в установленому порядку паспорт на дільницю, у якому зосереджуються відомості, що характеризують соціально-економічні, демографічні та інші особливості дільниці, дані про стан, структуру й динаміку злочинності, організацію охорони громадського порядку, результати проведення профілактичних заходів, а також інша інформація, необхідна для виконання покладених на нього обов'язків.

Вищевказану інформацію дільничний інспектор одержує в ході роботи та вивчення закріпленої за ним дільниці, особистого спілкування з населенням, а також у підрозділах міськ-, райоргану внутрішніх справ, державних органах і громадських організаціях.

Зміст паспорта на дільницю складається з чотирьох розділів до

ту;

- матеріали суду та органів реєстрації актів громадянського стану про розірвання шлюбу по правопорушенням;

- вивчає кримінальні справи, що знаходяться у провадженні слідчих;

- матеріали громадських формувань щодо осіб, схильних до вчинення правопорушень [78].

Результативність діяльності служби дільничних інспекторів міліції щодо виявлення осіб, схильних до вчинення насильства в сім'ї, багато в чому залежить від того, наскільки добре налагоджена взаємодія зі співробітниками інших служб органів внутрішніх справ, з іншими суб'єктами: органами суду, прокуратури, установами по виконанню покарань, навчальними закладами, адміністраціями підприємств, військоматами, засобами масової інформації, громадськістю тощо.

Службою дільничних інспекторів міліції здійснюється велика робота щодо взяття на профілактичний облік та зняття з профілактичного обліку осіб які вчиняють насильство в сім'ї [5].

На осіб, які беруться на облік, заводяться алфавітні картки обліку особи, стосовно якої здійснюється профілактична робота та справи щодо профілактичної роботи стосовно громадян. Картки та справи реєструються у журналі реєстрації алфавітних карток та справ щодо профілактичної роботи стосовно громадян. Журнал реєструється в канцелярії міськ-, райоргану та зберігається у начальника відділу дільничних інспекторів міліції. справи заводяться на всі категорії правопорушників, за винятком осіб, які перебувають під адміністративним наглядом (ведуться справи нагляду), засуджених за вчинення насильства в сім'ї, виконання вироку щодо яких не пов'язано із позбавленням волі. У справі зосереджуються: мотивований рапорт щодо постановки особи на профілактичний облік, розглянутий керівництвом міськ-, райоргану та матеріали про допущені правопорушення особою, яка перебуває на обліку. Справа зберігається у дільничного інспектора міліції, який здійснює профілактичну роботу з особою, що перебуває на обліку відповідно до наказу МВС України "Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України" [78].

Алфавітна картка обліку заводиться на всі категорії осіб та реєструється в журналі реєстрації алфавітних карток та справ щодо профілактичної роботи стосовно громадян під одним номером. Картки розташо-

3) організація проведення наукової роботи.

Видання нормативно-правових актів є однією із найважливіших та вкрай необхідних заходів щодо ефективного протистояння вчиненню злочинів, правопорушень, насильству в сім'ї. На сьогодні, держава та її органи роблять усе можливе для того, щоб успішно виконувати завдання, які поставлені перед нею, як повноправного члена світового співтовариства, послідовно запроваджує в дію міжнародно-правові акти з прав і свобод людини, постійно підвищує ефективність роботи ОВС, у питаннях охорони громадського порядку, охорони прав, свобод та особистої безпеки людини, попередження, виявлення та припинення різних злочинів проти особи, насильства в сім'ї, керування силами та засобами, організації взаємодії з іншими правоохоронними органами, навчальними закладами, адміністраціями підприємств, військоматами, засобами масової інформації, громадськістю, вивчення передового досвіду по проблемі насильства в сім'ї. Дуже важливим кроком у становленні демократичної держави стало прийняття у листопаді 2001 р. спеціального закону України "Про попередження насильства в сім'ї" який визначає правові, організаційні основи та спеціальні заходи спрямовані на усунення причин та умов, які сприяють вчиненню насильства в сім'ї. Особливого значення набувають інші нормативно-правові акти Конституція України, закон України "Про міліцію", КУпАП, КК, інші закони України, указ Президента України "Про положення про Міністерство внутрішніх справ України", указ Президента України "Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності", та інші підзаконні акти, міжнародні договори, ратифіковані Верховною Радою України, а також ратифіковані міжнародно-правові акти з попередження та протидії насильству в сім'ї, які складають нормативно-правову основу профілактики правопорушень органами внутрішніх справ, насильства в сім'ї, зокрема законом України "Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції" від 17 липня 1997 р. ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основних свобод, указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148 від 19 жовтня 1973 р. ратифікований Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, указом Президії Верховної Ради Української РСР № 3484-XI від 26 січня 1987 р. ратифікована Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів по-

водження і покарання, постановою Верховної Ради України № 789-ХІІ від 24 січня 1997 р. ратифікована Конвенція про права дитини.

У ст. 22 закону України “Про інформацію” проголошено: “Правова інформація - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення, боротьбу з ними, профілактику тощо” [63]. Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування відповідно до покладених на них завдань, організують забезпечення протидії правопорушенням, насильству в сім’ї, вносять центральним органам виконавчої влади, підприємствам, установам і організаціям подання щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства в сім’ї, організують проведення роз’яснювальної роботи з питань протидії насильству в сім’ї, та висвітлюють свою діяльність, зокрема по протидії насильству в сім’ї в засобах масової інформації. Для протидії насильства в сім’ї особливе значення має правова пропаганда та правове виховання громадян з метою недопущення вчинення насильницьких дій, особливо це стосується молоді, їх ставлення до положень чинного законодавства та виховання їх у процесі навчання у навчальних закладах.

На сьогодні одними з пріоритетних напрямків наукових досліджень вищих навчальних закладів МВС України є: захист прав, свобод, законних інтересів громадян України в процесі правоохоронної діяльності; проблеми взаєморозуміння ОВС з населенням; протидії насильству в сім’ї, попередження та розкриття злочинів, та інших правопорушень, що скоюються неповнолітніми. Це зумовлює створення в складі органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, відповідних підрозділів, які повинні займатися вивченням проблем правопорушень, насильства в сім’ї та впровадженням результатів проведеної науково-дослідної роботи у практичну діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Індивідуальний метод протидії насильству в сім’ї представляє собою складну, багатогранну діяльність, яка повинна проводитися планомірно, з належним обґрунтуванням застосування тих чи інших заходів по протидії насильству, а також потребує індивідуалізації з урахуванням особливостей конкретної особи.

Об’єктами індивідуального методу протидії насильству в сім’ї є індивіди, поведінка і спосіб життя яких свідчать про реальну можли-

людини, законності, справедливості, гуманізму, а також при довірі і підтримці населення, громадських формувань та трудових колективів.

Служба дільничних інспекторів міліції в системі МВС України забезпечує в межах своїх повноважень організацію профілактичної роботи з особами, які перебувають на обліках в органах внутрішніх справ, щодо попередження вчинення з їх боку злочинів та інших правопорушень, насильства в сім’ї, з широким залученням до цієї роботи населення та громадських формувань.

Одними з основних напрямків діяльності служби дільничних інспекторів є заходи, спрямовані на виявлення осіб схильних до вчинення насильства в сім’ї, взяття їх на профілактичний облік, здійснення контролю і проведення індивідуально-профілактичної роботи з ними, попередження та протидії насильству в сім’ї, їх розкриття.

Дільничні інспектори виявляють на адміністративній дільниці осіб, які вчиняють насильство в сім’ї, зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби і психотропні речовини без призначення лікарів. Виявлення осіб, які зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, має велике значення для попередження та протидії насильству в сім’ї, тому що у багатьох випадках це стає причиною для вчинення насильства в сім’ї, установлюють місця збору криміногенного елементу, осіб, які надають приміщення для вживання наркотиків і психотропів, розпивання спиртних напоїв і розпусти, втягування неповнолітніх у злочинну діяльність, уживають заходів щодо притягнення таких осіб до відповідальності, передбаченої законодавством України.

З метою своєчасного виявлення осіб, які зловживають спиртними напоями, вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, вчиняють насильство в сім’ї, та інші правопорушення дільничний інспектор щомісячно вивчає та узагальнює:

- інформацію чергової частини міськ-, райоргану про виїзди чергових нарядів міліції на побутові конфлікти;
- повідомлення травматологічних пунктів, бюро судово-медичних експертиз, інших установ органів охорони здоров’я про заподіяння тілесних ушкоджень, пов’язаних з насильством в сім’ї;
- скарги та заяви громадян, повідомлення посадових осіб про правопорушення, учинені в сім’ях;
- матеріали, за якими винесені постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за фактами, що мали місце у сфері побу-

як вид державного примусу, який застосовується правомочними державними органами (посадовими особами) з метою попередження та припинення адміністративного проступку, а також забезпечення притягнення винного до адміністративної відповідальності [104, с. 209]. Заслугує на увагу точка зору О. І. Остапенка щодо застосування профілактичного примусу – це передбачені нормами права обмеження, які застосовуються суб'єктами профілактики до осіб, що можуть вчинити протиправні дії або вже вчинили їх з метою запобігання і здійснення виховного впливу на порушників [105]. На нашу думку, усі вищевказані поняття адміністративного примусу правильні, однак більш детальне поняття адміністративного примусу надав Ю.П. Битяк.

Надалі необхідно зупинитися на діяльності окремих підрозділів органів внутрішніх справ щодо попередження та протидії насильству в сім'ї, так служби дільничних інспекторів та кримінальної міліції у справах неповнолітніх, які у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України “Про міліцію”, “Про попередження насильства в сім'ї”, “Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх”, постановою Кабінету Міністрів “Про затвердження Порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу”, постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про кримінальну міліцію у справах неповнолітніх” іншими законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, наказом МВС України “Про Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі МВС України”, наказом Міністерства України у справах сім'ї, дітей та молоді, Міністерства внутрішніх справ України “Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї”, нормативно-правовими актами МВС України.

Згідно зі ст. 3 закону України “Про попередження насильства в сім'ї” на службу дільничних інспекторів та кримінальну міліцію у справах неповнолітніх покладається вжиття заходів з попередження та протидії насильству в сім'ї [5].

Діяльність служби дільничних інспекторів міліції системи МВС України здійснюється відповідно до принципів поваги прав і свобод

вільності здійснення ними злочинів, правопорушень, насильства в сім'ї. Погляди, мотиви, система ціннісних орієнтацій особистості можуть стати основою для застосування методів протидії насильству в сім'ї лише в тому випадку, коли вони проявилися в антигромадському поведінні. Виходячи з цього, протидія насильству в сім'ї повинна бути спрямована на особистість і її негативні риси, на середовище, що формує цю особистість, а також на умови, обставини, ситуації, що сприяють чи полегшують вчинення протиправних діянь. Потрібно визнати справедливою думку А.П. Закалюка в тому, що основною метою індивідуально-профілактичної діяльності органів внутрішніх справ є усунення небезпеки (імовірності) здійснення злочину конкретно особою [156, с. 59; 157].

Протидія насильству в сім'ї представляє собою діяльність посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, підрозділів органів внутрішніх справ, окремих працівників щодо виявлення осіб, від яких за об'єктивно встановленими даними можна чекати вчинення правопорушень, насильства в сім'ї і провадження щодо них і навколишнього соціального мікросередовища позитивного коригувального впливу.

Основними напрямками організації індивідуального методу протидії насильству в сім'ї є організація збору, систематизація і аналіз інформації, необхідної для здійснення індивідуального впливу на осіб, що вчиняють або схильні до вчинення насильства в сім'ї; постановка таких осіб на облік з метою послідовного застосування до них профілактичного впливу.

Індивідуальний вплив на вказані вище об'єкти дуже складний процес, але він є повністю керованим і в ньому можна виділити такі стадії: підготовчу, яка складається з організації діяльності щодо виявлення осіб схильних до вчинення насильства в сім'ї, а також елементів мікросередовища, які впливають на становлення у особи цих негативних факторів; безпосередню, яка складається з комплексу заходів щодо організації, планування та безпосереднього впливу на особу схильну до вчинення насильства в сім'ї та її оточуюче середовище; кінцеву, на цій стадії здійснюється перевірка та аналіз результатів проведених заходів, а також визначаються нові цілі та завдання щодо закріплення результатів попередніх заходів. Протидія насильству в сім'ї здійснюється в основному підрозділами громадської безпеки, однак у них беруть участь і інші підрозділи міліції із застосуванням переважно методів переконання та примусу.

Методи переконання та примус визнаються також універсальними і всеохоплюючими методами управління в цілому. Вони найширше застосовуються в усіх сферах управлінської діяльності, в протидії насильству в сім'ї, становлять систему засобів впливу держави (в особі їх відповідних органів та посадових осіб) на свідомість і поведінку людей, є необхідною умовою нормального функціонування суспільства, будь-якого державного або громадського об'єднання, всього процесу управління.

Основним методом діяльності органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо протидії насильству в сім'ї є метод переконання. Суть його полягає у впливі на свідомість та поведінку людей з метою формування у них правильних переконань, розуміння необхідності добровільно і сумлінно виконувати вимогу закону та інших правових норм, а зміст становить комплекс різноманітних конкретних заходів і засобів впливу. Основною формою реалізації методу переконання позитивно себе зарекомендувала бесіда, як індивідуальна, так і колективна. Так ознайомлювальна бесіда має велике значення, від неї залежить результат подальшої виховної роботи. Для того, щоб вона була ефективною необхідно зібрати як найбільше інформації про саму особу, її поводження, оточення, зв'язки. Попереджувальна бесіда проводиться, якщо існують факти антигромадської поведінки особи, яка перебуває на профілактичному обліку, або у порядку профілактичної роботи. Ще однією метою цієї бесіди є організація контролю за поведінкою особи, яка перебуває на обліку. Виховна бесіда практично повторює попереджувальну. Вони проводяться в неофіційній обстановці, частіше представниками громадськості за місцем проживання, навчання або роботи особи.

Крім методу переконання використовуються і примус, ефективність якого багато в чому залежить від своєчасного встановлення та обліку громадян, від яких можна очікувати вчинення насильства в сім'ї, який діє відносно осіб, що систематично скоюють насильство в сім'ї. Відносно цих осіб може бути винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, офіційне попередження про неприпустимість віктимної поведінки щодо насильства в сім'ї, взяття на профілактичний облік осіб, які вчинили насильство в сім'ї, захисний припис.

віднести: умисні вбивства та погрозу вчинити вбивство (ст. 115, 117, 129); доведення до самогубства (ст. 120); різного роду тілесні ушкодження, побої та мордування, катування (ст. 121-123, 125-127); залишення в небезпеці (ст. 135); незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146); торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини (ст. 149); експлуатація дітей (ст. 150); статеві злочини (ст. 152-156); дії, пов'язані зі знищенням або пошкодженням чи погрозою знищення або пошкодження майна (ст. 193, 195); хуліганство (ст. 296); проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією (ст. 303); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304) [76]. У тих випадках, коли, з погляду працівників правоохоронних органів, ступінь суспільної небезпеки насильства в сім'ї не настільки висока, щоб підпадати під дію КК, до правопорушників застосовуються відповідні положення КУпАП. До адміністративних правопорушень належать проступки, передбачені ст. 173 "Дрібне хуліганство", ст. 173² "Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису", ст. 180 "Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння" та ст. 184 "Невиконання батьками або особами, що їх заміщують, обов'язків щодо виховання дітей" [77].

Найбільш часто органами внутрішніх справ по попередженню та протидії насильству в сім'ї застосовуються заходи адміністративного примусу. В адміністративній науці даються різні визначення поняття адміністративного примусу. На думку Д. Н. Бахраха, адміністративний примус - це особливий вид державного примусу, який полягає у застосуванні суб'єктами функціональної влади передбачених нормами адміністративного права примусових заходів у зв'язку з неправомірними діями [102]. Ю. П. Битяк визначає адміністративний примус як систему засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку і законності [103]. На думку А.Т. Комзюка, адміністративний примус - це застосування відповідними суб'єктами до осіб, які не перебувають в їх підпорядкуванні, незалежно від волі і бажання останніх передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу морального, майнового, особистісного та іншого характеру з метою охорони суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, шляхом попередження і припинення правопорушень, покарання за їх вчинення [194]. С. В. Ківалов визначає адміністративний примус

бод, законних інтересів;

- попередження, запобігання та припинення правопорушень;
- охорона і забезпечення громадського порядку;
- виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили;
- участь у поданні соціальної та правової допомоги населенню [75, 159, 160].

Відповідно до закону України “Про міліцію” забезпечення охорони прав, свобод та особистої безпеки людини є одним з основних завдань органів внутрішніх справ [75]. Забезпечуючи права та свободи громадян, їх особисту безпеку, органи внутрішніх справ попереджують, виявляють та припиняють різні злочини проти особи, в тому числі насильства в сім’ї.

Для органів внутрішніх справ сімейні конфлікти є однією з розповсюджених причин її виклику. Вони відіграють критично важливу роль у протидії насильству в сім’ї і забезпеченні провадження правосуддя, у такий спосіб захищаючи права, що їм належать. Діяльність органів внутрішніх справ по попередженню та протидії насильству в сім’ї, як антисоціального та суспільно небезпечного явища представляє для органів внутрішніх справ вкрай складну проблему, оскільки більшість випадків насильства в сім’ї вчиняється в умовах неочевидності і не завжди потерпіла особа звертається за допомогою в міліцію або розповідає родичам, знайомим, сусідам про факт вчинення насильницьких дій щодо неї.

По-перше, тому що потерпіла має певні обґрунтовані побоювання, такі як злочинець не буде арештований, недовіра до правової системи, страх образливого характеру процесу розслідування, небажання робити свою таємницю надбанням суспільства. По-друге, практика склалася так, що обмін інформацією між потерпілим і органами внутрішніх справ відбувається лише в одному напрямку: від потерпілого потрібно надати всю необхідну інформацію, у той час як органи внутрішніх справ не несуть ніяких зобов’язань щодо інформування потерпілого. Однак ми маємо стверджувати, що в органах внутрішніх справ працює достатня кількість працівників, які мають належний рівень юридичної та психолого-педагогічної підготовки, які володіють вмінням вирішувати складні ситуації, та як слід надавати кваліфіковану допомогу потерпілим від насильства в сім’ї та протидіяти цій складній проблемі.

Вчинення насильства в сім’ї, як правило, підпадає під дію КК. Зокрема, до злочинів, сутністю яких є насильство в сім’ї, можна

У практичній діяльності відповідних органів ці методи реалізуються в різних формах, таких як:

- а) організація заходів, спрямованих на вирішення конкретних завдань (облік, контроль, прийняття необхідних документів та інше);
- б) правове виховання;
- в) постійне інформування населення про стан правопорядку і боротьби із злочинністю, насильством в сім’ї;
- г) агітаційно-роз’яснювальна робота серед населення, по протидії насильству в сім’ї;
- д) критика антигромадських проявів;
- е) робота з правопорушниками, у тому числі з тими, які вчиняють насильство в сім’ї та з так званих груп ризику;
- є) поширення та популяризація передового досвіду в боротьбі з правопорушеннями, по протидії насильству в сім’ї.

Також, необхідно підкреслити, що вибір і тактика використання конкретних прийомів та методів по протидії насильству в сім’ї, їх застосування в основному визначається особливостями індивіда, щодо якого здійснюються такі прийоми та методи, такі як його спосіб життя, мотиви, що викликали протиправну поведінку, та інше.

Виділяючи загальні та індивідуальні методи протидії насильству в сім’ї треба враховувати нерозривний зв’язок між загальними та індивідуальними методами протидії насильству в сім’ї тому що, від їх спільного використання залежатиме ефективність протидії насильству в сім’ї.

Таким чином, розглянувши та проаналізувавши різні форми та методи діяльності щодо протидії насильству в сім’ї ми дійшли наступних висновків, такі як:

Ми вважаємо, що більш широким визначенням форм державного управління є таке: зовнішнє вираження конкретних однорідних дій державних органів та їх структурних підрозділів, служб, їх посадових осіб, які мають управлінський характер та здійснюються в межах наданої компетенції з метою реалізації функцій державного управління.

На наш погляд, найбільш широким визначенням методів є визначені правом конкретні прийоми і засоби діяльності органів виконав-

чої влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органів і їх посадових осіб, що здійснюються в рамках їхньої компетенції та викликають юридичні наслідки.

Отже, підхід держави та її органів до вирішення проблеми насильства в сім'ї засвідчує, що використання відповідних форм та методів протидії насильству в сім'ї безумовно є позитивним кроком у напрямку формування інтегрованого, комплексного підходу до протидії насильству в сім'ї. Відповідні органи, які доклали чималих зусиль для того, щоб збагатити законодавство відповідними заходами протидії йому, зробили важливий внесок у справу прогресу в галузі прав людини в країні і в усьому світі.

явлено, на нашу думку, найбільш важливу проблему сьогодення у попередженні та протидії насильству в сім'ї: це недосконала нормативна база. Також існують певні проблеми під час доказування про факти вчинення насильства в сім'ї.

Надалі необхідно перейти до розгляду діяльності органів внутрішніх справ як у цілому, так і в окремих завданнях, перш за все, необхідно визначити правову основу, принципи, функції та основні завдання, які покладаються на органи внутрішніх справ. У своїй діяльності щодо попередження та протидії насильству в сім'ї органи внутрішніх справ керуються Конституцією України, законами України "Про міліцію", "Про попередження насильства в сім'ї", ККУ, КУпАП, кримінально-процесуальним кодексом, іншими законодавчими актами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України, Загальною декларацією прав людини, міжнародними правовими нормами, ратифікованими у встановленому порядку.

Діяльність органів внутрішніх справ будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням. Діяльність міліції є гласною, відповідно до цього інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю. У підрозділах міліції не допускається діяльність політичних партій, рухів та інших громадських об'єднань, що мають політичну мету. При виконанні службових обов'язків працівники міліції незалежні від впливу будь-яких політичних, громадських об'єднань.

До основних функцій органів внутрішніх справ в сучасному суспільстві належать:

- профілактика, розкриття і розслідування злочинів;
- підтримка і захист громадського порядку;
- забезпечення допомоги людям у стані скрути чи за надзвичайних обставин;
- захист і дотримання прав людини.

Основними завданнями органів внутрішніх справ є:

- забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і сво-

ведена до відчаю, готова на все, у 15% випадків дитина не в змозі витримати насильство і чинить самогубство. 28% працівників ОВС вважають, що жорстоке ставлення в сім'ї до дітей, побиття, приниження формує в дитини характер злочинця. 37% опитуваних відповіли, якщо виникне конфліктна ситуація, яка може закінчитися насильством в сім'ї будуть намагатися запобігти цьому будь-яким способом. 22% працівників ОВС відповіли, що постійні сварки, скандали, застосування насильства в сім'ї ведуть до дитячого бродяжництва, 16% до збільшення вбивств та росту наркоманії, 11% до збільшення самогубств, 8% до дитячої проституції. 37% опитуваних відповіли, що члени сім'ї повинні притягуватись до відповідальності. Члени сім'ї приховують насильство в сім'ї тому, що вони побоюються звернутись до когось через наслідки, так відповіли 28% працівників ОВС, 7% відповіли, що члени сім'ї не знають, до кого звернутися за допомогою. 34% працівників вважають, що фізичне та моральне насильство в сім'ї не потрібне, 4% вважають, що потрібне та лише 1% вважають, що так але тільки в розумних рамках. 32% опитуваних стверджують, що кримінальна обстановка в країні зміниться якщо моральне і фізичне насильство в сім'ї будуть каратися законом. 18% працівників ОВС вважають, що кожна 10 жінка в країні зазнає насильства в сім'ї, 14% вважають, що в середньому кожна 6 жінка зазнає насильства в сім'ї. 18% працівників ОВС стверджують, що менше 20% всіх вбивств вчиняється через побутове насильство, стільки ж відповіли, що від 20 до 50%, від 50% до 70% відповіли 4%. 24% працівників ОВС відповіли, що від 5% до 30% насильство в сім'ї стає відомим органам внутрішніх справ, 22% відповіли, що від 30% до 50% випадках насильства це стає відомим ОВС. 27% відповіли, що сім'ю якій властиве насильство, можна назвати неблагополучною. Насильство в сім'ї виходить за рамки сім'ї в громадськість і породжує нові правопорушення вважають 27%.

Дослідивши проблему насильства в сім'ї шляхом анонімного опитування працівників органів внутрішніх справ, ми дійшли висновку, що у працівників міліції існують достатньо серйозні проблеми у організації протидії насильству в сім'ї, достатньо поширеним серед працівників органів внутрішніх справ є проблема неправильного ставлення їх до насильства в сім'ї, а це в свою чергу викликає недовіру потерпілих від насильства в сім'ї, правильного та законного реагування працівників органів внутрішніх справ на заяви та повідомлення про факти вчинення насильства в сім'ї. Під час дослідження було ви-

РОЗДІЛ 2

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ЩОДО ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ В СІМ'Ї

2.1. Напрямки державної політики щодо сім'ї та її реалізація органами виконавчої влади як чинника протидії насильству в сім'ї

Перехід від радянської моделі до побудови незалежної держави дозволив суспільству, перш за все, усвідомити і відкрито говорити про проблеми у сфері шлюбно-сімейних відносин. Суспільство вкотре спіткало розчарування в можливості швидких і позитивних змін у соціально-економічному житті.

Необхідно зазначити, що регулювання сімейних відносин здійснюється не лише юридичною наукою, а й соціологією, етикою, психологією та ін. Сім'я має специфічні біологічні функції відтворення людського роду, вона водночас є формою соціальної спільності людей, характер якої визначається економічним базисом суспільства і змінюється з історичним розвитком людства [64].

У людському суспільстві сім'я є природним первинним осередком, найважливішою соціальною цінністю, фундаментальним інститутом. Сім'я - своєрідна система підтримки прав кожного її члена. Для виконання цих функцій велике значення мають сімейні і родинні зв'язки, взаємодія сімейних груп. Сім'я забезпечує своїм членам економічну, соціальну і фізичну безпеку; турботу про малолітніх, старих і хворих; умови для соціалізації дітей і молоді. Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [72].

Варто зауважити, що за всієї множинності публікацій (як наукових, так і популярних), присвячених сім'ї, обговорювані в них теми мають міждисциплінарний характер. Наприклад, І. Най і Л. Бернардо (найбільші теоретики в галузі вивчення сім'ї в США) виділили 11 існуючих підходів до вивчення сім'ї, кожен з яких характеризується своїми методами дослідження, концептуальними рамками і досліджуваними феноменами [180]. Прийнято виділяти два найбільш сумісні підходи до сім'ї, що вживається у соціологічному і психологічному значеннях, хоча й вони часто підмінюють аналіз з погляду однієї дисципліни аналізом з погляду іншої. Так для соціології сім'я

це залежна перемінна, а різні макросоціальні параметри – незалежна. А для психології “... більш природно розглядати як незалежну перемінну саме сім’ю, а як залежні – розвиток особистості, сприйняття членами сім’ї один одного, своїх відносин і т. ін.” [181]

Особливий сплеск активності у вивченні сім’ї припадає на період до середини 90-х років ХХ ст. На необхідність обліку в дослідженнях змін, що відбуваються в сім’ї на різних стадіях її життя, указують Ю. Е. Алешина, А. І. Антонов, А.А. Бесєдін, А. Н. Волкова, Т. А. Гурко, В. Єлізаров, С.Д. Мезенцев, Т. М. Мішина, Г. Г. Сілласте, А. Тавіт та ін. За словами А. Посадської, “ринкова економіка перетворилася на чоловічий проект реструктуризації. Жіноча перспектива була виключена з поля прийняття рішень, тому вони не беруть участь у процесі розподілу влади і ресурсів” [185]. Е. Добаш і П. Добаш стверджують, що існує необхідність врахування ставлення суспільства до проблеми сім’ї [186]. На їхню думку, суспільні очікування можуть сприяти зростанню випадків насильства через інституалізацію жорстокості в суспільстві в цілому. Багато дослідників думають, що сприйняття чоловіка як глави сім’ї є однією з головних причин вчинення насильства в сім’ї [187].

Сім’я в силу своїх складових частин, наділення моральними та духовними ознаками є складним соціальним явищем. Багатогранність сім’ї виявляється в різному суб’єктному складі кожної сім’ї, в наявності в її членів персоніфікованих з огляду на їх становище в сім’ї прав та обов’язків. Складність цього явища також виявляється в тому, що суб’єктом сімейних правовідносин виступає не сама сім’я як колективне утворення, а кожен член сім’ї окремо.

В усьому світі визнано, що сім’я є інтегральним показником суспільного розвитку, який відображає моральний стан суспільства і є могутнім фактором формування демографічного потенціалу. У кінці ХХ ст. тенденції економічного становища сім’ї в Україні значно погіршилося, оскільки перехід до ринкових економічних відносин змінив співвідношення джерел її забезпечення. Сьогодні відповідальність за утримання і виховання дітей покладена значно більшою мірою на батьків, ніж на державу та її органи. Зростає роль сім’ї у життєзабезпеченні та вихованні дітей, їх оздоровленні і лікуванні, отриманні освіти і спеціальності. Така переорієнтація позначається і на функціонуванні та розвитку сім’ї, впливає на її репродуктивність. Сім’я сьогодні змушена стримувати потреби особистості в материнстві і батьківстві. Дедалі більше сімей обирають бездітність або від-

ють, що найчастіше жертвами насильства в сім’ї стають жінки, 36,76% діти, 2,2% чоловіки, 8,1% особи похилого віку. 45% надмірне вжиття спиртних напоїв, 35% працівників ОВС вважають, що причиною насильства в сім’ї є матеріальна нестабільність, 12% застосування насильства з метою виховання, 8% інші, зокрема більше 7%, - нестабільність у державі, близько 1% - безробіття. 54% працівників ОВС вважають, що застосування насильства в сім’ї є нездатністю використовувати інші методи виховання, 34% відповіли, що так можна довести хто в сім’ї головний, 27% вважають, що шляхом застосування насильства в сім’ї можна досягнути підкорення своїй владі, 26% відповіли, що таким чином можна довести свою правоту. 49% опитуваних відповіли, що насильство в сім’ї впливає частково на взаємини між людьми, 40% говорять, що впливає повністю, 3% - не впливає, 1% - не знають. 54% працівників ОВС вважають, що наслідків вчинення насильства в сім’ї не може бути, тому що члени сім’ї приховують насильство, 25% вважають, що вчинення насильства в сім’ї спричиняє кримінальну відповідальність, 13% адміністративну відповідальність, 2% розірвання шлюбу. 69% відповіли, що якщо припинити насильство в сім’ї, то в країні стане злочинів менше. 64% працівників вважають, що необхідно проводити глибокий аналіз проблеми насильства в сім’ї. 77% працівників ОВС говорять про те, що зростання злочинності серед підлітків та молоді є недоліки виховання, 23% жорстокість батьків до підлітків. Головною причиною вчинення злочинів підлітками 72% працівників ОВС вважають шкідливий вплив друзів, 22% застосування насильства в батьківському вихованні. 73% вважають, що злочини скоюються більше підлітками, яких били та принижували в сім’ї, 22% підлітками, які вирости у благополучних сім’ях, 4% вважають, що 50% на 50%. 89% опитуваних вважають, що брак грошей найчастіше штовхає підлітків із неблагополучних сімей на злочини, 13% це природний стан їхнього життя, 7% стверджують, що це бажання своїми злочинними діями помститися батькам. Дитяча проституція є наслідком вчинення насильства в сім’ї, так вважають 60% працівників ОВС. 54% опитуваних вважають, що чим більший добробут, тим менша імовірність насильства, 39% насильство не залежить від матеріального стану, 1% вважають, що чим більший добробут, тим більша імовірність насильства. 63% працівників ОВС стверджують, що дитина яка зазнає насильства в сім’ї схильна до самогубства так, як в неї порушена психіка, 32% говорять про те, що дитина яка до-

може.

Оскільки, офіційна статистика з проблеми насильства в сім'ї не відображає реальної картини сьогодення та для більш досконалого та глибокого вивчення стану впливу насильства в сім'ї на криміногенну обстановку нами було проведене анонімне анкетування серед працівників органів внутрішніх справ. Нами були опитані 192 працівники органів внутрішніх справ, віковий ценз яких становить від 18 до 35 років - 84%, від 35 до 45 років - 16%. Переважна більшість серед опитуваних працівників ОВС (близько 70%) працює в службі дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх та карному розшуку. У своїй повсякденній роботі 15% працівників ОВС використовують закон України "Про попередження насильства в сім'ї". 17% працівників ОВС за вчинення насильства в сім'ї у поточному році порушували до 5 кримінальних справ, 1% до 10 кримінальних справ, 1% понад 15 кримінальних справ. 14% працівників ОВС за вчинення насильства в сім'ї у 2005 р. порушували до 5 адміністративних справ, 4% до 10 адміністративних справ, 7% до 15 адміністративних справ, 17% понад 15 адміністративних справ. 58% працівників ОВС відповіли, що за випадки неприйняття або відмову у розгляді заяв щодо вчинення насильства в сім'ї керівництво підрозділів притягує до дисциплінарної відповідальності, 45% працівників ОВС відповіли, що керівництво підрозділів проводить роз'яснювальну роботу серед особового складу. Працівники ОВС досить повно та широко володіють інформацією щодо громадських організацій, які займаються попередженням та протидією насильства в сім'ї у різних регіонах України, зокрема, відповіли що цією проблемою займаються міські ради, квартальні комітети, опікунські ради, громадські помічники, центри захисту прав людини та центри соціальних служб. Протягом 2005 р. 54,54% працівників ОВС розглядали до 5 скарг громадян які потерпіли від насильства в сім'ї, 13,64% до 10 скарг, 9,09% до 15 скарг, 22,73% більше 15 скарг. 80,77% працівників ОВС відповіли, що розглядали до 5 скарг, які повторно надходили від громадян, які потерпіли від насильства в сім'ї, 7,69% розглядали до 10 скарг, 7,69% розглядали до 15 скарг, 15% розглядали понад 15 скарг громадян. 57% працівників ОВС відповіли, що насильство в сім'ї є поширеним явищем. 68% працівників ОВС відповіли, що насильство в сім'ї має соціальні корені. 70% працівників ОВС відповіли, що насильство в сім'ї породжує насильство в суспільстві. 52,94% працівників ОВС вважа-

кладають народження дітей. Знижується народжуваність та зростає смертність населення, погіршується здоров'я дорослих і дітей, скорочується середня тривалість життя, зростає кількість правопорушень у сімейно-побутовій сфері, вчинення насильства в сім'ї.

В Україні є тенденція до покращання рівня життя більшості сімей, однак ще доволі низький, оскільки він залежить не лише від розміру доходів, а також від соціально-демографічного складу - кількості дітей, працюючих і утриманців, віку членів сім'ї, їх освітнього та професійного рівня тощо. Найбільш уразливими є сім'ї з дітьми, особливо багатодітні; неповні сім'ї, в яких дітей виховує одна мати або один батько; сім'ї з дітьми-інвалідами; сім'ї людей похилого віку; сім'ї, в яких немає годувальника. Практично всі грошові доходи зазначених сімей використовуються на купівлю продуктів, харчування і предметів першої необхідності.

Досить великою є також частка працездатних членів сім'ї, які не мають регулярного доходу, що ускладнює економічне становище сім'ї. Переважна більшість сімей в Україні мешкає у житлі, площа і комфортність якого не задовольняє елементарних потреб. Житлова проблема є однією з найважливіших перешкод у народженні бажаної кількості дітей. Викликає занепокоєння низька культура планування сім'ї, що призводить до внутрісімейних конфліктів, вчинення насильства в сім'ї, дестабілізації сім'ї, небажаної вагітності, безпліддя, збільшення захворюваності. Багато сімей розпалось через те, що жінки та чоловіки виїжджають на заробітки.

Більшість сімей недостатньо реалізує свої виховні функції. Сімейні турботи, обмеженість батьків у часі для спілкування з дітьми призводять до розриву внутрісімейних зв'язків, обмежують можливість батьків і дітей разом проводити дозвілля і відпочинок. Внаслідок зниження престижу сім'ї, нестабільності сімейних стосунків, відсутності необхідної культури сімейного життя, пияцтва батьків зростає кількість сімей, що розпадаються, та дітей, які потрапляють до спеціальних дитячих закладів, жебракують, бродяжать, зростає кількість вчинення насильства в сім'ї. У результаті зростання смертності в молодих віках, розлучень і позашлюбної народжуваності збільшується число неповних сімей, що мають менші можливості для змісту і виховання дітей. Ослабнув виховний потенціал сімей, руйнуються її моральні підвалини, утрачаються фундаментальні людські цінності. Збільшується число дітей, що постраждали від жорстокості батьків, психологічного, фізичного і сексуального на-

сильства. Поповнюється число дітей з сімей, у яких батьки втратили здатність нагодувати й одягти дітей, дати їм необхідне виховання, які через це змушені виїжджати на заробітки за кордон. Через пияцтво, наркоманію, аморальний спосіб життя, відмовлення від утримання і виховання дітей відповідні органи змушені позбавляти батьків батьківських прав. Ми згодні з позицією, яку відстоює Г. Патерсон, вказуючи на те, що сімейна агресія виникає найчастіше через недостатній контроль із боку батьків [188].

Окрему увагу, треба звернути на удосконалення структур управління, а також механізмів фінансування правового, інформаційного забезпечення сімейної політики - це важливі питання, що вимагають професійного обговорення і конструктивного вирішення в найближчому майбутньому [182]. Сьогодні, дуже важливим питанням перед державою постає трудова зайнятість, яку потрібно вирішувати не тільки особисто людині, яка прагне того, щоб займатися будь-якою роботою, а перш за все необхідне втручання самої держави, яка повинна її не тільки підтримувати, але й допомагати, оскільки без належної працездатності людини не можливе не тільки становлення нашої держави, а і її розвиток. Якщо людина не працює, то це призводить до дестабілізації сім'ї та внутрісімейних конфліктів, які призводять до вчинення насильства в сім'ї. Тому проблема трудової зайнятості виходить на перший план.

У даний час особливого значення набуває соціальне обслуговування сім'ї, що включає соціальну допомогу та соціальний захист, у тому числі від насильства в сім'ї, яке на відміну від діючої раніше системи соціального забезпечення, являє собою багатогранну діяльність, диференційовану стосовно різних груп населення і структуровану по різних міністерствах і відомствах, громадських організаціях і установах. Поняття "соціальне обслуговування" зовсім недавно ввійшло в наш побут. На перший погляд можна уявити, що таке обслуговування полягає в наданні натуральної і матеріальної допомоги. Під цим розуміється повсякденна соціальна робота з сім'єю, що включає всі аспекти соціальної підтримки, реабілітації, адаптації, захисту від вчинення насильства в сім'ї, а також активізацію потенціалу її власних можливостей виживання в умовах дестабілізації суспільства. Соціальна допомога зумовлюється підтриманням необхідного рівня забезпеченості сім'ї життєво важливими продуктами харчування, одягом, взуттям, необхідними послугами, включаючи відсутні кошти на купівлю житла, одержання освіти, дитячого відпочинку, спорту,

ня будь-яких явищ, а другий - діяльність щодо недопущення негативних змін у явищах.

Переходячи до проблеми насильства в сім'ї, треба зазначити, що на сьогодні, не існує об'єктивної та достовірної інформації про масштаби цього антисоціального явища в нашій країні, хоча відомо, що більшість злочинів, пов'язаних із застосуванням насильства, відбувається в сім'ї, офіційна статистика у цьому випадку не відображає реальної картини, оскільки більшість потерпілих не звертається по допомогу в органи внутрішніх справ. У той же час коли потерпілі звертаються до органів внутрішніх справ з бажанням притягти до відповідальності винних у вчиненні актів насильства в сім'ї, вони часто попадають під тиск юристів і співробітників правоохоронних органів, що переконують їх помиритися з чоловіками або партнерами.

Багато представників внутрішніх справ сприймають насильство в сім'ї як конфлікт приватного характеру, а не правопорушення. Навіть у тих випадках, коли потерпілі були готові заявити про випадки сімейного побиття, працівники правоохоронних органів часто відмовлялися втрутитися, посилаючись на ст. 32 Конституції України, що забороняє втручання в особисте і сімейне життя [72]. А деякі уповноважені співробітники правоохоронних органів відмовлялися порушувати кримінальні та адміністративні справи по фактах насильства в сім'ї навіть у тих випадках, коли потерпілі одержували серйозні фізичні травми. Це тому, що в органах внутрішніх справ склалася традиційна реакція на насильство в сім'ї, яка зводиться до обмеженого втручання та спроби мінімізувати його масштаби, відносячи його до розряду "не дуже серйозних", трапляється повсюдно, а міркування, що висувуються на її виправдання, мають величезний авторитет: вони визначають ставлення всіх, а не тільки органів внутрішніх справ.

А коли все ж таки затримання правопорушника проводиться то, як правило, лише на таких підставах, як нетверезий стан, опір працівникові міліції, хуліганство. Це тому, що потерпілий від сімейного насильства, зацікавлений лише в припиненні даного інциденту і не бажає проведення судового процесу. А повне розслідування, яке закінчується успішним судовим переслідуванням, може відіграти значну роль у зменшенні рівня насильства в сім'ї. Хоча органи внутрішніх справ не відповідають за успіх судового переслідування, без серйозного ставлення їх до повідомлень потерпілих та одержання ними якомога кращих доказів, судові переслідування здійснюватися не

питань вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення стосовно неповнолітніх та кількість сімей, у яких діти зазнали насильства.

Таким чином, виходячи з потреби створення належних умов для життєдіяльності сім'ї в Україні, держава та її органи, зокрема органи виконавчої влади, повинні вживати вкрай рішучих дій із реалізації державної політики щодо сім'ї, направляти свою діяльність на здійснення цілісної системи заходів щодо протидії насильству в сім'ї із максимальним урахуванням нових реалій: ринкової економіки, соціального партнерства, політичної демократії, усього того, що покликане зробити життя суспільства, кожної окремої сім'ї повноправним і ефективним.

2.2. Організація діяльності органів внутрішніх справ щодо попередження та протидії насильству в сім'ї

Курс на створення демократичної правової держави передбачає вирішення проблем економічного і соціального розвитку, а також розширення прав та обов'язків громадян, подальшу демократизацію кримінального судочинства. Але реалізація цього курсу неможлива без профілактики правопорушень, попередження та протидії насильству в сім'ї, що у свою чергу сприятиме подальшому розвитку держави.

Теорія та практика профілактики правопорушень органами внутрішніх справ досліджувалося в галузі кримінології, адміністративної деліктології, адміністративної діяльності ОВС, соціології такими вченими: В.Б. Авер'яновим, О.І. Алексєєвим, С.Б. Алімовим, А.А. Аносенковим, О.М. Бандуркою, Ю.Д. Блувштейном, С.В. Бородіним, А.С. Васильєвим, В.В. Голіною, М.Н. Голоднюком, Є.В. Додіним, К.Є. Ігошевим, С.В. Ківаловим, А.Т. Комзюком, В.К. Колпаковим, В.Н. Кудрявцевим, В.П. Лихолобом, В.П. Лобзяковим, О.І. Остапенком, І.П. Рущенком, О.П. Рябченко, В.П. Сальниковим, В.П. Філоновим, В.К. Шкарупою, Х.П. Ярмачі та ін. В юридичній літературі вже давно триває дискусія про співвідношення категорій “попередження” і “профілактика”. Одні автори розглядають їх як тотожні, інші ж вважають їх різними [191, 192, 193].

Ми згодні з думкою професора О. М. Бандурки, який вважає, що між термінами “попередження” та “профілактика” є різниця, вона полягає в тому, що перший відображає діяльність щодо недопущен-

здоров'я. Роль соціальної допомоги сім'ї з дітьми в міру становлення демократичної правової держави, розвитку ринку житла, страхової медицини і платних послуг охорони здоров'я, а також комерціалізації освіти зростатиме.

Соціальний захист сім'ї і дітей сьогодні набув особливої актуальності у зв'язку з динамічними процесами, що відбуваються в суспільстві і пов'язані з його розшаруванням і зміною статусу сформованих раніше соціальних категорій населення. Це виявляється в значних масштабах зuboжіння сім'ї з дітьми, підвищення захворюваності і смертності населення, підвищення рівня вчинення насильства в сім'ї, зростаючими депопуляційними тенденціями, явищами деградації і негативних змін генофонду нації.

Важливим, на наш погляд є аналіз системи законодавства, пільг і компенсаційних виплат сім'ї який дозволяє констатувати, що їхня роль у рівні матеріального добробуту, рівні соціальної й економічної ефективності захисту сім'ї невелика. Рівень життя малозабезпечених сімей з дітьми не зазнає якісних змін, незважаючи на те, що в доходах цих сімей допомоги на дітей складають значну частку. У високоприбуткових групах сім'ї тим більше ці допомоги і пільги не відіграють ніякої ролі у визначенні рівня їхнього життя. Це підтверджує тезу про те, що у сформованих у перехідний період умовах життя проблема соціального захисту сім'ї набуває принципово важливого значення.

Надалі необхідно більш зосереджено та детально розглянути державну політику щодо сім'ї та її реалізацію органами виконавчої влади, окрему увагу звернути на діяльність органів виконавчої влади по протидії насильству в сім'ї.

Державна політика щодо сім'ї, її реалізація органами виконавчої влади, завдання, соціальні програми та основні напрямки знайшли своє закріплення в Конституції України, законах України, постановах Верховної Ради України, указах і розпорядженнях Президента України, постановах і розпорядженнях уряду України, а також у інших актах нормативно-правового характеру. Реалізація державної політики щодо сім'ї, жінок, дітей і молоді, у тому числі виконання міжнародних договорів України з цих питань, належить Кабінету Міністрів України, Міністерству України у справах сім'ї, молоді та спорту, що утворено відповідно до указу Президента України від 22 серпня 2005 р. [73], обласним та міським державним адміністраціям, органам місцевого самоврядування, відділам у справах сім'ї та молоді, громадським організаціям, установам. Основні напрямки діяльності щодо

впровадження в життя державної політики та її реалізація органами виконавчої влади, з питань сім'ї, дітей та молоді викладені в Концепції державної сімейної політики, затвердженій Постановою Верховної Ради від 17 вересня 1999 р. [74]. Строки практичної реалізації Концепції державної сімейної політики зумовлюються особливостями динаміки політичного, соціально-економічного і правового розвитку України та формування громадянського суспільства на сучасному перехідному етапі. Багато залежатиме від злагодженості спільних дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державному і регіональному рівнях, ставлення до проблеми забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї як основи суспільства з боку держави та її громадян.

Державна сімейна політика представляє собою цілісну систему цілеспрямованих заходів, які визначають загальну стратегію і пріоритетні напрями щодо сім'ї та направлені на стабільне існування та розвиток сім'ї, поліпшення її життєвого рівня, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого визначення, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку, захисту від протиправних посягань, вчинення насильства в сім'ї кожної окремо взятої сім'ї. Державна сімейна політика виражається у визнанні пріоритету сім'ї в житті демократичного суспільства, її ролі у гуманістичному вихованні підростаючого покоління та має стати складовою всієї соціальної політики України.

Основними принципами державної політики щодо сім'ї є:

- суверенітет і автономія сім'ї у прийнятті рішень щодо свого розвитку. Цей принцип забезпечується зведенням до мінімуму втручання у суто сімейні справи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, релігійних конфесій, крім випадків, передбачених законодавством, зокрема вчинення насильства в сім'ї;

- диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї, потерпілим від насильства в сім'ї, який гарантує сталий рівень життя сім'ї шляхом створення для працездатних її членів належних умов і робочих місць для економічного забезпечення благополуччя своєї сім'ї та соціально гарантований рівень життя непрацездатним її членам (або працездатним, які за певних обставин потребують державної підтримки), пенсіонерам та інвалідам, рівні права сімей і всіх її членів на підтримку держави;

- паритетна рівновага та партнерство між жінками і чоловіками в

- уживають заходів щодо своєчасного виявлення дітей, над якими вчинено насильство в сім'ї або існує загроза його вчинення. Ведуть загальний облік дітей, стосовно яких вчинено насильство в сім'ї або існує реальна загроза його вчинення, та сімей, у яких діти зазнали насильства;

- надають необхідну допомогу дитині, яка зазнала насильства в сім'ї, а у разі загрози його вчинення вживають заходів щодо протидії насильства у відношенні до дитини;

- уживають невідкладних заходів до ліквідації наслідків і загрози неправомірних дій у відношенні до дитини. У разі потреби разом із кримінальною міліцією у справах неповнолітніх вирішують питання про тимчасове вилучення дитини з сім'ї, де вона зазнала насильства або де існує реальна загроза його вчинення, та подальше її влаштування;

- проводять профілактичну та роз'яснювальну роботу з батьками, особами, що їх замінюють, та іншими членами сімей у родинях, де існують випадки вчинення насильства щодо дітей або існує реальна загроза його вчинення;

- перевіряють отриману інформацію про вчинення насильства стосовно неповнолітніх або реальну його загрозу (проводять зустрічі з дитиною, членами сім'ї, працівниками закладу освіти, де навчаються чи виховуються діти, сусідами тощо), проводять обстеження житлово-побутових умов сім'ї;

- розглядають заяви (повідомлення) про випадки вчинення в сім'ї насильства, жорстокого поведіння стосовно неповнолітнього відповідно до Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поведіння з дітьми або реальної загрози його вчинення та в межах компетенції вживають заходи щодо захисту прав дитини;

- порушують питання перед відповідними органами про притягнення до відповідальності осіб, які допустили порушення прав, свобод і законних інтересів неповнолітніх. Представляють інтереси неповнолітніх у суді;

- повідомляють про випадки вчинення насильства в сім'ї відповідний відділ (управління) у справах сім'ї та молоді, кримінальну міліцію у справах неповнолітніх органів внутрішніх справ у строк не більше трьох днів з часу отримання такої інформації;

- щоквартально направляють до відповідного управління (відділу) у справах сім'ї та молоді інформацію про кількість звернень з

та об'єднань щодо протидії насильству в сім'ї. Інформування громадськості про установи та органи, які надають допомогу потерпілим від насильства в сім'ї та особам, стосовно яких існує реальна загроза вчинення насильства в сім'ї. У разі потреби звертаються до центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів за наданням необхідної допомоги жертвам насильства в сім'ї, а також до органів опіки і піклування у разі необхідності надання допомоги у відновленні порушених прав та захисті законних інтересів неповнолітніх та недієздатних членів сім'ї, які стали жертвами насильства в сім'ї, представлення їх інтересів у суді;

- розроблення і подання на розгляд начальника відділу пропозицій щодо бюджетних асигнувань на реалізацію сімейної політики і здійснення заходів;

- узагальнення щоквартально інформації служби дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, служб у справах неповнолітніх про кількість звернень з питань вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення; кількість осіб, які перебувають на профілактичному обліку в органах внутрішніх справ; кількість осіб, яким винесено офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, та кількість захисних приписів; кількість осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення насильства в сім'ї; кількість наданих послуг тощо. За наслідками узагальненої інформації визначають потребу регіону у створенні спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї та вносять відповідні пропозиції на розгляд керівництва державних адміністрацій;

- підготовка та подання в установленому порядку звітності про стан виконання міських цільових і комплексних програм, з попередження та протидії насильству в сім'ї;

- співпраця з засобами масової інформації щодо висвітлення питань стосовно попередження та протидії насильству в сім'ї;

- організація та участь у проведенні семінарів, "круглих столів", конференцій та інших заходів, спрямованих на запобігання насильству в сім'ї. Надання консультацій з питань попередження та протидії насильству в сім'ї громадянам, установам і організаціям, органам виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Діяльність відділів у справах сім'ї та молоді тісно пов'язана з діяльністю служб у справах неповнолітніх, які у свою чергу виконують такі завдання:

усіх сферах життя - надання жінкам і чоловікам рівних можливостей для повної реалізації у трудовій та суспільній діяльності, виявлення здібностей і талантів, виховання дітей і вільний та справедливий розподіл сімейних обов'язків;

- соціальне партнерство сім'ї та держави, що здійснюється на основі розподілу відповідальності за сім'ю між батьками, дітьми, іншими членами сім'ї та державою, сприяння захисту сім'ї від вчинення насильства в сім'ї, злиднів і обмежень, пов'язаних з вимушеною міграцією, надзвичайними ситуаціями техногенного та природного характеру, військовими конфліктами;

- пріоритетність інтересів кожної дитини незалежно від того, в якій сім'ї вона виховується, забезпечення виживання і захисту дитини від насильства в сім'ї, її повноцінного, фізичного, психічного, інтелектуального та соціального розвитку;

- наступність поколінь, що забезпечується передачею нащадкам сімейних, національних і культурних здобутків, традицій, звичаїв [74].

Окремі принципи сімейної політики, були проголошені ООН, які полягають у наступному: сім'я як найважливіший осередок суспільства заслуговує на увагу, захист і підтримку з боку держави незалежно від типів сімей, індивідуальних переваг і соціальних умов. Усі сім'ї вправі розраховувати на підтримку держави [182].

Надалі пропонується більш детально зосередитися на тих питаннях, завданнях, соціальних програмах, напрямках які ставить перед собою держава з метою ефективності реалізації державної політики щодо сім'ї в цілому, так і окремо органами виконавчої влади щодо протидії насильству в сім'ї.

На сьогодні в Україні існує дуже багато гострих питань відносно державної сімейної політики та її реалізації, які набувають особливого значення та потребують детального вивчення, серед яких найбільш важливі питання.

По-перше, це розвиток ідеології державної політики щодо сім'ї, яка представляє собою систему поглядів і ідей, визначаючи не тільки критерії оцінки змін, що відбуваються в інституті сім'ї, але й шляхи здійснення державної сімейної політики, у тому числі щодо протидії насильству в сім'ї. До розроблення ідеології державної сімейної політики повинні широко залучатися вчені і громадські організації, що, безсумнівно, збагачує зміст і практику управлінської діяльності на різних рівнях.

По-друге, це сучасне становище українських сімей, більшість яких на сьогодні знаходяться на найнижчій сходинці за рівнем реальних доходів та належать до бідних верств суспільства. Тепер коли Україна в одному кроку від вступу до Євросоюзу, держава повинна чітко та плідно діяти щодо вирішення гострих проблем сім'ї і молоді та її захисту від будь-яких проявів насильства в сім'ї.

По-третє, держава повинна шукати шляхи рішення проблем українських сімей, і на сьогодні вона здійснює вже перші кроки щодо вирішення цих проблем, розробляє соціальні програми на державному рівні, зокрема по протидії насильству в сім'ї, поступово реалізує їх органами виконавчої влади, місцевого самоврядування та виконує поставлені перед нею завдання.

По-четверте, удосконалювання структур управління, а також механізмів фінансування правового, інформаційного забезпечення державної сімейної політики, зокрема роз'яснювальна робота серед населення по протидії насильству в сім'ї, та її реалізація – це важливі питання, що вимагають професійного обговорення і конструктивного рішення. Але формування національних механізмів управління сімейною політикою – це не мета, а лише інструмент, засіб рішення проблем сім'ї.

По-п'яте, необхідно розглядати інтереси сім'ї як мету розвитку економіки і соціальної сфери. В економіці це означає: по-перше, переважний розвиток галузей, що забезпечують задоволення матеріальних потреб сімей (аграрної сфери, легкої і харчової промисловості, побутового обслуговування); по-друге, забезпечення збереження соціальних гарантій у праці незалежно від форм власності (охорони праці, трудових пільг для вагітних жінок і матерів з дітьми і т. ін.). У соціальній сфері важливо зосередити увагу на сім'ї, усі заходи по протидії насильству в сім'ї повинні розроблятися, оцінюватися і реалізовуватися, з погляду забезпечення їхнього позитивного впливу на сім'ю, що гарантуватиме комплексний, усеосяжний підхід у соціальній політиці.

Вказані та багато інших питань, що стоять перед державою, та їх реалізація органами виконавчої влади, наочно показують стан державної сімейної політики у державі в цілому, однак уже формуються і певні позитивні тенденції. У суспільстві усвідомлюється необхідність глобальних рішень по зміцненню сім'ї, здійснення радикальних заходів державної сімейної політики. Зросла увага регіонів до проблем сім'ї, у тому числі до проблеми насильства в сім'ї, що

1998 р. № 200/98 “Про затвердження Комплексних заходів щодо профілактики бездоглядності та правопорушень серед дітей, їх соціальної реабілітації в суспільстві”.

Надалі необхідно більш детально розкрити діяльність цих органів та заходи, направлені на протидію насильству в сім'ї. Основними напрямками відділів у справах сім'ї та молоді держадміністрацій є:

- координація діяльності служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді, служби дільничних інспекторів міліції, кримінальної міліції у справах неповнолітніх, органів опіки і піклування у питаннях протидії насильству в сім'ї.

- створення банку даних сімей, де існують випадки вчинення насильства в сім'ї або виникає реальна загроза його вчинення. Інформація про такі сім'ї надається органами внутрішніх справ, охорони здоров'я, навчальними закладами, службами у справах неповнолітніх, центрами соціальних служб для молоді, органами опіки і піклування, а також може надходити від підприємств, установ і організацій та окремих громадян.

- прийом та розгляд заяв (повідомлень) про вчинення насильства в сім'ї або реальну загрозу його вчинення. Заяви та повідомлення реєструються у журналі обліку заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї. Заява про вчинення чи реальну загрозу вчинення фізичного або сексуального насильства в сім'ї, після її реєстрації, направляється до територіального органу внутрішніх справ, де розглядається відповідно до нормативно-правових актів МВС України.

- організація і проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед членів сім'ї, де виникає реальна загроза вчинення насильства в сім'ї або де було вчинено таке насильство, про права, заходи і послуги, якими вони можуть скористатися.

- організація надання постраждалим від насильства в сім'ї та членам сім'ї, стосовно яких існує реальна його загроза, психологічних, юридичних, соціально-педагогічних, інформаційних та інших послуг. При необхідності направляють жертв насильства в сім'ї та членів сім'ї, стосовно яких існує реальна загроза його вчинення, до спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї (кризові центри, притулки, центри медико-соціальної реабілітації). Здійснення контролю за організацією і діяльністю спеціалізованих установ для жертв насильства в сім'ї;

- сприяння реалізації проєктів та заходів громадських організацій

нерухомості на сьогодні дуже висока та постійно зростає. Безумовно, держава пропонує отримання нерухомості завдяки кредиту, однак через матеріальну нестабільність далеко не кожна сім'я може дозволити собі отримати квартиру або іншу нерухомість у кредит.

Існує також багато інших причин неблагополуччя сім'ї, які впливають на розвиток гармонійних сімейних відносин призводять до вчинення насильства в сім'ї, серед яких наступні. Вища освіта не є гарантом гармонічних сімейних відносин, хоча на сімейні відносини позитивний вплив справляють такі соціологічні характеристики, як високий рівень освіти, відсутність різниці в освіті чоловіка і жінки. Для більшості сімей важливе значення мають послуги охорони здоров'я, у тому числі кваліфікована медична допомога, ліки і медикаменти. Дедалі більше сімей не можуть дозволити собі користуватися установами культури і відпочинку, організувати сімейний літній відпочинок, відправити своїх дітей в оздоровчі заміські табори. Скорочується відвідування театрів, кінотеатрів, концертів, музеїв, бібліотек.

Погіршується психологічний клімат у суспільстві, що прямо пов'язано зі зростанням насильства, злочинності, поширенням алкоголізму і наркоманії, проституції і порнографії. І сім'я, будучи частиною суспільства, перестає бути психологічним притулком від суспільних катаклізмів. І як наслідок число неблагополучних сімей збільшується. Це впливає на сімейні відносини, особливо на психологічний стан сім'ї, що у майбутньому призводить до порушення балансу сімейних відносин.

Важливе значення для ефективної реалізації державної сімейної політики має діяльність різних органів державної влади, зокрема відділів у справах сім'ї та молоді держадміністрацій, служб у справах неповнолітніх та особливо діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії насильству в сім'ї, яка тісно пов'язана з вищенаведеними органами та не може існувати окремо. Робота відділів у справах сім'ї та молоді держадміністрацій, служб у справах неповнолітніх та особливо діяльність органів внутрішніх справ щодо протидії насильству в сім'ї спрямована на виконання Конституції України, законів України "Про міліцію", "Про попередження насильства в сім'ї", постанови Верховної Ради України від 17 вересня 1999 р. № 1063-XIV "Про Концепцію державної сімейної політики", указів Президента України: від 12 листопада 1999 р. № 1460/99 "Про заходи щодо поліпшення становища багатодітних сімей"; від 18 березня

знайшло відображення в становленні територіальних органів влади, що безпосередньо займаються її проблемами, здійсненні цільових програм підтримки сім'ї, проведенні аналізу її положення, розвитку соціального обслуговування та її захисту. У країні складається певний потенціал недержавних суб'єктів сімейної політики, включаючи різні суспільні, релігійні, комерційні організації, політичні партії і рухи. Почався процес формування громадських організацій, об'єднань, діяльність яких відбиває інтереси сім'ї, особливо діяльність громадських організацій по протидії насильству в сім'ї. Об'єктивно зростає роль науки у вивченні життєдіяльності сім'ї, протидії насильству в сім'ї, виявленні загальних закономірностей і особливостей її функціонування і розвитку.

Разом із міністерствами і відомствами, місцевими органами, неурядовими організаціями здійснюється комплекс організаційних, інформаційних, наукових, інших заходів, спрямованих на рішення проблем сім'ї, зміцнення сімейних цінностей і сімейного способу життя, активізацію конкретної роботи з підтримки сім'ї у регіонах та захисту від насильства в сім'ї.

Тенденція підвищення відповідальності держави за сім'ю одержала відображення в законодавстві країни. Так СК регулює сферу шлюбно-сімейних відносин і встановлює умови і порядок укладання шлюбу, припинення шлюбу і визнання його недійсним, визначає особисті немайнові і майнові відносини членів сім'ї.

Головні дії уряду, спрямовані на виконання ключових завдань:

- 2002 – 2004 рр. - розроблення та впровадження нормативно-правових актів із метою соціального захисту дітей, сім'ї та молоді, захисту від насильства в сім'ї;
- розроблення та здійснення заходів щодо поліпшення демографічної ситуації, заохочення народжуваності;
- підтримка сімей з дітьми шляхом збільшення розмірів одноразової допомоги при народженні дитини залежно від черговості народження, збільшення розміру допомоги на період відпустки по догляду за дитиною до трьох років;
- розроблення державної програми підтримки молодих сімей;
- запобігання бездоглядності, безпритульності дітей; підтримка дітей, які постраждали від насильства в сім'ї через розвиток мережі притулків для неповнолітніх, центрів соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх, дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей;

- забезпечення соціального захисту неповнолітніх, запобігання вчиненню ними правопорушень, здійснення заходів, спрямованих на запобігання насильству в сім'ї, підвищення ролі жінок у громадсько-політичному житті, забезпечення рівних можливостей для участі жінок і чоловіків у політичному, економічному, культурному і соціальному житті, сприяння соціальному становленню та розвитку молоді;

- використання рекреаційних закладів для оздоровлення, відпочинку, змістовного дозвілля дітей та шкільної молоді; сприяння розвитку та вихованню дітей і шкільної молоді в заставах позашкільної роботи;

- поліпшення правових та соціально-економічних умов для самореалізації молодих громадян, їх соціального становлення і розвитку;

- проведення наукових і соціальних досліджень із проблем ефективної життєдіяльності сім'ї, з проблеми насильства в сім'ї, виявлення загальних закономірностей і особливостей її функціонування і розвитку;

- підготовка кваліфікованих спеціалістів, які безпосередньо працюють з підлітками, молоддю, батьками, сім'ями;

- співпраця та координація заходів центральних і органів виконавчої влади, міжнародних структур, громадських, релігійних та інших організацій у сфері забезпечення економічної, соціальної, духовної, культурно-освітньої діяльності щодо сім'ї та забезпечення прав та інтересів потерпілих від насильства в сім'ї жінок, дітей та осіб похилого віку;

- розроблення пропозицій з удосконалення законодавства України стосовно забезпечення прав та інтересів сім'ї, жінок, дітей і молоді відповідно до вимог міжнародного права, у тому числі закону України "Про попередження насильства в сім'ї".

Не дивлячись на той факт, що перед державою та її органами стоїть багато завдань по реалізації державної політики щодо сім'ї, однак уже можна говорити про те, що державою та її органами зроблено багато кроків у реалізації напрямків щодо сім'ї та особливо важливо те, що ця робота постійно продовжується. Можна підбити певний підсумок щодо тих завдань, які вже виконано. Протягом останніх трьох років діяльність держави було зосереджено на реалізації державної політики, спрямованої на покращання демографічної ситуації, зміцнення інституту сім'ї, посилення відповідальності батьків за життя і виховання дітей, викоренення безпритульності та бездоглядності

них цих причин та поступового поліпшення сімейних відносин.

Найголовнішою причиною неблагополуччя, яка впливає на гармонічні сімейні відносини є трудова нестабільність. На жаль, сьогодні, держава не забезпечує достатню кількість робочих місць, які б задовольняли всім потребам населення. Не тільки дорослі не можуть знайти роботу по своїй професії, а також багато молодих спеціалістів з вищою освітою мають певні труднощі при працевлаштуванні. Передбачається, що люди, які змінюють місце роботи, відрізняються нестійкістю, нездатністю налагодити нормальні стосунки, що виявляються як на роботі, так і в сім'ї, що призводить до сімейних конфліктів, насильства в сім'ї. Зрозуміло одне, що держава не може в повній мірі забезпечити роботою всіх бажаних, однак ті кроки, що вона вже робить у сімейній політиці, змушують вважати, що трудова нестабільність з часом не буде вважатися однією з гострих проблем неблагополуччя сімей та відчутно впливати на розвиток гармонійних сімейних відносин.

Першим із соціально-економічних факторів, що визначає стійкість і гармонійність сімейних відносин, є матеріальна забезпеченість. Безумовно, що матеріальний фактор є вирішальним для кожної сім'ї у державі, який прямо залежить від трудової стабільності. Однак треба підкреслити, що на сьогодні матеріальна стабільність відсутня у більшості сімей нашої держави, що не відповідає потребам сім'ї в цілому та призводить до дестабілізації сім'ї і звичайно до насильства в сім'ї. Практично вся заробітна плата кожної сім'ї витрачається на оплату житлових умов, продуктів харчування та предметів першої необхідності (ліки, побутові предмети та інше). Держава поступово вживає необхідних заходів щодо поліпшення матеріальної ситуації у сім'ї, однак невідомо, до якого часу триватимуть ці дії держави, і коли заробітна плата у державі відповідатиме потребам населення нашої країни.

Другим соціально-економічним фактором, який має значення для розвитку сімейних відносин, для більшості сімей є поліпшення житлових умов. Особливо гостра вона для молодих сімей, що не мають власного житла [183]. Більшість сімей в нашій державі зовсім не має житла, а ті, що мають житлові умови, вони на жаль не відповідають тим умовам, які повинні бути у кожного громадянина нашої держави. У державі триває процес будівництва нових будівель та реконструкція старих будівель. Однак не кожна сім'я може дозволити собі мати квартиру або окреме місце для проживання, тому що вартість

- забезпечення охорони прав і свобод дитини в усіх сферах її життєдіяльності, а також від насильства в сім'ї;

- формування у дітей високогуманних уявлень про сім'ю та її історію, традиції, соціальну спрямованість у конкретних історичних умовах розвитку країни;

- створення та підтримки дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей для виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей, які потерпіли від насильства в сім'ї;

- розповсюдження спеціальної літератури для сім'ї серед молоді та молодих батьків, комплектування цією літературою публічних бібліотек, літературою з проблеми насильства в сім'ї;

- формування і зміцнення служби у справах неповнолітніх та притулків для дітей, які загубилися, покинуті батьками або піклувальниками, жебракують, залишили сім'ю чи навчальний заклад, не мають постійного місця проживання і джерел існування; удосконалення взаємодії управлінь у справах сім'ї та молоді, органів внутрішніх справ, освіти, охорони здоров'я у запобіганні бездоглядності, правопорушенням та злочинності серед неповнолітніх, насильства в сім'ї;

- заборона всіх видів пропаганди культу насильства, жорстокості та порнографії, особливо у засобах масової інформації.

5. Створення умов для дозвілля, культурного відпочинку і оздоровлення всієї сім'ї шляхом:

- формування індустрії всебічної просвіти населення на основі використання найвищих досягнень людства та історико-культурних надбань Українського народу із залученням до цього засобів масової інформації;

- розроблення і впровадження інфраструктури сімейного дозвілля і активного відпочинку з урахуванням потреб та інтересів різних вікових груп;

- забезпечення доступності (за цінами та розташуванням) закладів культури, відпочинку та оздоровлення для дітей і сімей з дітьми [83].

Реалізація державної сімейної політики має велике значення для розвитку гармонійних сімейних відносин. Необхідно визначити основні причини неблагополуччя в сім'ї на які держава та її органи повинні звернути свою увагу та прийняти заходи щодо поліпшення ситуації в сім'ї в цілому у державі, що дозволить домогтися усунен-

серед дітей, поліпшення становища жінок, підтримку молоді, утвердження гендерної рівності, протидії насильству в сім'ї тощо. Досягнуто значних зрушень у соціальній сфері. І насамперед щодо удосконалення законодавчої бази. Зокрема у тісній співпраці з народними депутатами України, зацікавленими центральними органами виконавчої влади був прийнятий закон України "Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо участі у збройних конфліктах", з прийняттям якого було завершено процес приєднання України до всіх основоположних документів ООН, якими забезпечується захист дитинства. Набрали чинності нормативно-правові акти, а саме: указ Президента України "Про проведення в Україні у 2004 році Року сім'ї"; розпорядження Президента України "Про призначення грантів Президента України для обдарованої молоді на 2004 та 2005 роки"; постанова Кабінету Міністрів України "Про підтримку сімей при народженні дитини". Спільно з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями було докладено максимум зусиль щодо розвитку в регіонах мережі та інфраструктури соціальних закладів. Особлива увага приділяється державою питанням зміцнення та підтримки інституту сім'ї. Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та місцевих підрозділів у справах сім'ї, дітей та молоді є посилення соціального захисту різних категорій сімей, перш за все багатодітних і неповних та потерпілих від насильства в сім'ї. В Україні налічується близько 13,5 млн. сімей, з них 6,9 млн. – це сім'ї з дітьми. Серед останніх – майже 400 тис. багатодітних сімей, 2,0 млн. – неповних. По Україні в цілому багатодітні сім'ї становлять 5,7 % всіх сімей, неповні – 29%. З метою визначення сімей, які найбільше потребують допомоги з боку держави, проведено паспортизацію багатодітних сімей, якою охоплено понад 85% сімей названої категорії. За даними паспортизації майже 30 % паспортизованих сімей охоплено соціальним супроводом, який включає надання комплексу послуг багатодітним сім'ям, передусім інформаційної, матеріальної, психолого-педагогічної, юридичної допомоги. Пріоритетне значення надається сімейним формам виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, послідовно здійснюється робота з розширення мережі дитячих будинків сімейного типу та прийомних сімей, а також для дітей потерпілих від насильства в сім'ї. На сьогодні в Україні функціонують 234 дитячі будинки сімейного типу та прийомні сім'ї. Центрами соціальних служб для молоді протягом останніх трьох ро-

ків здійснювався соціальний супровід 130 дитячих будинків сімейного типу і 115 прийомних сімей, в яких взяті на виховання 325 дітей, яким було надано більше 22 тис. послуг з розв'язання проблем адаптації дітей у новому середовищі, міжособистих проблем, взаємовідносин у сім'ї. Державою підтримується діяльність Центрів матері і дитини, на сьогодні в Україні їх більше 11 таких центрів у різних регіонах країни. На сьогодні в Україні діє 93 притулки для неповнолітніх, в яких щорічно отримують соціальний захист і допомогу 25 – 30 тис. дітей, котрі опинилися у складних життєвих обставинах, зокрема потерпіли від насильства в сім'ї. Для більш глибокої індивідуальної допомоги та реабілітації дітям та сім'ям у кризі створено 14 центрів соціально-психологічної реабілітації дітей. На сьогодні в Україні діє 30 центрів (з них 3 діє в м. Одесі), які надають соціальні послуги жертвам насильства та торгівлі людьми, 12 притулків для постраждалих від насильства, 2193 спеціалізованих формувань центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, 4 ресурсні гендерні центри та центрів “Чоловіки проти насильства”, 2193 спеціалізованих формувань при центрах соціальних служб, 787 служб у справах неповнолітніх.

Протягом цих років за різні правопорушення до органів внутрішніх справ доставлено майже 180 тис. неповнолітніх, з них за бродяжництво та жебрацтво майже 62 тис. На профілактичний облік поставлено понад 48 тис. Неповнолітніх, з яких усі діти отримали належний соціально-правовий захист. З метою попередження дитячої бездоглядності, безпритульності, правопорушень серед дітей протягом 9 місяців 2004 р. службами у справах неповнолітніх у взаємодії з підрозділами кримінальної міліції у справах неповнолітніх та відділами освіти проведено більше 21 тис. рейдів “Діти вулиці”, “Підліток”, “Вокзал”. Продовжує свою роботу Всеукраїнська (безкоштовна) дитяча лінія “Телефон Довіри”, до якої протягом трьох років надійшло більше ніж 17,5 тис. дзвінків, зокрема 410 звернень з приводу жорстокого поводження.

Триває робота з організації оздоровлення та відпочинку дітей. На виконання Програми дій уряду оздоровчими послугами було охоплено у 2003 р. понад 2,3 млн. дітей шкільного віку (44%), з яких 1,7 млн. побували в дитячих оздоровчих закладах, 450 тис. дітей – у санаторно-курортних, у 2004 р. понад 2,8 млн. дітей шкільного віку (47,2%), з яких 2,2 млн. побували в дитячих оздоровчих закладах, 583,2 тис. дітей – в санаторно-курортних, у 2005 р. планується охопити понад 3 млн. дітей шкільного віку (50%), з яких 2,4 млн. побувають в дитячих

- проведення експертизи законів, інших нормативно-правових актів стосовно прав та інтересів сім'ї на відповідність їх нормам міжнародних документів, законодавства щодо попередження насильства в сім'ї.

2. Поліпшення охорони здоров'я членів сім'ї шляхом:

- забезпечення доступності медичної допомоги на основі поєднання безоплатної допомоги і платного медичного обслуговування;

- впровадження сімейної та страхової медицини;

- створення максимально сприятливих умов для оздоровлення всіх членів сім'ї, потерпілих від насильства в сім'ї;

- забезпечення розвитку системи медико-соціальної допомоги по догляду за дітьми-інвалідами, особами похилого віку, хворими членами сім'ї та за тими, хто потребує сторонньої допомоги і реабілітації, потерпілих від насильства в сім'ї;

- формування у населення пріоритету здорового способу життя, забезпечення збереження довкілля як гарантії здорового розвитку сім'ї.

3. Розвиток системи соціально-консультаційної допомоги сім'ям шляхом:

- розширення мережі регіональних центрів сім'ї з метою надання всебічної консультативної допомоги, включаючи допомогу потерпілим від насильства в сім'ї та вжиття конкретних заходів щодо забезпечення функціонування сім'ї на всіх етапах її життєдіяльності;

- створення системи закладів соціального обслуговування сім'ї з метою надання послуг з догляду за дітьми, особами похилого віку, хворими членами сім'ї вдома та потерпілими від насильства в сім'ї;

- створення на громадських засадах інформаційно-консультаційних центрів для подання сім'ям правової та інформаційної допомоги, для потерпілих від насильства в сім'ї;

- створення закладів (кризових центрів) для тимчасового проживання вагітних жінок, матерів з дітьми, одиноких неповнолітніх матерів, а також подання їм правової та медико-психологічної допомоги, потерпілим від насильства в сім'ї;

- збільшення кількості постійно діючих теле- та радіопередач із питань сімейного життя, виховання дітей, соціальних програм з попередження та протидії насильству в сім'ї та налагодження випуску друкованих засобів масової інформації та видань з цієї тематики.

4. Сприяння сім'ям у вихованні дітей та їх всебічному розвитку шляхом:

зупинитися на тих пріоритетних напрямках діяльності державної сімейної політики, які набули особливого значення та вирішення протягом 2004 р., який був оголошений роком сім'ї в Україні.

Основні напрямки державної сімейної політики відбивають багато гострих проблем життєдіяльності сім'ї. Уперше на державному рівні сімейна політика одержала державне визначення, яка розглядається як складова частина соціальної політики. Державна політика щодо сприяння та розвитку сім'ї спрямовується на реалізацію відповідними органами зокрема, органами виконавчої влади, цілісної системи правових, економічних, медичних, соціальних, культурологічних, освітніх, інформаційно-пропагандистських та організаційних заходів з протидії насильству в сім'ї.

Основними напрямками державної сімейної політики є:

1. Сприяння життєдіяльності сім'ї та її стабільному розвитку шляхом:

- сприяння забезпеченню життєвого рівня членів сім'ї не нижче, ніж прожитковий мінімум, установлений законом; подальший розвиток і вдосконалення системи соціальної підтримки сімей з дітьми, сімей потерпілих від насильства в сім'ї;

- правового захисту інтересів працівників із сімей, які найбільш потребують соціального захисту (інваліди, потерпіли від насильства в сім'ї, одинокі матері (батьки), які виховують неповнолітніх дітей, батьки з малозабезпечених і багатодітних сімей), створення для них робочих місць, надання пільг підприємствам, установам, організаціям, які використовують їх працю, забезпечення їх професійної підготовки і перепідготовки. Соціальна ринкова держава повинна здійснювати соціальний захист сім'ї диференційовано, забезпечуючи соціально прийнятний рівень життя для непрацездатних членів сім'ї: дітей, інвалідів, пенсіонерів, а також багатодітних сімей [184];

- забезпечення державних гарантій загальноосвітньої і професійної підготовки молоді з наступним працевлаштуванням дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей потерпілих від насильства в сім'ї;

- розширення натуральних видатків, пільг і додаткових цільових виплат сім'ям з дітьми органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування шляхом поєднання різних форм соціальної підтримки сімей з дітьми залежно від їх складу та соціально-економічного і демографічного розвитку регіону, для потерпілих від насильства в сім'ї;

оздоровчих закладах, 610 тис. дітей - в санаторно-курортних. У 2004 р. було оздоровлено 47,2 % від кількості дітей шкільного віку, у п. р. передбачається охопити організованими формами оздоровлення близько 3 млн. або 50 % школярів. Щодо попередження різних форм насильства та жорстокості над дітьми, комерційної сексуальної експлуатації дітей, то за результатами опитування діти свідчать, що 43 % дітей зазнають у щоденному житті насильства, із них 50 % з боку сім'ї, 56% - з боку шкільного оточення.

Спільно з Державним інститутом проблем сім'ї та молоді, зацікавленими органами виконавчої влади та громадськими організаціями розробляються та видаються щорічні державні доповіді про становище сімей, дітей та молоді. Всього державою забезпечувалося виконання 11 двосторонніх міжурядових та міжвідомчих угод, зокрема з Азербайджаном, Кіпром, Німеччиною, Російською Федерацією, Францією, та 10 угод по лінії міжнародних організацій. Важливим підсумком є значне зростання авторитету України як держави, яка є компетентним партнером в організації та проведенні на високому рівні важливих загальноєвропейських та всесвітніх заходів. Так у вересні минулого року, в м. Київ під егідою Ради Європи було проведено перший у світі семінар з питань взаємодії сімейної, дитячої та молодіжної політики. В даний час відпрацьовуються питання щодо проведення в Україні у травні 2006 року чергової Генеральної асамблеї Міжнародної ради жінок за участю національних делегацій із майже 100 країн світу. Суттєво збільшено розмір допомоги при народженні дитини до 8497 грн. Підвищився максимальний розмір допомоги на кожну дитину в середньому в 4,7 рази з 90 грн. до 376 або 468 грн. в залежності від віку дитини. Збільшена допомога по догляду за дитиною-інвалідом або інвалідом з дитинства з 75 грн. до 543,5 грн. (залежно від групи інвалідності). Допомога одиноким матерям от 181 грн. до 230 грн. (залежно від групи інвалідності). На дітей, які перебувають під опікою, - 460 грн. на організацію оздоровлення та відпочинку дітей. Відмічається щорічне збільшення кількості дітей, охоплених організованим літнім оздоровленням. Службами у справах неповнолітніх виявлено 3512 випадків порушень житлових і майнових прав дітей. Завдяки заходам, вжитим службами у справах неповнолітніх, до судових установ було направлено 955 позовів щодо відновлення житлових і майнових прав неповнолітніх, відновлено 1230 прав на житло, попереджено 2812 випадків незаконного продажу житла. В Україні 97590 дітей-сиріт та дітей,

позбавлених батьківського піклування. Переважна більшість із яких залишається в інтернатних закладах. Найбільш підготовленими для виконання правозахисної функції є служби у справах неповнолітніх, які в змозі простежувати весь процес соціалізації дезадаптованої дитини, потерпілої від насильства в сім'ї і відповідати за кінцевий результат щодо її влаштування в житті. Виявлено та поставлено на облік близько 52 тис. сімей, де не забезпечується належний догляд дитини (близько 104 тис. дітей). Від загальної кількості лише 21,1 тис. (40,6%) таких сімей взято під соціальний супровід. Значним досягненням держави за останній період є утвердження сімейних форм опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, як пріоритет державної політики стосовно дитинства.

Значну роль в реалізації державної політики щодо сім'ї відіграють засоби масової інформації. Велику роль має створення та поширення дієвої соціальної реклами, яка повинна впевнено зайняти своє місце на каналах, а не подаватися суспільству по остаточному принципу. Першочерговим завданням Національної телерадіокомпанії України є не тільки донесення до глядачів точної офіційної інформації про державу та діяльність органів влади, але й виконання просвітницьких функцій, виховання майбутнього покоління. Перший Національний телеканал – чи не єдиний вітчизняний канал, який приділяє багато уваги дитячим і освітнім програмам. Важливим є те, що ці програми є власного виробництва і, окрім розважальної, виконують ще й виховну функцію – висвітлюють такі теми: попередження негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі; подолання безпритульності; попередження торгівлі людьми; забезпечення молоді житлом; попередження жорстокості і насильства в сім'ї; подолання сімейної кризи; соціальний супровід багатодітних; неповних та неблагополучних сімей; підтримка сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; реформування системи опіки і піклування; пропаганда усиновлення дітей; підвищення соціального статусу усиновителів, прийомних батьків, які працюють в інтересах дитини.

Виконуючи ці завдання, держава впевнена, що це дозволить домогтися наступних результатів: поліпшення демографічної ситуації, відчутного підвищення ролі та авторитетові сім'ї, збереження здоров'я населення, розвиток здібностей і талантів дітей, забезпечення зайнятості дітей у позашкільний час, запобігання правопорушенням у ди-

тячому середовищі, протидії насильству в сім'ї, виховання почуття патріотизму, гармонізація відносин поколінь.

Прагнення України до вступу в Євросоюз і приєднання до правового простору цивілізованих держав світу вимагає послідовно запроваджувати в дію міжнародно-правові акти з питань державної політики щодо сім'ї, з проблеми протидії насильству в сім'ї, в яких визначаються пріоритетні для всіх держав завдання щодо сім'ї, серед яких наступні:

- формування рівноправних відносин між членами сім'ї;
- захист сім'ї від убогості, негативних впливів, насильства що зв'язані з економікою, міграцією, урбанізацією, екологією, і внаслідок чого сім'я часто втрачає можливість виконувати свої функції;
- запобігання алкоголізації і наркоманії, насильству в сім'ї.

Так, переймаючи досвід реалізації державної сімейної політики інших правових держав, Україна розробляє і реалізує власні необхідні програми захисту сім'ї, захисту від насильства в сім'ї, що дозволяє успішно виконувати завдання які стоять перед державою та її органами. Вона вже шукає та здійснює впевнені кроки до вирішення проблем сім'ї та налагодження ефективності державної сімейної політики, зокрема приймає соціальні програми які безумовно допомагають державі у вирішенні поставлених на них завдань, так постанова Кабінету Міністрів України від 14.03.2001 р. № 243 “Про Програму Українська сім'я” [214].

Рівень цивілізованості суспільства, авторитет держави, нації сьогодні, як ніколи, ставиться в пряму залежність від того положення, що займають у суспільстві діти. Відповідно до пріоритетів державної сімейної політики - а проблема виживання, захисту і розвитку дітей в Україні є пріоритетом № 1, вже здійснюються державні програми щодо захисту дітей, такі як: указ Президента України про Національну програму “Діти України” від 18.01.1996 р. № 63/96 [99], указ Президента України “Про Державну програму запобігання дитячій бездоглядності на 2003 - 2005 року” від 21.02.2003 р. № 154/2003 [92], постанова Кабінету Міністрів України “Про державну програму відпочинку та оздоровлення дітей на період до 2008 року” від 16.01.2003 р. № 33 [100], закон України “Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам” від 16.11.2000 р. № 2109-III [101] та інші.

Розглянувши основні питання, завдання, соціальні програми, які здійснює держава з реалізації державної сімейної політики, треба